

росту библиотеке
РАБОТНИЧКА БИБЛИОТЕКА
0 (СР) 821.163.41-82
ДАЧИ Ж.О.
да нам буде бол

ПЕСКОВАЦ

00000080

COBISS

2

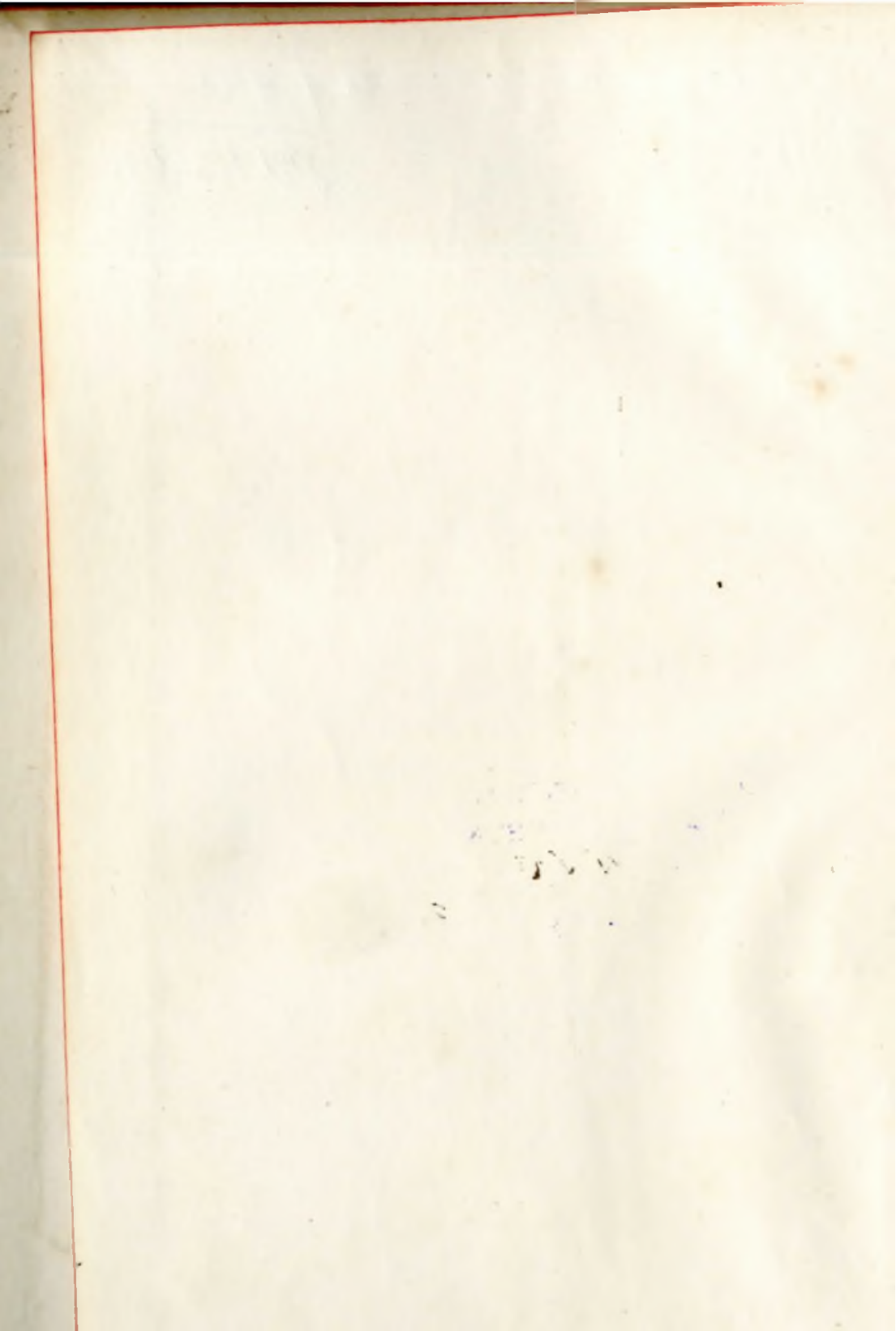
итрија Стаменковића
њига 7.

Ж.О. ДАЧИЋ

ДА НАМ БУДЕ БОЉЕ

76-

510

СРПСКА КРАЉЕВСКА АКАДЕМИЈА
ЗАДУЖБИНА ДИМИТРИЈА СТАМЕНКОВИЋА
КЊИГА 7.

Ж. О. ДАЧИЋ

ДА НАМ БУДЕ БОЉЕ

— ЧИТАНКА ЗА НАРОД —

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА
ГРАДА БЕОГРАДА

Бр. 15.543

Струка 37

БЕОГРАД

ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПARIЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1914.

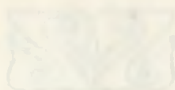
СРПСКА КРАЉЕВСКА АКАДЕМИЈА
НАУЧНИ ИСТРАЖИВАЧКИ ИНСТИТУТ
СТАМЕНКОВИЋА

ДАННА

ДА НАМ БУДЕ БОЉЕ

— ДОЧАМ АЕ АНАТНУ —

НАРОДА НАСТАВНИКА

По тестаменту великога просветног добротвора Димитрија
Стаменковића све се књиге његове задужбине раздају народу
српском бесплатно.

ВЕЛИКИ ПРОСВЕТНИ ДОБРОТВОР
ДИМИТРИЈЕ СТАМЕНКОВИЋ

БИВШИ ТРГОВАЦ БЕОГРАДСКИ
(1845—1899)

ДА НАМ БУДЕ БОЉЕ

Живот највећег дела нашега народа и данас је још неугодан и тегобан. Прилике за живот све су мучније. Народа је све више, потребе за живот непрекидно се множе. А ми још у многоме чему и живимо и радимо непрестано онако, како су живели и радили наши стари, пре педесет и више година, кад је све било много друкчије.

Ми још хоћемо и да живимо и да радимо онако по старински. А то не може бити. Све се много изменило, па и прилике за живот. Што је некад било добро и довољно, није више.

Замислите само, како би то сад изгледало, кад бисмо се баш у свему вратили на оно што је било, на оно старинско: па орали дрвеном ралицом, вејали жито лопатом, или кад бисмо избацили из куће постељу, па, као некада, спавали на голој земљи — пањ под главу, а памуклију преко слабина!

И ми морамо ићи за новим временом. Морамо напуштати старе, ружне навике, па се привикавати новом, разумнијем животу, бољем раду и јачем привређивању.

Ми још не умемо довољно да ценимо и чувамо здравље своје и својих на дому; нисмо како ваља уредили своју кућу и свој живот; у својим пословима не идемо за временом, те

послове не распоређујемо смишљено, нити их урадимо како ваља, и кад треба. И онда од свога доиста напорнога рада немамо много користи.

Ми морамо у првоме реду више и боље пазити на своје здравље и здравље своје чељади. Јер здравље је највеће благо овога света.

Кућу морамо боље уредити и удесити, да нам живот у њој буде много угоднији, но што је сад.

Морамо и више и разумније радити, и своје послове паметно подешавати, те да од свога рада имамо што више вајде, и да не буде, као што је до сада махом бивало, да више трошимо, но што привређујемо, те да из дана у дан све више сиромашимо и падамо у све већу беду.

Ми морамо удесити свој живот и своје послове тако, да будемо и ми и сви наши: и *здрави, и задовољни, и срећни.*

А све ово можемо постићи, само ако хоћемо.

Многи разумни људи већ су о свему овоме размишљали, многе су послове и огледали и нашли су шта је најбоље и како ваља да живимо и да радимо, па да нам буде добро, да нам буде много боље, но што нам је сада. Треба само да се угледамо на те разумне људе, па да свој живот и своје послове подешавамо према њима: да живимо и радимо онако, како живе и раде ти разумни људи.

Ти паметни људи нису себе оградили зидом, да им нико не би могао прићи, да види како они срећно живе; нити они крију оно што раде. Они јавно казују како лепо и угодно живе. А пишу о свему томе и у књиге и у новине. Они и друге упућују, како ваља да живе и раде, па *да и.и. буде боље.*

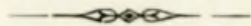
Ми ваља само да слушамо или да читамо о томе, како ти људи раде и живе и да по томе подешавамо свој живот и своје послове.

Има већ и у нас доста људи, који знају како се то разумније живи и ради. Ваља их само наћи и припитати. Они о свему томе радо казују. А многи о свему томе и пишу, па треба читати то што пишу.

И у овој је књизи прикупљено нешто од тих поука, у којима се казује: како да подесимо свој живот, како да распоредимо и урадимо који од својих послова, па да нам буде боље, да са својима будемо задовољнији и срећнији.

До душе, ту је само један мали део свега онога, што ваља да знамо, па да нам буде боље. Али из једне књиге и не може се све научити, а све се од једном и не учи. Човек се учи целога века свога.

Ж. О. Дачић

СВОЈА КУЋИЦА СВОЈА СЛОБОДИЦА

Данас је то велики дан, дан који се неће
заборавити. Дан који је био дан слободе,
дан који је био дан радости, дан који је био
дан наде. Дан који је био дан живота.

Дан који је био дан слободе, дан који је био
дан радости, дан који је био дан наде,
дан који је био дан живота. Дан који је био
дан слободе, дан који је био дан радости,
дан који је био дан наде, дан који је био
дан живота.

I.

Најлепша је она кућа која је подигнута у
дан слободе, она кућа која је подигнута
у дан радости, она кућа која је подигнута
у дан наде, она кућа која је подигнута
у дан живота.

Данас је то велики дан, дан који се неће
заборавити. Дан који је био дан слободе,
дан који је био дан радости, дан који је био
дан наде. Дан који је био дан живота.

Данас је то велики дан, дан који се неће
заборавити. Дан који је био дан слободе,
дан који је био дан радости, дан који је био
дан наде. Дан који је био дан живота.
Данас је то велики дан, дан који се неће
заборавити. Дан који је био дан слободе,
дан који је био дан радости, дан који је био
дан наде. Дан који је био дан живота.

Данас је то велики дан, дан који се неће
заборавити. Дан који је био дан слободе,
дан који је био дан радости, дан који је био
дан наде. Дан који је био дан живота.

1. СВОЈА КУЋИЦА СВОЈА СЛОБОДИЦА

Још од незапамћених времена људи су подизали себи кров над главом, правили себи *кућу*, да се имају где склонити од ружна времена и летње припеке.

На кућу смо већ толико навикли, да се данас не бисмо могли одржати у животу, кад не бисмо имали где да се склонимо од зиме и врућине, од ветра и лапавице, а и од разних животиња и злих људи.

Највећи део свога века проводимо у кући: ноћу, кад се одмарамо од дневнога рада, а и преко дана, кад нисмо забављени изван своје куће.

Зато и пазимо да нам је кућа *угодна* и *здрава*, па често не жалимо ни труда ни трошка, само да нам је кућа како ваља.

Некада је сваки себи сâм подизао кућу, као што још и сада многи наши пољопривредници сами подижу наслоне, кошаре и стаје за стоку. Или би ископали земунцу; или би побили четири соје, па озго испреплетали грање, покрили трском или шеваром, а са стране поплели прућем и олепили; или би како тако склопили кућу од брвана. Али то је било у оно време, за које слободно смемо рећи: Поменуло се, али не повратило се.

Данас и онај најспромашнији труди се да му кућа буде што угоднија. Зато се и траже нарочити мајстори, који ће подићи кућу.

Али често и сами мајстори не знају све оно, што је потребно знати, па да кућа буде и здрава, и подесна за становање, и јевтина. Нарочито о томе мало знају они, који граде куће по нашим селима. Они махом нису нигде нарочито учили на шта све треба пазити при грађењу куће, па често, и поред најбоље воље, не направе добру кућу, и ако домаћин баш није жалио трошка, само да себи и својима подигне што бољу кућу. Они обично раде онако, како су видели да други раде.

При грађењу куће треба на ово нарочито пазити:

1. Да је подигнута на здравом и оцедном месту;
2. Да је темељима одигнута од земље најмање пола метра;
3. Да су собе унутра високе бар два и по метра;
4. Да је кућа и споља и изнутра бело окречена;
5. Да је патос од дасака, испод којих је дељи слој сувога чистога песка.

При грађењу куће не треба много скомрачити и тврдичити. Који нема, нека не растура; али нека није баш ни сувише стегнуте руке. Нека и оде који динар више. То ће нам се после вратити у здрављу нашем и наше деце. Заштедимо на другом чему, а за кућу дајмо. Јер здравље је највеће богатство, а ми можемо са својима бити здрави само у здравој кући.

2. ТЕШКО ТОМЕ КО СЕ ОД СУНЦА КРИЈЕ

Сунце је извор свему животу на земљи. Кад би се сунце угасило, нестало би живота.

Ни биљке, ни животиње, ни човек не могу без сунца.

И ми опет често кућу правимо тако, да сунце мало продире унутра. Или оставимо мале и ниске прозоре, или прозоре облепљујемо хартијом, или на прозоре навлачимо густе и дебеле завесе, или уза саму кућу садимо висока и лисната дрвета, те не даду сунчаним зрацима да допру унутра у кућу.

А тамо где сунце улази, болест излази. Где нема светлости и сунца, болест царује.

Који хоће да је здрав, ваља да борави тамо, где има доста дневне светлости, и куда могу допирати сунчани зраци.

Ми много времена проводимо у кући. Зато и треба да нам кућа има доста прозора, а прозори ваља да буду довољно високи и пространи, да кроз њих продире светлост унутра. Прозоре не треба лепити хартијом, нити их заклањати дебелим и густим завесама. Исто тако уза саму кућу не треба садити висока лисната дрвета, да грамама и лишћем по цели дан заклањају кућу од сунца.

Постељне ствари и рубље треба што чешће износити из куће, и остављати на сунце, да их сунце пече. Јер сунчани зраци утамањују многе кужне клице, које би иначе проузроковале разне и тешке болести.

На сунце треба излазити. Нека нас оно греје. Не мари ништа, баш да нам мало кожа и преплане од сунца. Не кажемо узалуд: *Благо томе, кога сунце греје!*

Сунчани зраци најбољи су лекар у многим болестима.

Човек не би могао живети без сунца. Погледајте само како изгледају они, који су при-

нуђени да дуже времена проведу заклоњени од сунца: у тамници или у рударским окнима. Они су бледи, слаби и немоћни.

Погледајте шта бива с биљком, кад је не греје сунце. Посадите семе у најјачу земљу, заливајте га редовно, негујте га и пазите што можете боље, али га заклоните од сунца, и ви ћете видети шта ће бити од њега. Ако баш и изникне и почне да расте, биљка ће бити кржљава и жута.

Без сунца нема цвећа, без сунца нема рода.

Па зашто да се кријемо од сунца?

Зар и само народно искуство не каже: *Ко се од сунца крије, сâм себе бије.*

Не кријте се од сунца.

3. ДА БУДЕМО ЗДРАВИ

Здравље је највеће благо овога света. Само здрав човек може бити миран, задовољан и весео. Благо томе ко је здрав.

Чистота је прва погодба за добро здравље. *Чистота је пола здравља.* Ко се не држи чисто, ретко кад може бити сасвим здрав.

Нечистота највише наиђе споља. Зато се треба чешће купати, а руке треба прати по неколико пута на дан, а нарочито пре и после јела.

Чим устанеш, умиј се, опери чистом водом лице, уши, врат и груди; испљускај се водом, па се после отри чистим убрусом.

Косу не треба квасити водом.

После јела испери и исплачи уста и грло чистом водом.

Чист ваздух је нашем телу најпречи и најјевтинији лек. Зато треба што више проводити

у пољу, на отвореном месту, а собу, ~~у собу~~ радимо или ноћевамо, треба преко дана што дуже и чешће проветравати.

Прашљив ваздух је прави отров.

Без умерености нема здравља. Будите умерени. Нарочито пазите при јелу, јер лаком на јелу често болује. У вече не треба много јести. Кратка вечера дуг живот. Не треба ни брзо јести. Ко брзо једе, не осећа сласти од јела, па му јело не прија. Сваки залагај треба добро сажватати. Ни врло врело, ни сувише хладно јело и пиће не може бити слатко, нити прија. Који такво јело једе и пиће пије, руши своје здравље.

За пиће је најздравија вода; она гаси жеђ, разгаљује и оживљава, она храни наше тело. Само вода треба да је сасвим чиста и бистра.

Сваки ваља своје тело да умерено топли оделом и обућом. Главу не треба много утопљавати; њу коса довољно чува и греје. Уши не треба ни чим завијати, нити врат топлити шаловима или чим другим.

Обућа нека је увек сува. Боље је ићи и бос, него бити у мокрој обући.

У кући и у затвореним просторима не треба седети у дебелим хаљинама, а из топле собе и постеље не треба без топлих хаљина излазити на мраз и цичу. Кад зими долазиш споља у топлу собу, не иди одмах топлој пећи или огњишту.

Рад је потребан свакоме човеку. Само онај, који редовно ради, може бити потпуно здрав.

Радину човеку прија и јело, и пиће, и сан. Ленивцу слабо што прија, он је готов болесник.

Али и у раду треба бити умерен. Тело не може радити без престанка. Мора се одмарати. А сан је најбољи одмор. Човек би морао умрети, кад не би спавао. За спавање је најудеснија

ноћ. Рано лези, а рано устани. Ко касно леже, а касно устаје, не може се одморити. У јутру, чим се пробудиш, устани из постеље.

4. ЛАКШЕ ЈЕ БОЛЕСТ СПРЕЧИТИ, НЕГО ЈЕ ПОСЛЕ ЛЕЧИТИ

Здравље је највеће богатство. То сви знамо, али то често заборављамо, па то своје богатство немилосрдно расипамо и трошимо. Не пазимо на себе, па лако паднемо у болест, а после у болести неразумно се лечимо, па смо на досади и себи и својима; а често и главом плаћамо.

До душе, нико се није окувао на овоме свету. Што год се родило, мора и умрети. Али свима нама је одређено да дуже поживимо, да поживимо здрави и задовољни; да одрастемо и проведемо читав низ година у корисноме раду, па тек онда, остарели и радом изнурени, да се растајемо са овим светом.

Ваља прво да се својим корисним радом одужимо и породици, и земљи, и народу, па тек после да можемо ићи у вечити мир.

Овако, не пазећи на себе, ми најчешће подлежемо смрти пре одређена дана, још у детињству или у најбољим годинама, док се још нисмо израдили, нити смо се радом одужили својима ближим и даљним.

Највише страдамо због тога, што заборављамо да наше тело није од гвожђа и камена, него да се троши, и да је подложно многим и разним болестима, које га непрестано нападају. Јер кад бисмо били увек овога свесни, ми бисмо се бринули о томе, да од себе болести отклонимо,

да што мање оболевамо, а и болести одмах у почетку да лечимо.

Болести не долазе случајно. Њих не могу донети „зле очи“, нити ко може коме болест направити. Него свакој болести има узрока, и кад те узроке знамо и за времена их отклонимо, и болести ћемо избећи.

Најчешће на нас наплазе *кужне или заразне болести*, и оне највише кесе. То су оне болести, које се јављају као редња. Такве су болести: богиње, гушобоља, срдобоља, врућница и друге. Оне постају од неких ситних, невидљивих животињица, које долазе у наше тело, ту се брзо намноже и изазову болест, од које и главом плаћамо.

Од *кужних болести* врло често оболевамо због своје непажње: или се бавимо у близини болесника, који болује од које *кужне болести*; или једемо и пијемо из посуђа, које је било у близини таквих болесника, или је на нама или око нас што од рубља, које је било код болесника, који болује од које *кужне болести*.

С мало пажње у много случајева можемо болест избећи и тако отклонити и штету и велику несрећу од своје куће.

Ми сваки час понављамо ону лепу народну изреку: *Ко се чува, и Бог га чува*. Али не радимо по њој. Не чувамо се, па због тога и сами страдамо, а и своје уваљујемо у беду.

И себе ради, а и ради својих милих и драгих, чинимо све, да болест спречимо, и да не дође. А кад се јави, прегнимо свим силама, да болест одмах у почетку спречимо, *јер лакше је болест спречити, него је после, запуштену, лечити*.

5. ЈЕКТИКА ЈЕ ОПАКА БОЉКА

Ни у најкрвавијем рату не изгине толико света, колико сваке године покоси јектика (сушица, сува болест).

Она не штеди ни младо ни старо, ни мушко ни женско. Али од ње највише страда подмладак, и то махом у времену, кад почиње стајати на снагу, кад већ дорасте да може бити од користи и кући и друштву.

Јектика је заразна (кужна) болест.

Њу производе врло сићушне кужне клице, које се налазе у испљувцима и ракотинама болесника, који већ болују од ове бољке.

Кад те сићушне клице ма на који начин доспеју у тело, учине да оболи цело тело. Али најчешће оболе плућа, и то је оно што зовемо *јектика*; или од њих загноје жлезде око врата, и то су *шкрофуле* (сараџе); или настане труљење костију и зглобова, и болесник добије *грбу*; или наступи запаљење мождане опне и трбушне марамице.

Кужне клице од ове болести има свуда око нас, негде више, негде мање. Многи од нас носе у себи клицу ове болести, а то и не зна. И та кужна клица само чека подесну прилику, па да се развије болест. А то ће бити, чим тело мало ослаби.

Ми се јектиком заражавамо и неприметно. Болест се јавља лагано и неосетно.

Зато нам је ова болест толико и опасна.

Болесник, који оболи од ове болести, осећа се малаксао и изгуби вољу за јело. Суши се, опада и добије у лицу бледу боју, с руменилом на јагодицама. Кашње слабије или јаче, а нарочито с јутра. Кашње на суво. Много се зноји,

нарочито ноћу, и зној му досађује. Осећа у грудима да га местимично тишти и жига.

Ако се болесник не почне разумно лечити, болест узимље маха. Болесник падне у постељу, и тада има свакога дана пред вече, или и чешће, потајну грозницу. Грудима га много боле, дисање му је отежано. Кашаљ га све више мучи — дави га. При кашљању испљувава гнојаву, а често и крваву пљувачку. Често га пробија хладан зној.

Болест, ако се запусти, по некада се и дуже продужи. А по некада болесник сврши врло брзо (галопирајућа јектика).

Јектика се лечи, ако се на време потражи помоћ у лекара.

Али је најбоље чувати се, да не оболимо од ове опасне болести. А можемо се сачувати.

Код јектичавих људи најопаснији је њихов пљувачак. У њему је безброј кужних клица, којима се преноси јектика. Зато тих кужних клица и има тако много на болеснику и свему што је око њега. Болесничко одеело, постеља, рубље, посуђе, па и сâм ваздух око њега, препуни су ових кужних клица.

Зато ваља да се чувамо: да будемо близу јектичавих болесника, или да употребљавамо оно, што је било у њиховој близини.

Не усељавајмо се у стан, у коме је боравио јектичав болесник, ако пре тога све просторије нису добро окречене и изрибане јаким цеђом.

Од јектичавих родитеља треба одмах децу одвајати.

Јектичава мајка не сме дојити дете.

Јектичави не смеју ступати у брак, док се не излече.

Руке често долазе у додир са стварима, на којима може бити заразних клица од јектике.

Зато треба руке држати чисто и прати их што чешће преко дана. Нокте треба што чешће са-сецати.

Деци не дајте да ручицама брљају које где.

Не чачкајте прстима нос и уста.

Не љубите се.

Не рукујте се с болесним особама.

Све што употребљавате за јело, прво искувајте или испеците, па тек онда једите, или, ако се пресно једе, пре јела добро чистом водом исперите. Млеко некувано, или само смлачено, не пијте; нити једите месо, које није добро испечено или искувано.

Избегавајте сва места, где има много прашине, или где се пљује по поду, и у опште где има нечистоте.

Сунце и чист ваздух у опште велики су непријатељи свима болестима, па и јектици. Зато што можете дуже бавите се на сунцу и чистом ваздуху. А кад год можете, изнесите на сунце постељне ствари, одело и рубље. А и кућу што можете више проветравајте.

Држите се чисто. Често мењајте преобуку. А кад год доспете, окупајте се у чистој млакој води.

У раду будите умерени и пажљиви. Не проводите време у доколици и нераду, али и у раду не нагните сувише и не претерујте.

Сиротиња и беда највећи су пријатељи јектике. Где је велика сиротиња, тамо јектика највише коси. Зато, што можете више, помажите, да је у вашој околини што мање сиротиње и беде.

Неуредан живот готова болест. И најздравији човек, ако неуредно живи, лако оболу и тешко преболева. Неуредан човек и од јектике врло лако оболу и бољци подлегне.

Сви треба да се чувамо јектике. Али ње

нарочито треба да се чувају она лица, која су и иначе слабуњава.

6. КАКО ДА СЕ САЧУВАМО КОЛЕРЕ

Колера је врло опасна зараза: лако се преноси, нагло се шири, а тешко се лечи, те где се јави, немилосрдно коси и младо и старо.

Колера је кухна болест. Њу производе ситне кухне клице, као и многе друге заразне болести.

Те кухне колеричне клице сасвим су сићушне, и оком се не могу сагледати.

Налазе се у измети болесничковој. И кад се око оваквога болесника невешто послује, или ако се његове изметине проспу где год на отворено место, те кухне клице разнесу се, и помоћу воде, или воћем, или другом храном, улазе у наше тело, дођу у црева и ту изазову болест, која се најчешће свршава смрћу.

Колера се највише разноси водом за пиће. Кухне клице дођу из нужника или сметлишта у бунар, или реку, или извор, из којих захваћамо воду, и водом се после даље разносе, док не дођу у стомак и црева.

Отуда се колера најчешће јавља у великим варошима, где су бунари у близини нужника, или где пију речну воду, или где се служе водом из водовода, а на водовод се довољно не пазе, те унутра дођу кухне колеричне клице.

А преноси се и на други начин: воћем, млеком и другом храном, кад на њих напћу кухне клице. Али то бива већ мало ређе, и то или онда, кад се воће и поврће залива или пере већ загађеном водом, или кад се у млеко сипа вода, у којој има кухних клица, или ако се намир-

нице налазе у близини болесника, који је оболео од колере, или их додирују руком она лица, која послују око таквог болесника.

Не оболу сваки, коме кужне колеричне клице доспеју у стомак и црева. У стомаку и цревима има увек неких киселина, од којих могу угинути ове кужне колеричне клице. Отуда много ређе оболевају од колере они, који имају добар стомак, и који умерено живе, па нити преједу, нити препију.

Зато се и препоручује свима, да за време колеричне заразе буду врло умерени у јелу и пићу.

Колеричне кужне клице угину на јакој топлоти. Зато треба за време колеричне заразе пити само добро прокувану воду. Па такву воду треба употребљавати и за прање руку, као и за прање воћа и свега другога, што некувано једемо.

А добро је у воду, коју пијемо, увек канути по једну кап лимуна, или чистога сирћета или и вина. Колеричне кужне клице не подносе киселину и брзо угину.

Кад се колера јави, треба бити присебан, па нити скрстити руке и само хукати, нити опет тражити пиће, да се у пићу брига и страх забораве. Него треба бити у свему умерен, и вршити све оно, што смо напред поменули. И тада можемо бити уверени, да се болест неће много раширити.

Болесника, који оболу од колере, треба издвојити у засебну одају и одмах позвати лекара и вршити његове наредбе.

Они, који гледају болесника, треба да буду врло пажљиви и да пазе на чистоту. Нарочито руке треба често и добро да испирају топлим цеђом и сапуном.

7. ОД БОГИЊА СЕ МОЖЕМО ЛАКО САЧУВАТИ

Богинје су заразна болест. С болеснога болест лако прелази на здраве, а шири се брзо, као мало која редња.

Богинје су тешка и опасна болест.

Болест дуго траје, тешко се лечи и многе покоси. А ако неко и прележи ову болест, опет је добро упамти: за време боловања намучи се као нико његов, и опет на њему остане трага од те болести кроз цели век. Многи и ослепе од богиња.

Некада је ова болест била права морија.

Где се јави, све од реда покоси или унакази. Сад већ није тако. Разумни људи лако се сачувају ове опаке болести.

Учени људи изумели су начин, како да се сачувамо те страшне болести, те и да не оболимо од ње.

Они ову болест калеме (пелцују) на људе, и после сви они, којима је лекар калемно богиње, годинама не могу да оболе од њих.

Сваке године залазе лекари по народу и калеме богиње на деци и одраслима. И саме власти наређују да свет долази лекарима и калем се од богиња. Па опет бива, да по неко не послуша власт, па или не донесе лекару дете, или и сâм неће да се калеми.

Обично мисли да је калемљење богиња једна господска залудница.

Ако их власти ухвате, кажњавају их. Али то је са свим незнатна казна према оној, коју они сами себи изреку. Јер, касније, чим се јаве богиње у њихову месту, или где год у близини, сви они, на којима нису калемљене богиње, врло

лако оболе, и онда обично плате главом; а они, на којима су богиње калемљене, ако некада и оболе од богиња, лако прекуже ту опаку болку.

МАЈКА НЕМАЈКА

— ПРОСТА ПРИЧА —

Баш на Марков-дан стигла је у општину наредба срескога капетана: да у први четвртак по летњем Светом Николи сву малу децу из села донесу општинској судници, да им лекар калеми богиње.

Председник Станимир одмах дозвољава Мијата бирову, и нареди му да објави кроз село капетанову наредбу.

У млађега поговора нема. Мијат је већ сутра зором обишао све сеоске маје и објавио селу, шта капетан наређује.

— Чујте и почујте, — викао је Мијат кроз село. У први четвртак по Светом Николи да сви донесете малу децу општинској судници. Дођи ће доктор, да деци бode крaсте. Таква је наредба од срескога. Који не послуша, поступиће се с њим по закону!

Није било потребно да се ово два пута објављује. Мијат је био тако грлат, да није било куће у селу, која га није чула. А већ сви су познавали Станимира и знали су шта му значи оно: поступиће се с њим по закону. И нико није ни помисљао, да не послуша ову наредбу.

Жене, које су имале малу децу, и ова нису била већ калемљена богињама, устумараше се после ове наредбе. Јер се наш сеоски свет још туђи лекара, па му нерадо иде чак и онда, кад му власт нареди.

Јелени Станковој ова наредба није баш никако била у вољи. Она је имала дете на сиси. Мали Милоје већ је био зашао у другу годину, и већ је по мало чаврљао: „Мама!“, „Тата!“, „Баба!“, али је још дојио. Жао било Јелени да га одбије. Од све деце то јој је једино остало, па је гледала у њега као озебао у сунце.

Што се више ближио четвртак, Јелена је била све одлучнија у томе да Милоја не носи судници, да га лекар боде.

Кад би у среду по Светом Николи, Јелена рече Станку:

— Ја нећу сутра носити Милоја судници. Не дам да ми доктор боде дете.

Станко се упрепастио. Зар да не послуша Станимирову наредбу, и то још наредбу, коју му је капетан послао? Ко то сме учинити? Говорио је Јелени, да на сваки начин сутра носи дете судници.

Јелена није попуштала.

— Бога ми, ја детета нећу носити. Чини од мене шта знаш, али ја не дам да ми доктор мучи дете.

— Главом да се ниси шалила, — говорио јој је Станко. Ти још не знаш Станимира. Нема код њега пет-шест. Сатрће ме казнама, и опет се мора извршити што је наредио.

Али све је то било узалуд. Јелена никако не попушта, него је сипала као из рукава:

— Ти су доктори баш чудни људи. Измислили пелцовање, да само муче сироту децу! Зар није тако?

Станко је ћутао, а она је даље говорила:

— Као да им то пелцовање нешто вреди! Ето, Сироту Љубинку носила сам, те је пелцоваше, па шта то поможе? Не удави ли се на

моје очи, кад сам у реци мочила конопљу? Па и јаднога Уроша су пелцовали, па опет ништа! Кад оно зареди гушобоља по селу, заковрну као пиле. Милоја не дам да ми муче, па ма ме ти овде у кући сву исекао.

Станко и тако није био човек јаке воље, те попусти, и Јелена не однесе Милоја судници.

Станимир је сазнао, да Јелена Станкова није носила дете лекару, и грешни Станко рђаво би прошао. Али некако у брзо Станимира сменише с председништва, те се Станку олако прође.

Јелена је била врло задовољна, што није носила дете судници, да му лекар калеми богиње, и хвалила се тиме међу женама.

Једном су се тако жене биле искупиле код Тоде Маркове: преду и разговарају. Јелена се распричала; грди лекаре и учене људе и хвали се, како није послушала наредбу капетанову и није носила Милоја судници.

— Баш да доктор не бode моје дете! — говорила је Јелена.

— Бога ми, погрешила си, — рече јој Стојана Милутинова. И ја сам некада мислила, да је пуста залудница све што доктори раде. Али, јадној мени, грешила сам.

Па узне крајем од шамије брисати сузе с очију.

— Све се ви сећате оне године, — говорила је даље Стојана, кад оно зареди гушобоља у нашем селу. Мало је кућа, које ту годину нису по злу запамтиле. Разболе се попин Љуба, разболе се и мој јадни Влајко. Попа одмах спреми кола, па с попадијом и дететом потрча у варош доктору. Зове мене поша: „Хајде, црна друго, седај с дететом са мном у кола, да идемо доктору, да видамо децу!“ Али се мени нешто није дало да је послушам. Мислила сам: шта знају

доктори за гушобољу? Ту ако бабе не помогну, нико неће помоћи. Попадија однесе Љубу доктору, а ја потрчач по бабама. И све знате шта после би: ја, сирота, пети дан сараних мога Влајка, а попин Љуба ено га и сада жив и здрав.

Јелена је слушала, шта Стојана прича: па је хвата нека летка око срца.

*

Прошло је неких седам осам година. Милоје нарастао читав дечурљак. Година је дана већ како иде у школу.

Јелена после њега није имала деце, па га је гледала као мало воде на длану.

И ако је Милоје био пун као лубенче, опет је Јелена све нешто зебла за њега. Много пута се тако ноћу пробуди, па га гледа како мирно спава, а у срцу јој тек нешто текне:

— Боже, ако останем без њега!

Некако с јесени чу се, да су се у оближњем селу јавиле велике красте. Јелена је сва премрла од страха. Истина, не чује се да је који умро од краста, али она опет жива није.

Јавише се красте и у нашем седу, у горњој мали.

Јелена само што је жива. Бојала се да јој Милоје од краста не оболн. Али се није убојала.

Једнога вечера врати се Милоје из школе нешто куњав. Жали се да га дрми глава. Није за вечером ништа окусио.

Већ преко ноћ Милоја ухвати нека ватруштина, да је готово целу ноћ јечао и бунцао.

Више није ни устајао из постеље.

Осми дан су сахранили Милоја. Био је оболео од великих богиња, и како раније није био калемљен, није могао преболети.

Сирота Јелена! Чисто се била изгубила од бола и жалости. Бусала се у груди и главу и све је врискала за дететом. Кад су сахрањивали Милоја, једва су је одвојили од гроба: хтела је скочити у раку.

С муком су је одвели кући. Била је већ премаукала од запевке, те је само бректала и кроз уздахе говорила:

— Јаој, мени кукавици! Ја сам га убила!

Јелена није пропуштала ни јутро ни вече, да не изиђе на гробље: поклопи се на ону хумку црне земље, па из гласа запева, све док не промукне и док је снага не изда.

Није било душе у селу, која је није жалила.

Тек би само по нека жена више уз реч додала:

— Сирота Јелена! Тешко јој и јесте. Али највише је сама крива. Није дала да јој детету пелцују добринке, па остала без детета. Хтела је да буде осим света мајка, па је била немајка.

9. КАД ИМАМО БОЛЕСНИКА У КУЋИ

Нема тога, који не воли да је здрав.

Само здрав човек може бити задовољан и срећан. Он је и весео и радостан. Њему се мили сваки посао.

Па опет не чувамо своје здравље.

Тешко кући, у којој често болесник лежи. Болесник мучи и себе и оне око себе.

Болест брзо дође, али споро одмази. Зато болесника треба пажљиво лечити и добро неговати.

Чим ко занемогне, ваља да легне у постељу и одмах да зовне лекара. Јер све се болести, па и оне најтеже, у почетку лако излече. А и омања

болест, кад се запусти, може отерати човека пре времена у гроб.

Али ни лекар не може све. Без добре и разумне неге болесника ни лекар ни лекови не могу помоћи.

Болесник треба да лежи у чистој и пространој соби, која има велике стаклене прозоре.

Болесник не сме лежати на земљи. Ни за здраве није добро да леже по поду. А код болесника то погорша слабост. Болесника треба наместити у кревет. А кревет може и најсиромашнија кућа имати. То не стаје много, а може сваки сâм направити: намести две клупице, преко њих метни коју даску, и ето кревета. На даске увек треба метнути сламњачу. Ако нема сламе, сламњача се може напунити сеном, комушином од кукуруза, или и сувом папрати. Преко сламњаче ваља увек прострти чаршав или тањи губер или покровац, који се лако може опрати.

У такву постељу може лећи болесник.

У соби где лежи болесник не сме бити смрада ни задаха. Ту собу не треба ни закађивати којечим, него је ваља свакога јутра добро проветрити. Ако је зима, треба је смачити, али не и прегрејати.

Болесник не сме лежати обучен и обувен. Него ваља да обуче само чисто рубље, и да је покривен покривачем.

Свакога јутра болеснику треба умити лице млаком водом, а опрати му и руке. Исто тако ваља болесник свакога дана и уста да исплакне чистом водом.

Не нуди болесника непрестано јелом, јер му од нејела неће бити зло. Али му воду не закрађуј. Само вода ваља увек да је сасвим чиста и свежа.

Болесник не треба поради себе да излази

на поље, из куће. Нарочито зими не сме излазити куда ван куће. Нужду нека сврши у кући, у какав стари суд, па то после ваља одмах изнети и просути, а собу проветрити.

Болесник не сме пљувати по поду, него треба спремити какав суд, у који је усудо мало воде, па то треба после износити, запарити врелом водом и просипати.

Постељу болесникову, нарочито сламњачу, ваља свакога дана претрести.

У многим болестима болесник се чешће зноји.

На ово ваља пазити, па чим се озноји, треба га обрисати чистим убрусом и дати му чисту и суву преобуку. У соби где је болесник не сме се сушити рубље ни обућа, нити се у собу сме пуштати мачка, пас или живина. Ни децу не треба пуштати, да се мају око болесника.

У соби, где је болесник не треба пушити, нити викати и гласно разговарати.

Болеснику је потребан мир. Њему смета, кад му се сваки час улази, кад се више лица баве и око њега, или кад га који сваки час запиткује за по што год.

Сан је болеснику најбољи лек. Кад заспи, не будите га. Болест у сну најлакше прође.

Болеснику не треба никако пуштати бајалице и врачаре.

Лекара треба звати и његове наредбе у свему вршити. Који не мисли слушати лекара, боље је и да га и не зове.

Болест споро пролази. По некад се отегне и врло дуго. Па досади и болеснику и онима око њега. Али болеснику никад не треба да покажемо, да нам је тешко што га дворимо и око њега залићемо.

Болест отужи, па се болесник и процандр-

љиви, те је много пута непослушан и ћудљив. А често каже и коју грубу реч. Они око болесника не треба ништа за зло да примају, нити да болеснику коју прекорну кажу. Јер њима од свега тога неће бити ништа лакше, а болеснику може болест отежати и продужити.

Болесника треба својски пазити и неговати, јер невоља редом иде, па како задужимо, тако ће нам се и вратити.

10. ДА НАМ БУНАРИ НЕ БУДУ ЛЕГЛО ЗАРАЗЕ И ИЗВОР СМРТИ

Вода је једна од највећих потреба за живот. Без воде не бисмо могли живети.

Воду употребљавамо за пиће, за кување јела и мешање хлеба, за купање и умивање, за појење стоке, за прање рубља и посуђа и за многе друге потребе.

Али вода треба да буде чиста и здрава, нарочито вода, коју употребљавамо за пиће. Јер ако вода није чиста, она је прави отров, легло заразних болести и извор смрти. Нечистом водом најлакше се разносе заразне болести, нарочито болести црева, као што су врућица (тифус) и срдобоља.

Зато ваља увек да се о томе бринемо, да имамо довољно чисте и здраве воде.

Наша земља није безводна. Мало је крајева, у којима се трпи истинска оскудица у води. Али ретко имамо довољно здраве и добре воде. Непажљиви смо, те воду загадимо.

Ми воду добивамо махом из бунара.

Бунарска вода није рђава, ако су бунари дубоки и ако су на таквоме месту, да се у њих

не стаче нечистота из ђубришта, помијара и нужника.

Али ми на бунаре махом не обраћамо довољно пажње, те су чак и по селима ретки бунари, у којима је вода чиста и здрава. Бунари су махом плитки, или су близу ђубришта, баруштина или нужника, те се у њих слива свакојака нечистота. Око бунара није насуто и оцедно, него се загађена вода стаче у бунар. Бунари су најчешће откривени, те у њих упада прашина и друга крупна нечистота. А често упадне унутра кокош, мачка или и који брав, и ми онет воду из тога бунара употребљавамо и за пиће и за друге потребе, не знајући каква је нечистота унутра.

Већ кад ударе поплаве, па поводањ прелије бунаре, они су онда право легло заразних болести.

Ако желимо себи и својима добро здравље и дуг живот, ваља да обратимо озбиљну пажњу бунарима.

Прво, при копању бунара ваља да пазимо, па да их не копамо у близини баруштина, нити близу ђубришта, нарочито ако су ђубришта на узвишенијем месту од бунара.

Око бунара ваља добро насути шљунком или каменом и удесити тако пад, да се сва вода и од кише и она која се расипа при вађењу воде из бунара разлива даље од бунара.

Бунар треба да је увек ограђен високим сантрачем и озго покривен капцима.

Судови, којима захватамо воду (кове, котлајке, бакрачи), ваља да су увек чисти и не смеју стајати обешени код бунара.

Бунаре треба чешће чистити.

Ако поплава прелије бунар, не треба из

њега захватати воде ни за пиће, ни за стоку, ни за какву другу потребу, док се бунар не очисти. А треба га чистити одмах, чим мало секне вода. У том случају треба у бунар усути неколико килограма негашена креча, па сву воду исцрпсти и са дна изгрести блато и муљ, па опет сасути негашена креча и опет исцрпсти воду.

После тога вода се из бунара може употребљавати, ако иначе није бунар загађен од њуника, ђубришта и помијара.

И иначе ваља годишње бар једном овако засути бунар негашеним кречем и очистити га.

11. СНАГА НА УСТА УЛАЗИ

Сваки живи створ, да би се одржао и напредовао, мора се хранити.

И човеку је потребна храна. Без хране не би могао живети.

Храном се накнађује телу снага, коју оно свакога дана губи.

Али храна треба да је добра, и да је има у довољној мери. А треба да има и доста оних делића који хране тело.

Ми не пазимо много на храну. Нити гледамо на то, да се храна коју једемо лако вари; нити опет много разбирамо о томе, да ли у тој храни има доста оних делића, које наше тело може употребити за своју исхрану.

Много пута задовољимо се само тиме, да нам је трбух пун.

А најчешће грешимо у томе, што и оно што имамо неразумно употребимо, па највише и најбоље једемо зими, онда кад најмање радимо, а с пролећа и лети, кад смо по цели дан у послу,

ми се најгоре хранимо, па често проведемо данима о црноме луку и киселици, или и о самој проји.

Заборављамо да снага на уста улази, и да се тело у раду троши, те се утрошена снага мора храном накнадити.

Не може се живети само о сувом хлебу. Јер хлеб у себи нема баш све оне делиће, које потребује наше тело за своју храну. Него се уз хлеб мора јести и друга храна: или месо, или сланина, или бели смок, или вариво, или воће. А најбоље је, ако се храна измеша, па уз хлеб једемо по мало и меса, и варива, и воћа, или чега другога.

Ја знам да ће неки, кад ово буде читао, завртети главом и рећи:

— Е, лако је теби, господине, причати и за-
новетати шта треба да једемо. Али је мука, што ми ни хлеба немамо довољно.

Признајем, у таквим приликама, кад неко нема довољно ни сува хлеба, није од велике користи говорити о томе: кад и шта треба јести. Али таквих је прилика у нас мало. У нашој земљи, срећом, још су врло ретки случајеви, да неко баш не може ни хлеба зарадити. У нас има још доста рада, а мало је вредних руку и подузетних посленика. Него ми обично спротујемо и патимо се због нашег неразумевања.

Зато и продужујемо овај разговор о исхрани.

Летина се збира. Прибирамо плодове свога рада. Пунимо и кошеве и подруме. Па је, мислим, право да проговоримо коју и о томе: како да распоредимо, што смо знојем својим урадили и прикупили; како све лепо да поделимо и разгодимо, па ни да пресини, ни да одсини, ни да беснимо, ни да гладујемо: да нам се не прелива

онда, кад најмање радимо, а да нам недостаје баш онда, кад нам је најпотребнији добар залагај.

Ми се бринемо за стоку. Спремамо лети и с јесени, чиме ћемо је преко зиме одржати и исхранити. Збирамо и денемо и оно мало отаве, што је овде онде ухватисмо; денемо шашу, сечемо и слажемо лиснице; спремамо и по мало овса и јарме. Све чинимо, само да дочекамо пролеће и новину.

А за себе и своју чељад мало бринемо.

Кукуруз ћемо још с њиве трговцу; пасуљ ће у торбицама жена и снаје већ до Божића мало по мало поиспродавати; бели смок, ако га има, утрошићемо за време месојеђа; ако можемо одвојити које бравче за посек, и пастрму и сланину смирићемо до Белих Поклада. Остаћемо за пролеће само с којом врећом буђавих папирара, с венцем два црвених паприка и којим струком празни-лука.

Онда, кад наступе најјачи послови, кад и сами, а и сви наши треба највише снагом да запнемо, хранићемо се тако, да тек само душу водимо. Коприва ће нам бити посланица, и сваки дан ћемо жељно погледати на дуд, нећемо ли сачекати да стигну дудињке.

Што се онда чудимо, што су нам деца бледа, кржљава и слабодушна, што им се уши прозиру, а носић им се утањно; што су непрестано кењкава, па и кратковечна? Зар се смемо ишчуђавати, што нам је из године у годину све мање младића способних за војску? Зар нам сад није јасно, што често поболевамо и што умиремо у најбољој снази?

Снага на уста улази. А ми се рђаво хранимо; не враћамо храном телу оно, што оно свакога дана потроши.

А можемо се боље хранити и овим што имамо. Само треба разумније да остављамо храну за себе и своје, и да је паметно трошимо.

12. МЛЕКО КАО ХРАНА И ЛЕК

Млеко је најбоља и најздравија храна и за децу и за одрасле, и за болесне и за здраве.

Млеко је једина храна малог детета, како се роди, па док не добије зубиће, да може жвакати, те и другу храну узимати. А и за одрасле је увек и добра и пријатна храна, јер у себи има све, што је нашем телу потребно, па да може напредовати. Млеко се лако вари, а и пријатног је укуса, те га сваки воли и радо тражи.

За малу децу најбоље је материно млеко.

Управо за одојчад врло је мучно материно млеко заменити крављим, или којим другим млеком. Зато свака она мајка, која је здрава и може дојити своје дете, а не доји га, чини највећи грех. Али кад је мајка болесна, или нема млека, те се дете мора хранити, најбоље је кравље млеко, само водом разблажено.

Кравље млеко је и иначе добро и здраво и за одрасле, само ако је од здравих крава и од крава којима је давана здрава и чиста храна.

Млеко, које је у вече помужено, много је боље и гушће, но оно, које се јутром помузе; млеко, које је с вечери помужено, јаче је и много више храни, а лакше се и вари. Кад се крава почне мустити, оно млеко, које се прво измлаза, слабије је и ређе од онога, које се доцније измузује.

Ако се млеко држи у нечистим судовима, брзо се поквари. Такво млеко не треба јести.

Кад млеко неко време стоји, ускисне. Исто тако ускисне и онда, кад му се дода што кисело.

Млеко се састоји из млечних зрнаца и сурутке. Млечна зрнаца су врло ситна и пливају по сурутци. Од њих је млеко бело. Кад се некувано млеко остави да неко време постоји, та се зрнаца издвоје горе по врху, као павлака, и од те се павлаке прави масло. Масло је врло добра храна и за болесне и за здраве.

Добро млеко познаје се по овим знацима: непровидно је; боје је жућкасто беле; кад се кува, одаје пријатан благ мирис; ако се кане у воду, потоне. Ако канемо кап млека на нокат, кап се не сме разлити, ако је млеко чисто.

Друкчије је млеко од краве, друкчије од овце, а друкчије од козе. Друкчије је од младе, а друкчије од старе краве. Па и од једнога истога грла друкчије је у разно доба године.

Они, који носе и продају млеко, нарочито по већим варошима, врло често кваре млеко, да га буде више; или у њега трпају неке прашкове и што друго, да је гушће, и да се не може лако познати да је доливана вода. Све ово квари млеко, а много пута овакво је млеко штетно и за здравље. Зато власти хватају овакве несавесне продавце и кажњавају их.

Млеком се најлакше преносе многе болести. Зато је најбоље некувано млеко не употребљавати. Кад се млеко добро прокува, изгуби, истина, нешто од оног свог пријатног укуса, али се кувањем у њему ништа све кужне клице, ако их је било. Некувано млеко смемо употребљавати за храну само онда, кад поуздано знамо да је од сасвим здраве стоке, и да стока није храњена поквареном, ни буђавом храном.

На ово треба пазити нарочито онда, кад хоћемо млеко давати деци.

У многим болестима млеко од здравих крава једина је храна болеснику. А млеко врло годи и онима, који су малокрвни, слабуњави, или који се опорављају од какве већ прележане теже болести. Сви они треба што више млека да пију, често и по неколико пута дневно.

Само пунокрвна лица не треба млеко да употребљавају. Јер млеко много храни и још више јача крв.

У нас, по селима, још су такве прилике, да свака, па и сиромашнија, кућа може имати краву, те имати и мрса и здраву храну. Само треба мало више труда и разумнога рада око спремања хране за краву, да се и на малом парчету земље може добити довољно зелене пиће и сена. Зато сваки домаћин куће много греши, ако своју кућу остави без краве.

Упамтите још једном: млеко је најбоља храна и одличан лек.

13. ШТА ЈЕ ДОБРО И ЗДРАВО ПИТИ

— 12 ТАЧАКА ИЗ НАУКЕ О ЧУВАЊУ ЗДРАВЉА —

1. Пића (алкохолна): *ракија, вино и пиво* човеку су сасвим непотребна и штетна.

2. За децу је свако алкохолно пиће прави *отров*.

3. Пића што су љућа у толико су *шкодљивија*. Најшкодљивије је од свију пића *ракија*.

4. Алкохолна пића не хране, не дају снаге и не чувају од зиме.

5. Од сувишног пића човек се *опије* — *обезнани*, а може и *напрасно* да умре.

6. Кад се по мало, али сваки дан пије *ракије, вина или пива, алкохол* (шпиритус — жеста),

који се у свима тим пићима налази, нагриза постепено све делове тела и утробе и производи разне болести у њима: капљу у мозгу или срцу водену болест, сипњу, лупање срца, рђаво варење и још многе друге болести.

7. Свако алкохолно пиће отвара све већу жеђ и изазива да се сваким даном све више пије. На тај начин многи постану пијанице.

8. Страст за пијењем убија у човеку све што је добро и племенито. Пиће начини човека суровим и насртљивим, а *врло је често узрок и злочину.*

9. Пијанство убија човечју душу и постепено води лудилу.

10. Пијанство разорава кућну срећу и ствара невољу и сиротињу. Пијанство је наследна болест, која се и у трећем колену наслеђује. Деца пијаница су недоношчад, кржљава или блесава.

Који упадне у порок пијанства, може из њега да изађе само на троја врата. На првим вратима стоји написано: *казнени завод*, на другима *лудница*, на трећим *гробље*.

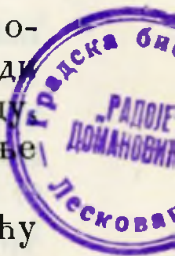
11. Који у опште не почне пити, може бити уверен да му алкохол никад неће ни у чему нашкодити.

12. *Најздравије и најбоље пиће за човека је чиста и добра вода.*

14. БАЈАЛИЦЕ И ВРАЧАРЕ

Нема готово у нас ни села ни вароши, у коме се не прочује по каква бајалица или врачара.

Једна уме да баје воду; друга зна да врача; трећа погађа што је било и што ће бити картама, концима или зрневљем; четврта даје траве

или друге какве лекарије. Тек свака је чувена по не чем. А наш свет, лакоуман и маловеран, трчи им, или из невоље или од беса, и тражи њихову помоћ.

Није нам баш толико стало до оних, који трче гатарима и врачарицама из обести: да им што уврачају, или да направе коме што. Обесан свет и тако чини многе лудорије. Па било лудости мало више, или нешто мање, махом не чини много.

Али нам је много стало до оних, који су у невољи. Имају болесника у кући, или их напало какво друго зло, па трче бајалицама и врачарама, да у њих траже помоћи и лека.

Њих ради исписујемо ове редове.

Сви греше, који ма какву помоћ траже у тих разних гатара и врачарица. Нити оне што знају, нити икоме могу помоћи. Да што могу, прво би себи помогле. Него лажу и обмањују простодушан и лаковеран свет, те имају хлеба и с хлебом. Незгодно им је да иду у надницу, јер је мотика тешка, а при прању рубља и у другим кућевним пословима ваља добро запети. А често цеђ и руке разрањави. Боље је и много лакше седети у кући, па разбацити карте, зевати у воду, или прикупљати рачје очи и крила од слепога миша.

Данас ништа у животу не бива без узрока. Па и болест и друге невоље не наилазе без узрока. Да беду отклонимо, ваља да знамо од куда нам долази. А то нам не могу и не умеју рећи којекакве дрљаве и крезубе бабе.

Болест нам не може нико чинима направити. Свакој болести има узрока. Кад се уклони оно, што је болест изазвало, болести ће нестати.

А ко може знати шта је узрок којој болести? Ко ће те узроке отклонити?

Шта радимо, кад нам се коса при кошењу истуни, или кад нам се мотика или будак од дугога рада орбају? Да ли и помишљамо да је то дошло од чини? Зар нам плуг нису урек.ле зле очи, кад раоником заплнемо у какав пањ, па челик прсне?

Тада не тражимо бајалице и врачаре, да обају воду коси и мотици, или да нам даду какве, чини, па да нам плуг и даље лепо оре. Не тражимо њих, јер знамо да нам оне не могу ништа помоћи. Него тражимо мајстора, који зна шта нашим алатњикама недостаје, и у њега тражимо лека и помоћи.

Зато и у болести морамо тражити лекара, тражити мајстора, који ће одмах познати, од куда је и зашто болест наишла, те ће моћи и да отклони оно, што је болест изазвало.

Разумно чељаде неће никад ићи картарама, бајалицама и врачарама, да у њих тражи помоћи.

15. БАБА-СТАМЕНА

— ПРОСТА ПРИЧА —

Наша баба-Стамена позната је добро у читавом нашем крају са свога бајања, врачања и помагања болнима и невољнима. А много пута траже њену помоћ људи и жене чак и из других округа.

Чим је коме до невоље, одмах тражи баба-Стамену, да му својим чинима и травкама помогне. Ако се дете усцикало, па не може да се смири, одмах га носе баба-Стaмени, да му раз-

баца плач; ако је кога оборила каква болест, па већ не знају шта ће с њим, узимљу белег с болесника и неначету воду, па трче баба-Стамени, да обаје воду и да види да ли је болник нагазио, или му је болест направљена, па да поврати воду и помогне невољнику; ако се човек отпадио од куће, па занемарио и жену и децу, опет хитају баба-Стамени, да разбаци чини, те да човека врати кући и својима; ако се момак загледао у девојку, или је девојка замиловала момка, ту је баба-Стамена, да да траву омиљеник, од божјићног прасета њушчицу и крило од слепога миша, па да се младеж омилије; ако је коме разбијен подрум, или је лопов унао у тор и отерао стоку, опет траже баба-Стамену, да разбаци зрна или преврача концима, те да укаже траг лопову.

Кажем вам, баба-Стамена је била вешта свему, и са свих страна њој су хитали и тражили њену помоћ. А била је добра, да је то било за причу. Никога није одбила. Свакога је лепо дочекала, свакоме рекла коју лепу реч, свакоме учинила по вољи, и сви су од ње одлазили и утешени и задовољни, и њу је био све већи глас.

А, право да вам кажем, није ни њој било криво.

Нико јој није долазио празних руку. Сваки би јој донео по што год: торбу брашна, заструг спра или кајмака, комад сланине, бардак ракије, вучију вина, врећу жита, прасе или јагње, или тако нешто. А бивало је да по који дотера и угојеног брава, или и читавог јунца. Већ о чарапама, наглавцима, назувицама, пешкирима, па и читавим бошчалуцима, да и не говорим; тога је

у баба Стамене било више но у свих
у срезу.

А било је и пара. И да вам не кажем, ви знате да враџбина може само онда помоћи, кад се врачари баци у пешкир каква сребрна пара: јали динар, јали дводинарка, а може и читав петодинарац. Истина, бивало је ређе, али је падао баба-Стамени и по који дукат у пешкир, и тада је, веле, враџбина најбоље помагала.

Код баба-Стамене је било свакога дана пуно народа. Али о младој петци, или о каквом светачцу, кад се у пољу не ради, у њену дворишту закоче кола или оседлани коњи више но, Боже, опрости ми, код цркве о каквоме сабору.

Долазе јој и најугледнији људи: кметови и народни посланици. А бива да њу потраже по некад чак и газде и господа из окружне вароши.

Баба-Стамена била је задовољна. Њен син Славко, који јој је од све деце остао, седео је код ње, па је живео као бубрег у лоју. Нити је орао, нити копао, а опет је у кући било свега доста: и у амбару, и у кошу, и у подруму, и у тору.

Једно је само мучило баба-Стамену: Славку се нису држала деца; обично поумиру још у првој години. Само му се Марко одржао у животу; ушао већ у трећу годину. Али и за њега живи нису. Сви гледају у њега као у зеницу.

Једнога дана био неки мали светац, па је баба-Стамена имала цели дан посла: бајала, бацала угљевље, враћала воду, давала травке и друге лекарије и чини. Па се уморила. Није ни вечерала, него је одмах, како се смркло, легла, да се одмори.

Она је седела сама у старој кући. Ту су биле и њене лекарије, конци и каменице за

вечање, разни крпчићи, у којима је било пуно неких ствари: урочци, Дафиново зрно, сврачји покти, рачје очи, и многе друге драгулије, без којих добра врачара не може бити. А Славко је са својима седео у новој кући, у истом дворишту.

Таман је Стамена била одспавала први сан, а неко поче лупати у врата на кући.

— Е, и ноћу ми не даду мира! — гунђала је она још сањива, али опет устаде, повеза часом главу, огрте се памуклијом, и отвори врата.

Унутра уђе Славко. Био је блед и једва је говорио :

— Брзо, најо! Наш Маша ништа не ваља!...

Баба-Стамени се стегоше вилице, па ни да расклопи уста, да пита шта је, него одмах истетура из куће и онако мало погрбљена похита у нову кућу.

Мали Марко био је сав у ватри, а у грлу му је нешто крокорило.

Баба-Стамена га попипа по челу, ослушну како дише, па викну Славку :

— Кола! Одмах спреми кола!

— Ја као велим, — поче Славко, — да му обајеш нешто.

— Кола, кад кажем, — подвикну баба-Стамена сину, — па да трчимо доктору. Ово код детета није добро.

Славку никако није ишло у главу да иду лекару, и то по ноћи, а овамо његова мајка зна толике враџбине и помаже толикоме свету. Али није смео ништа говорити, да не би наљутио мајку, него одмах оде и спреми зеленке, којима ни владика не би нашао мање.

Док је Славко спремао кола и коње, баба-Стамена мало заглади косе, обуче нову молдонску сукњу и свилену памуклију, баци у недра један

замотуљак пара, па узе дете, добро га уви у струку и мараму, прекрсти се и седе у кола, и Славко потера зеленке, који полетеше као по-мамни.

Код куће оста сама Милена, жена Славкова, сва престављена, кршећи руке и плачући.

У саму зору стигоше с колима у варош.

Баба-Стамена нареди те Славко стаде с колима пред лекаревом кућом.

Одмах пробудише лекара.

Лекар је дуго прегледао малог Марка и нешто вртео главом.

Баба-Стамена је била претрнула од страха и нетремице је гледала у лекара, као да је хтела с његова лица прочитати како је детету. На послетку га упита за дете.

Лекар јој одговори:

— Гушобоља! Али не брините. Дошли сте за времена, па ће бити помоћи.

И узе неки лек, те убризга детету, и даде неке прашкове и нареди шта ће даље чинити с дететом.

Баба-Стамена мало дође к себи, узе оне лекове, што јој лекар даде, јер у вароши није било апотеке, него је лекар давао и лекове, и из једног пешкира одвеза два жута дуката и даде лекару, па с дететом седе у кола, и Славко ошину коње и потера кући у село.

За неколико дана детету је било боље.

Славка је једнако то мучило, што његова наја не хте пребајати његову Марку, те једнога дана уђе мајци, да је упита.

Баба Стамена је баш пребирала неке траве.

Славко се мало снебивао да отпочне; дуго је гужвао прстима неш од гуња. Али на послетку развеза:

— Ама, најо, не замери, ја бих те нешто питао. . . .

— Шта то? — готово осече се баба-Стамена на сина.

— Шта ти ја и моји учинисмо криво? Чиме те увредисмо?

Баба-Стамена је гледала зачуђено у Славка. Није разумела шта хоће овим да јој каже.

— Ти целоме свету поможе, а пре неки дан, кад мој Маша хтеде да заковрне, не хтеде ни да му обајеш! — јадиковао је даље Славко, а гласом утањно, готов да заплаче. — Ако смо ти, може бити, ја и Милена што и скривили, дете ти није ништа учинило. Што њему не хтеде помоћи? . . .

Ту Славко пресече. Поче га нешто давити у грлу, а у очи му навреше сузе.

— То ли тебе мучи? . . . насмеја се баба-Стамена. Е, лудо моја. Што лепо не питаш, па да ти твоја наја каже? Нисте, благо мени, ви мени ништа криво учинили. Наја ваша срећна је што вас има. Али Машану нисам бајала, што је био врло болан, па му је требало што пре помоћи, а моје бајање не помаже.

Славко је само зачуђено гледао у мајку, па је упита:

— Како не помаже? Зар ниси толикоме народу бајала и помагала, а моме детету не хтеде?

— Е, мој сине, — говорила је баба-Стамена, — лако је туђину бајати. За туђина срце не боли. Али ово је моја крв. Ја ти, сине, не знам ништа о болести. Ту могу помоћи само Бог и доктор, који је нарочито учио, како се болни лече.

Славко је стајао као запањен. Он је веровао да његова наја све зна, да у свакој невољи може помоћи. Да му је који казао да његова

наја што не зна, он би се искрвио с њим. А, ево сад му она сама каже да ништа не зна!

Баба-Стамена то опази, па му узе причати, како је постала бајалица.

*

— Казивала сам ти то већ, — говорила је баба-Стамена Славку; — отац ти је погинуо у турскоме рату, на Шуматовцу. Ја сам остала с пуном кућом деце: ти си био тек зашао у четврту годину; Радивоје, Јелица и Ранђија били су старији од тебе, а Милунка, која је била млађа, тек је била проходила. Од имања није много остало. Па и оно што је остало, није имао ко да уради. Требало је хранити децу и држати кућу, и ја сам морала у надницу. Ишла сам и радила по газдинским кућама: гребенала, прела, ткала и радила друге послове.

Једнога дана гребенала сам у Павлије Станојеве. Кад би око заранака, а њен Срдан, онај што је сада код нас учитељ, усцикао се, па да свисне. Моли мене Павлија:

— Молим те, сека Стамена, пребај му што год. Пресвиснуће ми дете.

Бранила сам се да не знам бајати, јер дотле нисам никоме и никада бајала. Али ми то ништа не поможе. Она ме окупила молити и клети у децу, те ти ја почех шапутати око детета и руком му трљати по трбушчићу. И, за дивно чудо, дете се смири и ућута.

Стаде ми Павлија захваљивати, и Бог зна како, а у вече, кад пођох кући, она ти мени спреми велики заструг сира и пуну мараму брашна, те у мојој кући би и хлеба и мрса за неколико дана.

Ти већ знаш како то бива код нас у селу. Одмах пуче глас по народу:

— Стамена Јованова разбацује деци плач.

И мени жене почеше доносити децу. А заранци, а мени тек дође по која жена с малим дететом: да обајем детету и разбацам плач. И ја сам око деце шашољила и бајала. Је ли деци то што помогло, не знам, тек мени није било рђаво, јер ни једна жена није долазила празних руку.

Мало по мало, па почеше долазити и за друге враџбине.

Ја сам их у почетку одбијала. Али свет навалио, па не верује да ја не знам, него мисле да само тврдим пазар, како бих што скупље наплатила своју науку. И ја нисам имала куд, него сам их помагала, како сам знала и умела: једноме угасим углевље, другоме разбацам зрна, трећем да̄м неке травке, четвртоме обајем воду. Да ли је њима од тога било какве користи, не знам, али мени је било добро. Моја је кућа била свачега пуна. Ја сам вас очувала и подигла, а нисам више морала ићи у надницу.

Да ми је још и од Бога било добро, као што ми је било од људи, не би било срећније куће од моје. Али Бог ме је уцвело: узе ми за неколико година и Радивоја, и Јелицу, и Ранђију, и Милунку. Од толике деце само си ми ти остао. Зато сад и дрхтим над твојим дететом. Да ми је, да ми оно остане, да се очува кућа и слава, да се не угаси ватра на нашем огњишту!

Бога ми, толико ми пута дође да баталим ђавоља посла, па да кажем овоме свету:

— Не знам ја ништа. Не тражите помоћи од мене. Али, мислим, то ми не би помогло. Свет ми не би веровао. А треба и живети. Ја сад не бих могла с мотиком на њиву, нити могу више у разбој, да ткам, или уз трлицу, да одвајам поздер

од конопље. А и ти си се, сине одвикао од косе и мотике.

Слуша Славко мајку, па не верује својим ушима. Зар његова наја да ништа не зна? Биће да се само шали.

Само му је то увек било чудно, што је његова наја увек трчала лекару, чим би који у кући занемогао. А у ушима му је непрестано звонило:

— Лако је бајати туђину. За туђином срце не боли. А друго је своја крв!

16. ПОДУШЈА И ДАЋЕ

Било је некада времена, кад и ми нисмо били хришћани. Веровали смо у разне предмете, које смо обожавали као богове и од којих смо очекивали помоћ и заштиту у невољи.

Тада смо веровали: да кад неко умре, он само промени овај свет неким другим, непознатим светом. Али и тамо, у томе другоме свету, да живи онако, како је живео и овде на земљи: једе, пије, пуши. И зато су с покојником сахрањивали и одело, и накит, и јело, и пиће. А после су о пригодним данима износили на гробље и јело и пиће, и одело и друге животне потребе, верујући да ће све то покојнику требати.

Касније смо напустили многобожачку веру, престали смо обожавати многе добре и зле богове и богиње и палити им на жртвенику крупну и ситну стоку и разне пољске плодове. Али се то старо многобожачко веровање није могло брзо искоренити. Па и данас су још од тога старинског веровања остали неки трагови.

И подушја и даће остатци су тога давнашњег веровања.

Зато греше сви, који праве подушја и даће. Покојник не тражи ни јело ни пиће.

Дајући подушја и даће, ми само у лудо трошимо новац, који бисмо могли употребити на многе друге, преке потребе своје. Дајући подушја и даће, ми само вређамо успомену драгога нам покојника, јер тиме дајемо прилике појединима да се наждеру и напију, те да после, сити и пијани, праве разне лудорије.

Зар је мало пута бивало, да се на даћама људи изопијају, па се после само разлеже пемса? А често се, онако пијани, и позаваде и потуку.

Који жели да учини што, да би што дуже очувао спомен своме драгом покојнику, а може коју пару одвојити, нека гладнога нахрани, убогог нека одене, нека ублажи сиротињу и беду. То је право подушје.

17. НЕОБИЧНИ СНОВИ

— ПРОСТА ПРИЧА —

Већ од дужег времена чича-Станојло поболева. Истина, држао се још на ногама, али ни онај човек, ни дај, Боже: одјео му се хлеб, издала га снага, па се начинио права вејка.

Држао се тако чича-Станојло на ногама до Светога Томе, али тада, како се вратио од Сарића, који су му били кумови, те је био у њих на слави, легао је у постељу и више није устајао.

Кад је било у очи Божићних Поклада, узмучно се чича-Станојло. Види и сâм неће још дуго, па нареди те му дозваше Вељка, јединца његова.

— Сине Вељко! — говорио је чича-Станојло сину. Осећам да ћу умрети. Него ти да будеш паметан, као што си и до сада био, па да гледаш кућу и имање, да се очува кућа Бацетића. Да само очуваш ово, што ти ја остављам, па ће и твоји унучићи имати на чему да живе. Али ти треба да се потрудиш, па да својој деци оставиш више, но што ја теби остављам.

Ту чича-Станојло мало застаде, нареди да га боље наместе у постељи, па настави још слабијим гласом:

— Гроб лепо да ми уредиш. Подушја и задушнице да ми издаш, како је по реду и обичају: да се и мени види на оном свету, а и теби свет да се не насмеје.

По том отпаса тканице и пружи их сину, па настави говорити:

— Ево ти и ово. Овда онда остављао сам по који динар, да се нађе, злу не требало. У тим тканицама, које сам носио око себе, биће на осамдесет дуката, све у злату. Ако не буде који више, мање их неће бити. То нека ти се нађе, да имаш чиме да ми уредиш гроб и издаш подушја. Да бар због тога не празниш амбар и тор.

После чича-Станојло позва све укућане, да се с њима опрости.

Сви су му прилазили руци и говорили му:

— Опрости, и нека ти је просто!

Болеснику би као мало лакше, те лагано пусти главу на узглавље.

Нико и не виде да је издахнуо. Само баба-Мара у неко доба опази да чича-Станојло не дише и викну:

— Свећу!

Жене после запевком огласише да је умро чича-Станојло.

Вељко је био већ зрео човек, а и иначе је био разуман и отресит. Чим издахну чича-Станојло, он одмах поче наређивати шта треба за погреб. А се указа зора, а он посла једнога да јави поп-Стевану, да огласи звонима смрт чича-Станојлову.

У то доба беху се већ искупили и људи и жене, и Вељко једне посла да копају раку, а друге одреди да тешу сандук. Једнога опет одреди на коњу у варош, да покупује вране мараме, свеће и друго, што ће за погреб требати.

Вељко је извршио жељу очеву и сахранио га, како доликује имућној кући Бацетића. Чича-Станојла су опојала и отпратила до гроба три попа; ношен је за сандуком и велики црквени барјак; поп-Стевану је дао Вељко два дуката, те је у цркви говорио слово чича-Станојлу. У опште, у селу давно не памте, да је неко био тако опремљен, као што је Вељко опремио свога оца.

Кад су чича-Станојла сахранили, сви су се вратили кући, и ту је Вељко давао оцу велику даћу.

Већ се зна, о даћама се једе и пије више но и о свадби. Не вели наш народ за бадава, кад хоће да каже да се негде гостило баш како ваља:

— Јело се и пило, брате, као на даћи!

Вељко није жалио ни пића ни мрса, само да његову оцу буде за душу. А отац му је оставио свега доста, па је имао од куда и да нахрани и да напоји силан свет.

Као што је већ и био обичај, Вељко је за даћу заклао три матора мушка брава и совра је три пута постављана. Мрса је било доста, из подрума је изнео доста вина и ракије, те само онај који није могао није се најео и напио.

Тако је Вељко издао оцу и седмицу и четрдесетницу. И увек се јело и пило до миле воље.

Жене су опет сваке суботе и увек у очи благих дана излазиле на гроб, и износиле и јело и пиће. Што год је чича-Станојло за живота волео јести и пити, то се спремало и износило на гробље.

Наш сељак жали да потроши пару око лечења болесника. Али за даће и подушја троши немилице. И Вељко није жалио да потроши, само да оцу изда даће и подушја као што је ред.

Оно пара, што је чича-Станојло оставио Вељку пред смрт, брзо се потрошило, и ако је Вељко имао своје стоке и пића. Да би уредио очев гроб и на гробу подигао камени споменик, морао је јунце отерати у варош и продати.

У суботу пред летњег Светог Николу остављао је Вељко оцу пола године. Опет је заклао три мушка брава и спремио доста вина и ракије. А већ жене су спремале друго што је требало.

Још од раног јутра жене су се биле устумарале по кући. Дошле су и све оне, које су се биле нашле о погребу чича-Станојлову, и све су по нешто пословале.

Под тремом, испод качаре, била је наложена велика ватра, и већ од јутра крчкали су лонци и претане су проје и кисељаци. Већ не треба ни да вам казујем, да је међу готварама бардак с ракијом ишао непрестано из руке у руку. Ракија је била добра, то се одмах видело: све су жене у глас говориле, препирале су се; једна је другој доказивала по нешто и једна другој сметала у послу. А, истину да вам кажем, нису ни онако биле много с раскида, него је многа од њих склањала где год на страну, под кош, иза бурета, или где год у жбуњу: или комад меса,

или чанак с машћу, или суд с ракијом, или тако нешто, тек да се има шта понети кући.

Вукло се и развљачило на све стране.

Вељко је све то гледао и није му било угодно. Али је ћутао. Ко ће још правити цеву о подушју, да му се после свет смеје?

У вече је опет совра три пута постављана. По трећи пут су сели они, што су копали гроб чича-Станојлу, или су иначе о погребу били што помогли.

Јели су и пили до миле воље, а све за душу чича-Станојлу.

Како нису морали брзо устајати, да направе место другима, нису хитали с вечером. Лагано су се обређивали прво ракијом, а после вином, и говорили су о чича-Станојлу.

Сваки је хтео по нешто о њему да исприча.

Али ово је за мало трајало. Ракија и вино почеше се надметати, ко ће направити већи бес.

Људи зажагрили очима, па већ почели говорити без реда и млатарати рукама. Не прође много, па се Петар Севдић и Марјан Ђурковић почеше озбиљно свађати и псовати.

Вељко се нашао у чуду, па не зна шта ће.

Чаше су непрестано доливане.

Још су се Петар и Марјан свађали, а Митар Сандић запуши уши прстима, па викну из свега гласа:

Играли се врани коњи,
Крај Мораве на обали.

Други га почеше стишавати, а он, већ пијан, стаде се церекати, па окрете:

Вишњичица род родила,
Од рода се саломила,
Хеј, од рода се саломила.

И ко зна шта би све било, да чича-Миладин не устаде од совре, и не позва људе да по обичају помену покојника, па да се разилазе.

Многима није било у вољи, да већ устају од пуне совре, али је ред да о даћама сви од једном устану, јер који не устане са осталима, брзо ће, веле, отићи за покојником, коме се даје даћа. Зато сви поустајаше и уз чича-Миладина рекоше три пута:

— Бог да прости Станојла!

Почеше се разилазити, и кроз сеоске сокаке поче одјекивати песма.

Вељко, и уморан и љут, једва је чекао да легне.

Таман заспао Вељко, а чича-Станојла ето пред њега: погурен, слаб, а сав сед као овца.

Вељко као зна да му је отац умрo, али га опет није ништа страх, и не чуди се што види оца. Само му чудо, што је онако оседео. Па га лепо пита:

— Бога ти, тата, што си тако обелео?

— Од тебе, сине; због даће и подушја, које ми дајеш. Ја теби оставих толико имање, оставих ти и пара. А ти за мене и кућу не хајеш, него све даде обесним људима, да поједу и попију, или да разнесу. Па их још храниш и појиш, да ти у кући певају као пуста момчадија. А данас сутра твоја деца неће имати чиме да се о благом дану омрсе.

— Па ја, тата, нисам ништа жално, само да ти по реду издам подушја. И до сада сам све издао како ваља. И гроб сам ти уредио.

— Ниси паметно радио, сине. Мени се овамо ништа не види од свега тога, што си дао свету да мени за душу поједе и попије. Само оно што си једном дао ономе сиромашку да једе, видело

се и мени. Код нас на ономе свету види се само оно, што се тамо код вас доле учини добро нама за спомен.

Вељко као пита оца:

— Научи ме, тата, шта да чиним, па да ти буде за душу.

А отац му као одговара:

— Ето, ја овамо црках од жеђи. Онај извор, што ти је испод куће, није још оправљен. Пустило си да стока гази и погани у букви, одакле носиш воду за кућу. Путници и пролазници неће ни да сврате извору, да се жедни напију, те да се и мени овамо види. Кућа ти је неокречена, стока запуштена, пут око куће ненасут. А то све мени овамо тешко пада. Кад год стока, ненахрањена и ненапојена, рикне, мене у срце текне. Кад год који прође путем, па се с колима и стоком заглиби у блато, или не може да прође по чагљу, па окупи ружити што је пут искварен, мене овамо као ножевима да боду. Па, онда, ја за живота нисам нигде крај пута ни подигао ни окалемно воћку, да уморан путник има чиме оквасити уста, па сам овде свега жељан. А ти ме још засипљеш вином и ракијом. Ми овде не пијемо ни вино ни ракију, и опет ја морам силом да гутам све оно, што ти износиш обесноме свету, да мени за душу попије.

Трже се Вељко иза сна, па се чуди ономе што је сањао.

Кад је сутра одјутрило, он одмах узео ашов и мотику и поче пословати око извора. Прво је још по издаље ископао подубљи ров, те се сва она вода око извора оцедила и од букве почела лепо отицати бистра вода. После је онде у брду накопао чокотара и насуо око букве, те

тако није било више оне каљуге, коју је стока била направила прилазећи извору.

Доцније, кад је оврло и продао жито, Вељко погоди мајсторе, те извор лепо озидаше, изведоше воду на лулу, а ниже извора направише лепо камено корито за појење стоке. Изнад саме луле, где је вода истицала, мајстори углавише камену плочу, на којој беше ово урезано:

СВОМЕ ДОБРОМЕ ОЦУ
СТАНОЈЛУ БАЦЕТИЋУ

ЗА ВЕЧИТИ СПОМЕН

Син Вељко Бацетић

Људи су се чудили шта би Вељку, те у лудо троши паре, кад је извор и онако био добар.

Ближио се Митров-дан. Многи су у селу већ почели сукати бркове и у напред годити, како ће се лепо почастити, кад буде Вељко давао оцу годину.

Слуша то Вељко, па у себи мисли:

— Е, баш да се не наједете и не напијете више код мене на даћи!

Кад се већ примакоше Митровске Задушнице, жене се устумараше: хоће да се у суботу по Задушницама оставља година чича-Станојлу.

Милена, жена Вељкова, помену Вељку, да треба већ да се почне спремати за годину.

Вељко јој одмах каза да немају шта спремати, јер он неће давати оцу годину, нити ће као дотле, хранити и појити бели свет.

Милена не може да дође себи од чуда. Шта није радила, да наговори Вељка, да не буде мимо свет, него да изда оцу годину. Али све то није ништа помогло.

— Смејаће ти се свет, — говорила је она Вељку.

— Нека се смеје.

— Грдиће те.

— Нека ме грде. Грдиле су ме и онда, кад сам их хранио и појио.

И не хтеде Вељко давати оцу годину, као што је био обичај у селу. Него кад је било на Божићне Покладе и навршила се година, како му је отац умро, он изведе поп-Стевана на очев гроб, те поп прели гроб чича-Станојлов и учини помен.

Код куће је заклао брава, исекао у комаде, на свима сиромашним кућама у селу послао по торбицу брашна, заструг сира и уденицу меса.

По селу су грдили Вељка, да не може бити горе.

— Срамота за кућу Бацетића! Оставио му отац онолико имање, а он ни годину да му изда! — говорили су једни.

— Не зна он ни за Бога ни за закон, — додавали су други.

— Жали да потроши. Као да му је отац мало оставио! — тумачили су трећи.

Вељко је то слушао, и није му било право. Али је ћутао.

И ако су биле покладе, није могао ништа окусити од јела, него онако без вечере леже.

Таман он склопио очи, а ето ти чича-Станојла опет пред њега. Али сад је као говорио Вељку:

— Хвала ти, сине! Сад више нисам ни жедан ни гладан. Који год путник прође поред извора и напије се воде и мене помене, то се мени овамо све види. А види се и ово, што си данас поделио сиротињи. А оно, што обестан свет поједе и попије по даћама и подушјима, то ми одавде видимо све крваво и прљаво. Ако желиш, сине, да мени буде за душу, онда овако ради, као што си сад почео: чини добра дела. Нама је овамо

само онда добро, кад наши нама за спомен чине добра дела.

18. ЖЕНА И КУЋА

Наш народ каже: Кућа не лежи на земљи, него на жени.

То је сасвим тачно. Каква је жена, таква је и кућа. Човек је гост у кући, а жена је царица у њој. Ако је жена ваљана домаћица, чистењка, усталац у раду, направитиће рај од куће; свој чељади кућа ће омилетити. Ако жена није на своме месту, ако је лоша домаћица, и кућа ће бити бедна, и свима ће бити неугодно бо-рављење у таквој кући.

По кући и реду у кући познаје се каква је домаћица у тој кући.

И сада разуман домаћин, кад хоће да жени сина, прво распитује за мајку оне, која треба да му постане снаја, па онда иде сâм лично, да *види кућу*, из које ће довести чељаде у своју породицу.

Добра домаћица жена познаје се и по кући и по реду у њој, а и по чељади својој. Каква је домаћица, таква су чељад: чељад носи домаћицу и на образу и на оделу.

И сама будућност читавог једног народа зависи од жене. Само онај народ може се одржати и напредовати, који има ваљане домаћице и разумне мајке.

Али није жени тако лако да буде ваљана домаћица и права кућаница.

Домаћица ваља много и да зна и да хоће: и кућу да почисти и доведе у ред, и хлеб да умеси, и јело да спреми и уготви, и постељу да

уреди и намести, и децу да подигне и очува, и да се нађе око болесника и да га подвори. Па још треба да уме пословати и у градини, и у воћњаку, и у пчеланику, и око стоке. А у многим приликама ваља да буде мужу и саветник и помагач и у његовим пословима.

Али зато и кажемо: Благо кући, у којој је жена ваљана и разумна домаћица! Такву кућу сви у месту цене и на њу указују за углед свима, а такву жену домаћицу сви поштују и благо-спљају.

19. ЗАШТО ГАЗДА-МАРКО НЕ ДА КЋЕРИ У РАДИЋА КУЋУ

— ПРОСТА ПРИЧА —

Радића кућа позната је у читавоме срезу. То је газдашка кућа. У ту кућу свраћа и капетан и порезник, па је и владика једном, обилазећи своју епархију, свратио Радићима.

Стигао Петру Радићу син Ненад за женидбу, па Петар већ мерка добре пријатеље. А многи би желео да се ороди с Радићима.

Петар тражи прилику сину: добру девојку, из ваљане куће, од честитих родитеља. И на послетку нађе снају, какву је тражио. У газда-Марка у Медвеђи била ваљана кћи: и здрава, и наочита, и вредна, и све.

А и кућа газда-Маркова на добром је гласу. Нарочито је газда-Марко чувен као честит човек. И Петар хоће баш Смиљану газда-Маркову за Ненада.

Деца су се већ видела на сабору код Савине Воде. А и газда-Марко и газда-Петар знају се већ одавно. Једном су били заједно и

у скупштини као народни посланици. Истина, нису ишли један другоме, јер су им села далеко једно од другога, а нису ни у истом срезу; али се добро познају.

Као што увек и бива у оваквим приликама, Петар посла Марку човека, да уговара за његову Смиљану. Марко није имао ништа противу тога, и ствар лепо уредише. Само је сад требало да Марко оде Радићима, да им види кућу и имање. Зна да су газде и да ће му дете имати где да живи. Али тек ред је такав.

И једнога дана опреми се Марко Петру у походе. — Појахао помамна кулаша, па право у село Петрово.

Радићи су се надали Марку и спремни су се да дочекају пријатеља, како приличи једној газдинској кући.

Дошао Марко и дочекали га Радићи што боље могу. Показали су му пуне амбаре и торове, многе засејане њиве и простране пашњаке, много воћњаке и шљиваре, две воденице и кочије са сицевима. Па опет је Марко нешто нерасположен.

И отишао је нерасположен и невесео.

Чуди се Петар, чуде се његови. Али нико да се сети шта би Марку.

Прође неколико дана, а од Марка никаква гласа. Петар се забринуо, па посла човека у Медвеђу, да види шта је с Марком.

Марко лепо дочека овога човека, али му одсечно рече, да од пријатељства с Радића кућом не може ништа бити.

— Не дам ја свога детета у онакву кућу. Јесу газде, то им не поричем; имају доста мала, али немају реда у кући. Ни у кући ни око куће није им као што треба. Нити им је огњиште

добро, нити је у кући чистога стола и столице. Кућа је, до душе, велика, али је запуштена: ћерамида је на крову поразбијана, стаклета у прозорима су полунана, зидови су запрљани и незакречени, на доксату је ограда испроваљивана, степенице су трошне и разваљене. Око куће је још црње и горе. Нигде лепе воћке или ораха, дуда или липе, да има лети хлада. Стаје су разбацане. Одмах уз млекар им је свињац, а бунар им је уза саму шталу. Нигде преграде у авлији, него се отегла ширина, као каква пу-стара, па стока рахат иде око куће и чеше се о кућне зидове. Не видех им градине с цвећем. Не, не, не пријатељим се ја с људима, који у таквој кући живе; не дам ја свога детета у онакву кућу.

Људи су говорили Марку и наваљивали на њега да попусти и да не испушта такву прилику за своје дете.

— Радићи су велике газде, — говорили су му. Твсја ће Смиља носити свилу и дукате, и возиће се у шареним кочијама.

Марко им је одговарао:

— Нека су газде. За себе су. Али у њих нема никаква реда. Ја у њихову кућу не дам своје кћери.

И није дао своје кћери у Радића кућу.

20. СЕЛО СИТО НА ЊЕГОВО МЕСТО

— НАРОДНА —

Просевала жена брашно, па сито оставила, онако бело од брашна, на столицу, на којој је обично седео њен муж, кад би дошао кући.

Жена није била баш много уредна и вредна,

па ни сад није много марила зато, што сито по сле сејања није лепо очистила и оставила тамо где му је место.

У подне дође човек кући.

Хтео је да седне, да се одмори, и пође столицу. Кад тамо, а оно сито на столицу.

Човек погледа оно сито, погледа и жену, накашља се неколико пута, не би ли се жена сетила да дигне сито са столице и обеси га у кући о клин, где му и јесте место. Али жена ни да се макне.

Онда човек приђе ономе клину, о који је било пре тога обешено сито, па се ухвати рукама за клин и обисну се и оста онако висећи.

Виде то жена, па скочи, као да је неко попари водом, и потрча човеку. Побоја се, да јој човек, далеко од нас било, није померио памету.

— Куку мени јадници, шта ми би човеку!
— поче запевати и ударати се у груди.

Човек се онда отпусти рукама и стаде пред жену и упита је:

— Што се чудиш, жено? Ено сита, село на моје место на столицу, па сам ја хтео да узмем његово место.

Жена се застиде, па одмах диже сито са столице, обриса столицу, а сито отресе од брашна и обеси о клин.

Кажу, да је после била уреднија.

21. ПРОСВЕЋЕН И НЕПРОСВЕЋЕН ЧОВЕК

Данас се све чешће у нашем народу чују речи:

— Треба радити на народном просвећивању.

И сви ови, који ово говоре, имају право. Ми нисмо још у довољној мери просвећени. Наш народ, највећим делом својим, још неразумно живи и ради. Не уме да цени здравље своје и своје чељад. Не уме како ваља да уреди своју кућу и начин живота, па да са својима буде задовољан и срећан. У својим пословима не иде за временом, те и нема истинске користи од свога напорнога рада.

Незнање, непросвећеност наш је највећи непријатељ. Тај је наш непријатељ у нама самима, и у толико нам је баш и опаснији. Тек кад њега савладамо, можемо ведрије гледати у будућност свога народа, јер данас само истински просвећен народ може да издржи борбу с многим спољним непријатељима, као што и појединци могу данас бити само онда задовољни и срећни, ако не живе више у мраку, ако не страдају од неумења и незнања.

Али није исто бити школован што и бити просвећен. Данас и неписмен човек, дакле и онај који није ни једнога дана ишао редовно у школу, може бити просвећен. И ми оваквих људи имамо, и ако их је, до душе, мало. А, опет, није сваки просвећен, који је прошао кроз школу. Има људи, који су свршили и највише школе, а нису просвећени.

Школован човек зна и да чита и да пише; у школи научи и доста добрих и корисних ствари. Али све то није још довољно, па да буде и просвећен. Само је оно истински просвећен човек, који у свима својим пословима уме разумно и самостално да суди, који уме да разликује добро од зла, па само добро ради, добру тежи, а зла се клони.

Зато и јесте велика разлика између просве-

ћена и непросвећена човека, као што је и разлика између дивљаке и пштоме, облагорођене воћке.

Непросвећен човек што год ради, ради више бесвесно, случајно, о својим радњама не уме разумно да суди. Не уме да разликује добро од зла, те најчешће ради баш оно, што не би требало да ради. Таквоме човеку мучно је и живети, јер му ни један посао не иде од руке, те му нема напретка у кући, нити има истинске користи од свога рада. А просвећен човек размишља о свему; разумно пресуђује о својим радњама; зна зашто, кад и како треба који посао да уради, па уради све као што треба и кад треба, те од свога посла има користи. Просвећен човек уме да удеси свој живот, па је добро и њему и његовима.

Зато се сада и у нас на све стране ради на народном просвећивању, те сад има прилике да се сваки просвети и како ваља спреми за живот и рад. — Ваља само гледати како разумни и просвећени људи живе и раде, па се угледати на њих. Треба пажљиво слушати просвећене људе, кад говоре о животу и раду, па се управљати по њиховим речима; ваља читати књиге и новине, у којима се говори о животу и раду, па вршити све оно, што се тамо саветује и препоручује.

Кад можемо живети на сунцу и светлости, зашто да живимо у мраку? Кад можемо бити просвећени, зашто да останемо непросвећени?

Ваља да увек имамо пред очима оне народне речи: *Боље је умети него имати*, и: *Памет царује, а снага кладе ваља*.

22. СЕЛО БЕЗ ШКОЛЕ

По нашим законима, свако дете, и мушко и женско, кад дорасте, мора свршити основну школу.

Тако је по закону. Али у ствари друкчије бива. И по варошима још сва деца, нарочито женска, не прођу кроз основну школу. А по селима тек ако трећина деце, за школу дорасле, изучи основну школу. А остала деца остану неписмена, остану целог свог века *слепа код очију*, те после непрестано жале на своје старије и проклињу их.

У другим, просвећеним земљама сасвим је ретко неписмено чељаде. А у нас тек ако је сваки пети писмен.¹/₃

Живот је тежак. И из дана у дан све је тежи. Тешко је данас провлачити се кроз живот и ономе, који је писмен и који се спреми за живот. А како ли је тек неписмену човеку, који је тек само пола човек?

Нема тежега греха, но не дати дете у школу, оставити га неписмено.

Сваки родитељ воли своје дете, али мало који мисли о томе, како греши и Богу и породу својој, ако не да дете, да бар научи да чита и пише.

У нас има много, врло много села, која још немају своје школе. Имају општинску судницу. Имају и по неколико механа, и то све по плану подигнутих. Али школе још немају. Него деца, ако баш хоће да изуче основну школу, морају ићи по неколико часова хода до најближе школе. Онако мала, нејака, слабо обучена, често и гладна, морају се свакога дана, па и по највећој зими и лапавици, грчити и тетурати по неко-

лико часова, док стигну до школе, или док се из школе врате кући.

Зар тако мало волите своју децу?

Подижите школе.

Нема села, које не би могло саградити школу за своју децу. Кад можемо саградити механу, па често и по неколико њих у једноме селу, и после, одржавати их, зашто да не можемо подићи мало крова за своју децу?

Не стаје школа тако много. Не стаје ни толико, колико стаје већа механа. Само ваља људи да су договорни и сложни и да су истински пријатељи породу своје.

Село без школе — то је кућа без прозора. А тамо где је мрак, легло је и болести и свакоме злу.

Школа је најлепши украс селу.

Дижите школе!

23. СЕДЕЉКЕ И ЧИТАЊА

Настају дуге зимске ноћи.

На пољу је хладно и влажно. Без читаве обуће и топле одеће мучно је ићи ван куће. Па зато и излази само онај, који баш мора. Кућа је сад свима најмилија. Још ако је кош пун, а дрвљаник велики, права красота. Таман да се човек одмори од рада у пољу.

Али, да видите, није ни доколица баш тако угодна. Нарочито је у нераду тешко ономе, који је научно да ради.

Па дан се и које како претера. Мало око стоке, по некад и на њиви или на другом којем послу. Али кад дође вече, настану муке. Отегне се ноћ као гладна година, па човек већ не зна

шта ће. Не може ни да се прележи целе ноћи; досади и то.

А, истину да вам кажем, лако се може учинити, па да дуге зимске ноћи не само не буду досадне, него и корисно да се проведу.

Ево шта раде разумни људи за време зиме.

Одмах по вечери искупе се суседи или рођаци: данас код једнога, сутра у другога. Искупе се мушки и женскиње, и одрасли и деца. А сваки спреми шта ће радити.

Већ за женскиње то је лако. Једна је спремила плетиво, друга понела кудељу, трећа узела што да шије или окрпи. Тек у њих је увек доста посла.

За мушкиње је мало теже. Мушки махом раде у пољу или око стоке. У кући се нису навикли да раде. Али се разумни људи и ту довијају. Један је спремно секирицу или оштар нож, па теше лопар, или спрема лопату; други је још преко лета оставио сламе, па плете шешире или друго што; неко је с јесени насекао прућа, или је спремно дивље лозе, па плете батаре или котарице. А кад немају шта друго, круне кукуруз. Тек не седе докони.

Деца и сама по нешто раде, помажу старијима, или просто гледају и пазе шта одрасли раде.

Увек се спреми песмарица и по која друга књижица. Па неко, који је писмен, чита, а остали раде и слушају. Кад се што прочита, разговарају о томе. Бива да се и нашале и слатко насмеју. Често се чује и песма.

А домаћин увек спреми по што год, да се имају чиме оквасити уста, а и зубима да се дâ мало посла: или што од воћа, или печених дулека, или се накока кукуруз, или се скувају зрна.

Тако време брзо прође у корисноме раду и лепоме разговору и учењу.

И старији овим радом доста чују и науче. О деци и да не говорим.

А сељаку мученику ваља много да учи и зна. Овако раде разумни људи.

А они, који служе на укор селу, друкчије раде. Ту одрасли седе по целе ноћи у механи и шљепкају картама, или обилазе око туђих торова и кошева. А чељад у кући проводе време у нераду и кавжењу.

Али ми о рђавима нећемо ни говорити. Него да говоримо о добрим и разумним домаћинима, да се на њих угледамо, и да радимо као што они раде.

24. СТАРО, ДОБРО ВРЕМЕ

Данас је мало који од нас задовољан собом и оним што је око нас. Махом нам по што год недостаје, или није онако, како бисмо желели да је.

У таквим приликама обично завидно погледамо на оно, што је било пре нас. Све нам се чини: да је раније било боље, да су наши старији живели угодније и задовољније.

Зато често у разговору и кажемо, како је раније било све боље. Па тога ради као с неким болом и говоримо о *старом, добром времену*, кад је, како нам се чини, било лакше и угодније живети.

А да ли је заиста раније било много боље, но што је сада? Да ли имамо разлога да баш толико жалимо за оним, што је раније било?

Ако само обратимо мало већу пажњу на неке ствари, о којима обично не размишљамо

много, видећемо да немамо разлога толико жалити за тим, како ми кажемо, старим, добрим временом.

Кад би се некако могло повратити оно, што је некада било; кад бисмо од једном и сада могли почети живети онако, како су наши стари живели, ми бисмо се брзо уверили, како се у то старо, добро време није живело ни баш тако лако, ни толико угодно. И брзо, врло брзо тражили бисмо да се опет врати оно што је сада.

Нама се у опште чини да је било боље све оно, што је било пре нас, само зато што не знамо све шта је и како је било у то старо доба. На много што шта, махом баш оно што није било добро и угодно, заборавило се, а сачувана је успомена на оно, што нам сада изгледа и добро и лепо.

Ваља само у мислима да се пренесемо у то доба, за којим толико жалимо; да размислимо, како су наши стари живели и радили. И одмах ћемо признати, да је данас много угодноје живети.

Много што шта, што је нама данас прека потреба, без које не може живети ни онај најсиромашнији међу нама, некада, у то старо, добро доба, било је велики луксуз и за оне најимућније.

Друга је једна ствар, која се нама сада чини мучна и која нам изазива тако угодно сећање на оно што је било. Раније су стварне потребе за живот биле много мање, но што су ове наше данашње. Па их је било много лакше и задовољити. А и народа је било мање, те је и земље, а нарочито пашњака и шуме, било на сваку душу много више, но што их је данас, те су наши стари могли и мало радити, много мање запињати снагом, но што ми сада чинимо, и опет су могли подмиривати све своје потребе за живот. А ми

данас морамо много више и запети снагом и много разумније радити све своје послове, но што су то чинили наши стари, па да можемо привредити себи и својима онолико, колико нам треба, па да угодно живимо.

Зато нам и изгледа да је било неко *старо, добро време*; зато нам се и чини да су наши стари живели лакше и угодније.

Ми, дакле, данас живимо много боље и угодније од својих старих. Али зато морамо више и разумније и радити од њих. А то нам не сме бити неугодно и тешко, јер *живот је у раду*.

25. ЖИВОТ ЈЕ У РАДУ

Ми живимо у времену, кад се на све стране људи такмиче у раду. Раде они, који морају, јер радом зарађују хлеб себи и својима. Али раде и они, који су и сити и одевени, те се баш не би морали замарати радом, — раде, јер без рада не би могли живети, јер је живот у раду.

Ми, Срби, морамо нарочито прионути на рад, јер, поред осталог, то је потребно и тога ради, што се само истрајним радом можемо одржати у утакмици са својим ближим и даљим суседима, који и дању и ноћу раде.

Само непросвећени људи раде тек онда, кад баш морају да раде, и само онолико, колико је најпотребније, па да се могу са својима одржати у животу. А просвећени људи раде непрекидно, дакле и онда, кад по својим потребама не би баш морали да се напрежу у раду.

Ми се морамо трудити да и радом стигнемо оне најпросвећеније.

Ваља имати на уму да је сасвим погрешна

изрека једнога, нама доста блискога народа, која вели: *Слатко је проводити време у нераду*. Ми имамо ону лепу своју изреку, која каже: *Боље је и цабе радити, него цабе седети*. Ње и треба да се држимо.

Од нерада имамо тројаку штету: проводећи време у беспослици, ништа не привређујемо себи и својима, те горе и оскудније живимо, но што бисмо живели, кад бисмо радом повећали своје дохотке; живећи у нераду, упадамо често у пороке, те рушимо здравље, а често и кућу и породицу своју; ништа не радећи, одвикавамо се од посла, те и после, кад нас невоља натера да се латимо рада, не можемо радити, те са својима остајемо у оскудици и беди.

Често слушамо да поједини каже:

— Радио бих, али немам шта!

Ово је само изговор. Нема тога, који не може наћи рада за себе. Бар у нашој земљи још много недостају вредне руке. Који год хоће да ради, има шта радити. Само нека се обазре око себе, па ће сваки видети да има пуне руке посла и у самој кући својој и онде око куће.

Нарочито наш сељак не може и не сме се потужити да нема шта да ради. И лети и зими, и зором и вечером, он има пуно посла, да нема кад ни честито да се одмори. Има рада: и у кући и око куће, и на њиви и на ливади, и у подруму и у тору, и у пчеланику и у воћњаку. Па онда колико је других послова, које он може израдити својим вредним рукама.

Да знате само шта све могу вредне руке!

Само се посла не треба стидети. Сваки је поштен рад достојан свакога од нас. Не заборавамо, да су се и царев и краљеви и други силници овога света често у животу лаћали и мотике и косе, или разних алатљика, којима се

служе наше занатлије, па су својим радовима задивљавали и најбоље мајсторе, који се тим пословима нарочито баве. И њих ти послови нису унизили.

Поштен рад никад не може унизити човека.

На децу треба нарочито обратити пажњу, па свакоме из малена омилити рад. Кад се неко још у детињству навикне на рад, никад му после неће више пријати беспослица него рад.

Само и у послу ваља имати меру. Јер и ту што год је сувишно не ваља. Умереност је свуда потребна, па и у раду.

Још једном понављамо: Радимо; радимо предано и истрајно, јер живот је у раду. Живот без рада празан је живот.

26. МОДА ЈЕ НАШЕ ВЕЛИКО ЗЛО

Било је времена, кад се наш народ друкчије одевао и друкчије живео но данас.

И женскиње и мушкиње носило је одело, које је ту у кући било урађено. Истина, то одело није било овако шарено и окићено, какво је данас одело на нама и нашим укућанима, али је било угодно и спретно, а много јевтиније и здравије, но што је наше одело сада.

Сад смо у одевању и живљењу пошли странпутицом. Напуштамо старе добре навике, а примамо новатарје, које видимо у туђина. И то најчешће примамо баш оно, што је у туђина најгоре. И тако упропашћујемо себе и своје: празнимо кесу, губимо здравље, а много пута и образ.

Више не живимо онако, како нам је угодно, према нашим приликама корисно, и за здравље

добро, него онако, како видимо да други живи. *Трчимо за модом.* Не питамо више да ли је што добро и корисно, него да ли је по моди.

Нарочито је наше женскиње у овоме отишло врло далеко. Све се дало на моду.

Тако је и у вароши, а тако је и у селу. Не зна се већ где је горе.

Нашу лепу народну ношњу сасвим смо напустили. За зубуне и сукмане, за гуње и антерије већ неће ни жена ни девојка да чује. Па и оне лепе вунене сукње сад су сасвим ретке. Сад и сељанка више воли уштиркан циц и труо молдон, него најлепшу клечану сукњу. А већ девојка неће поћи ни за стоком, а камо ли у коло и међу другарице, без куповних реклића, жакета и других туђинских андрмоља. Само нека се рече да је обучена по моди.

Више не разбирамо да ли нам је што угодно за здравље или није. Главно је да је страво и куповно.

А често пута не пазимо ни на то, како нам одело стоји. Нека је само модно одело, па макар у њему изгледали и као она страшила, што их људи намештају по бостану.

Данас ни жена ни девојка неће изићи у свет без амрелчета, разних ђинђува и игала, па ни без рукавица. А, Бога ми, чак и по селима, многа неће ни без шешира, који често пута стоји на глави као неко чудо.

Већ да и не помињем белило и руменило, кану и расток, разне помаде и лојчице. Ретко је женскиње, које не употребљава те гадурије.

Више се и не пита има ли се откуда све то купити. Ако није година понела, продаје се и оно што није за продају, само да се мода

задовољни. А често пута и на образ се заборави, само да се по моди живи.

Само због моде много је већ наших кућа закопано, много је честитих породица упропаштено, много је и вредних људи постало просјацима.

И томе нашем злу не тражимо лека!

Пренимо се, браћо моја, једном. Обратимо мало већу пажњу на ово зло наше. Не јуримо толико за модом.

27. ДУГ ЈЕ ЗАО ДРУГ

— ПРОСТА ПРИЧА —

Имао Иван Маричић велику ливаду баш до саме реке. Нико у селу не памти да је ова ливада икада орана, а да је разоре, за пет дана не би је могао поорати. Била је сва у живој оградн, а мало је ливадâ у читавоме оном крају, које су биле тако родне сеном, као што је била ова Ивановова ливада.

Је ли онда чудо, што је многима била замакла за око!

Газда - Цветку, који је у оближњој вароши имао дућан и био на гласу газда, нарочито је била у вољи ова ливада: да на њој целога лета пасе своје ђогате, којима се поносио. И ако је био тврд на пари, слао је Ивану људе и нудио му за ову ливаду сто осамдесет дуката.

Али Иван није хтео ни да чује о продаји ове ливаде. Она му је остала још од деде, па је желео да је и он својем потомству остави. А, после, и зашто да је продаје? Он никад није био потребит у новцу. И ако није био трули газда, опет није био баш ни сиромах. А радио

је и чувао као мало који, па му је увек достизало и за порезу и за кућу, и он је са својима живео угодно и задовољно.

Иванова кућа била је за углед другима. И Иван и његова Милица били су за причу и вредни и штедљиви. А и деца су, како је које пристизало за рад, угледала се на оца и мајку, па им је свима било добро.

У Ивана никада амбар није био без жита; у кошу је увек стари кукуруз сачекивао новину; у подруму је било и вина и ракије, у тору и обору увек добре стоке, у млеку у свако доба смока и мрса.

Чак и кад година омане, Иван није са својима гладовао, нити је куповао хлеб. Истина, нико у селу није упамтио да је Иван продао што на зелен, или да кад год поље није на време урадио.

Порезу је увек на време плаћао; његова деоница на друму била је увек добро насута и оправна; са свима је лепо живео, а рђавих се људи клонио, те ни с властима није имао никаква посла. Гледао је своју кућу и свој посао, па му је све цветало и напредовало.

Ивану већ пристигла деца. Најстаријем — Станојци — већ је шеснаеста година; Милорад је био у четрнаестој, и тако је то ишло све до мале Смиље, која је била у петој години. Деца су била таман једно другом до ушију.

Али Иван о деци није много бринуо.

— О деци мајка нека брине, — говорио је он људима, кад би повели реч о деци. Моје је да радим и привређујем кући, а женино је да пази кућу и децу.

И Милица је доиста лепо пазила и чувала децу. И ако их је имала шесторо, опет је сти-

зала да свакоме опере и окрпи, те да не иду со-
кацима с поцепаном и прљавом кошуљицом, или
боса и неочешљана, као што иду деца Стаке Ми-
лунове. И опет је стизала: и да помузе и да
подсирн, и да запати и очува силну живину, и
да опреде и отка, и у градини да посеје, опраши
и залије. И опет стигне на њиву, да потера ред
барабар са осталим копачима.

Станојка Иванова била је врло порасна. Тек
је зашла у шеснаесту годину, а већ девојка.

Гледа Милица Станојку, па јој мило што јој
је дете напредно и, као свака мајка, желела би
да јој се кћи обуче и мало окити као и остале
њене другарице, па да изиђе међу свет, у коло,
да се мајка подичи пред светом својим дететом.

Ближио се Спасов-дан, кад је у селу заве-
тина. Милица окупи око Ивана, како је Станојка
већ девојка, те би требало да је мало одену, да
не буде мимо своје другарице.

Али Иван ни да опеполи.

— Бог с тобом жено! — говорио је он Ми-
лици, — окани се ти тога. Каква девојка? Ста-
нојка је још дете. Није она још за сабор и коло.
А немам сада од куда ни куповати јој дреје. И
сама знаш, сад је за нас сељаке најнеугодније.
Од летине није још ништа стигло, а од стоке
немам шта одвојити за продају. За шта пару да
узнем? Причекај до јесени. Шљива је добро по-
нела, а одвојићу нешто и кљука, па ће бити пара
и за порезу и за принављање.

Али Милица не попушта. Узе говорити како
су они Станојку просто заробили. Не види белог
Бога. Као да је пасторка у кући. Ни честитих
опанака нема.

— И оне, што по цели дан другима надниче
за три гроша, па се одену и изиђу међу свет,

а наша кућа као санћим међу бољима у селу, па наша девојка у ритама, — говорила је Милица кроз плач.

Иван је био доста прек човек, али, као и сви људи његове нарави, и доста попустљив. Кад га овако окупи Милица, он се открави, па и сâм поче ређати шта би се могло купити Станојки, па да може у коло међу своје вршњакиње. Па говораше и о томе како би и за кућу требало што купити, да имају чиме дочекати и понудити госте, кад им о сеоској заветини дођу. А поновиће чиме и осталу децу.

— Бога ми, право кажеш, — говорио је Иван Милицы. Не живи се сто година. Аргатује тако човек целога века: нити се честито најео ни напио; жељан је сна и одмора; не види се с људима, нити с њима као човек разговори, — а лупи смрт, па га очас покрије црна земља. Ено шта би с Павлом Јанковићем. Радио и чувао као мало који, и таман могаде мало да се одмори и да проживи као човек, а оно прво потеже жена па умре; поумираше му и деца; па и он убрзо оде за њима. И, ено, опусте му и кућа и имање.

Како није имао новаца, да купи што му треба за кућу и децу, Иван се договори с Милицом, да оде у варош газда-Цветку, и да од њега узме на веру што му треба, па чим стигне жито, да одмах с гувна што одвоји и прода и плати тај дуг.

Истина, мучно је било Ивану да оде газда-Цветку и тражи на веру. Пре је и сâм друге осуђивао, што се пружају преко губера, па троше више но што имају и тако падају у руке зеленашима и пропадају. Али нужда закон мења. Ако је хтео да понови жену и децу и да узме за кућу што му треба, морао је потражити газда-Цветка.

Газда-Цветко се истински обрадовао Ивану. Како је он жељно чекао да у свој тефтер убежи и Ивана, који је дотле толико викао на зеленаше и интересије!

Снебивао се Иван да затражи вересију у газда-Цветка. Бојао се одбиће га. Али га је газда-Цветко врло лепо примио:

— Међер, Пвко, ти мене још не познајеш, — говорио је он Ивану. Није ђаво онако црн, као што га сликају. Нисам ја баш онакав човек, каквим ме по селима праве. Ја, истина, чувам и браним своје, али знам шта је невоља и хоћу да помогнем. Није требало ни до сада да оскудеваш ни у чем. Трбало је да потражиш свога газда-Цвеју, па би он теби увек дао и помогао. Још питаш хоћу ли ти веровати? Море, кажем ти, још ме не познајеш. Ево, узми што хоћеш, цео дућан изнеси; ја ти верујем.

Ивану је годило што му газда-Цветко толико верује, али је опет хтео да види да му газда-Цветко нешто не прецени само зато, што узима на вересију, јер је слушао од многих да су увек прескупо плаћали све што су на вересију куповали. Зато упита пошто ће му ценити сђ.

— Свима грош и две паре, а теби тридесет и седам пара, — одговори газда-Цветко.

— А шећер?

— Другима пет гроша, а теби четири и по.

Види Иван да је ово јевтиније, но што је дотле куповао у других за готово, па се раскриви и поче одвајати.

Газда-Цветко му је износио и нудио. Иван није знао ни шта му треба, ни по што је што, те му је газда-Цветко сђм одвајао и трпао на гомилу: и вунице, и шика, и манистре, и игле дрхтавице, и воштано цвеће, и ваздан других

ситница и дрангулија, хвалећи непрестано своју робу. А већ рачунао је по што је што хтео.

Кад све узеше на перо, рачун је износио 135 динара и два гроша.

Иван се поплаши толиког рачуна, и хтео је нешто оставити да не узме. Али газда - Цветко навали:

— Мани, човече, не лудуј! Чега се плашиш? Кад се ја не плашим, што дајем, што ти страхујеш? Ја за ово плаћам онима у Београду све суво злато, па, а продао, а поклатио, њих се ништа не тиче. А теби земља роди. Нити си уложио капитал, ни, Боже, дај. А, после, твоја је кућа газдинска; она не може бити без ових потреба.

Иван попусти.

Уговорише и за плаћање. Иван ће сада дати газда-Цветку писмено, да је узео од овога толико и толико готових новаца, и да ће му то лепо и поштено вратити о Светоме Илији.

— Није то, што ја теби не верујем, — говорио је, газда Цветко Ивану. — Да ја теби, брате, не верујем, не бих ти ни давао. Ето, узми још, узми колико хоћеш. Него такав је ред. А, после, смртни смо људи. Нико не зна шта носи дан, а шта ноћ.

— Тако је, — одобравао је Иван.

Уговорише и за интерес: није право да човеку лежи новац бесплодан.

— Другима узимљем месечно динар на банку, — а некоме и кафицу на дан на банку. Али ти си мој човек. Теби нећу тражити много. Мислим, право је да рачунамо три гроша на банку, за месец дана.

— Право је, — пристајао је Иван.

И овако уредише: до Светог Илије има два

месеца, а Иван је узео еснапа за тринаест и по банке; за два месеца по три гроша на банку износи интерес свега шест гроша на банку, што за тринаест и по банака износи свега 81 грош или 16 динара и грош. То су додали главници, и Иван даде газда-Цветку облигацију на 151 динар и грош, с тим да му ову суму мора платити о Светом Илији.

Да се Иван не би мучио и сâм писао облигацију, газда Цветко је имао већ спремљене штампане облигације; само сад прилепише марке, попунише суму и Иван лепо својом руком то потписа. Па још одоше, те и власт потврди облигацију.

Кад је Иван дошао кући и донео ствари, сви су се обрадовали, а највише Милица и Станојка.

Мило било и Ивану, што је своје у кући поновио, али је био доста брижан како ће платити газда-Цветку. До душе, надао се доброј жетви, али опет по његову рачуну некако му није излазило да ће добити толико жита, да може новцем, који за жито добије, и платити порезу и одужити дуг газда-Цветку.

Али што би би.

О Спасову-дне било је весело у кући Ивановој. Дошли су му кумови и пријатељи, па му је дошао и газда-Цветко са женом.

Обрадовао се Иван гостима. Види, и његова кућа постаје угледна у селу.

Лепо је Иван дочекао госте. Заклао је и јагње и прасе, наточио вина и ракије, па није постидан. А и Милица и Станојка дале су се на посао, те су сви били задовољни.

После ручка изишли су до записа. Старији су сели у совру и по мало мезетили и пијучкали. А младеж је играла у колу.

И Станојка је играла. Милица је стајала крај

кола, па никако да одвоји очи од Станојке : чини јој се, у свем оном народу њено је дете најбоље и најнаочитије.

И Иван је овда онда погледао на коло и Станојку, и било му је угодно што му је дете гледно међу светом.

Прође Спасов-дан. Иван је и даље неуморно радио, као и дотле. Али му некако удари нека назадица. Прво му угину стеона крава : провалила некако плот и упала у детелиште, те се најела росне детелине, па се надула и само брекће. Иван није знао како да се помогне. Звао је баба-Јану, да пребаје крави од издати, али то ништа не поможе ; крава угину. А брат брату вредела је двадесет банака.

Не прође много, па му поцркаше и свиње. Пустно их Иван на реку, да ришкају и да се каљају, а оне наишле на неку мршу, коју је река била снела, једоше од те мрше, па све поцркаше.

Па да је бар на томе остало ! Али кад потера несрећа човека, она тера до краја. Стигла Ивану пшеница да је жање, и Иван спрема мобу, да обори жито ; али Милица окупила да не дирају жито на Врачеве : празник је, грехота је радити на тај дан. Иван попусти и остави да среди жито другога дана. Али на сами дан Св. Прокопља, некако после ручка, на један мах небом се навукосе сури облаци, удари ала и за час град уби све. Могоа си лопатом гртати лед. Тамо, где се до мало час жутела њива као смиње, или где је било зелено море од кукуруза, сад се црнела земља.

Људи су као побијени. Гледају у чуду шта се то уради од берићета. А грешни Иван чисто се избеумно. Шта ће и куда ће ? Чиме ће изи-

мити зиму и исхранити чељад и стоку, а одкуда ће платити порезу и исплатити облигацију газда-Цветку? А, ето, Свети Илија већ је ту.

Чуо и газда-Цветко за невољу Иванову, па му поручио да му дође.

Отишао Иван газда-Цветку, а жив није: не зна што га зове. Боји се да га не притегне за дуг.

Лепо је дочекао газда-Цветко Ивана.

— Чуо сам, Иване за твоју невољу, — говорио је он Ивану. Али таква је Божја воља. С Богом се не може ратовати. Ја знам да ми о Светом Илији не можеш намирити оно мало пара. Али ја нисам без срца. Знам и ја шта је несрећа и невоља. Зато сам те и звао, да променимо облигацију. Оставићемо да ми платиш до године. Даће Бог, година ће понети, па ћеш ми поштено платити.

Чисто Иван не верује да то говори газда-Цветко. Зар је то тако душеван човек, а толики свет кука на њега?

— Баш људи могу да се огреше, — мислио је Иван у себи.

Уговорише и за интерес. Иван ће платити интерес само пола динара на банку месечно.

Иван је пристајао на све.

Израчунаше лепо интерес: на петнаест банака месечно интерес износи седам и по динара; за годину дана то чини равно 90 динара. На онај динар и грош интерес износи један динар. Свега дакле за дванаест месеца интерес на 151 динар и грош износи 91 динар. То сад узеше укупно и Иван попуни нову облигацију на 242 динара и грош.

Опет потврдише облигацију код власти, и газда-Цветко врати Ивану стару облигацију, а нову остави у касу, и Иван оде кући, хвалећи

Бога што је наишао на душевна човека, који, ето, зна шта је то мука и невоља.

Време брзо пролази, а нарочито ономе који што дугује.

Зима пројури.

Иван је како тако изимио са својима, и једва је чекао да гране пролеће.

Чим се отоплише дани, Иван похита на њиву. Радио је без одмора, само да што више и боље уради, те да се једном отресе дуга код газда-Цветка.

Стиже и жито. Било је лепо као мало кад. Иван сад није ни гледао на светке, него чим стабљика поче жутети, а зрно мало отврдну, он навали са жетеоцима и обори жито.

Надао се: узеће лепу пару, па ће се отпетљати.

Али, као што увек бива, сељак никад не узме онолико пара за своје производе, колико се нада. Иван се надао, узеће за пшеницу више од тридесет банака, а оно, кад је оврло, овејао, оставио нешто за семе и кућу, а друго отерао у варош и продао, тек ако је намирио двадесет банака, па и од тога је морао нешто одвојити за сђ и опанке, нешто за порезу, и тако опет није могао исплатити дуг газда-Цветку.

Иван се плашио да га газда-Цветко не притегне за дуг, те науми да га лепо умоли, да му само интерес прими.

Зато узе оно пара, што му је било остало, и оде газда-Цветку.

Газда-Цветко га је лепо дочекао. Али му није примио интереса.

— Што тако чиниш, Иване? — говорио је он Ивану. Зар ти још не знаш твога газда-Цвеју? Нисам ја сиромаш за твојих десет банака. Нека

стоји. Даћеш, кад будеш имао. Само да променимо облигацију. А тим новцем покрпи се у кући.

Ивану мило што је наишао на душевна човека, па радо пристаје на све, што му газда Цветко каже. Опет урачунаше интерес само пола динара на банку месечно, те Иван попуни нову облигацију на 388 динара и четири гроша. Опет облигацију потврдише код власти, и газда-Цветко је метну у касу, а стару облигацију врати Ивану.

Иван мало оживе. За оно пара, што је био спремно за интерес, покуповао је што му треба за кућу, па свратио и у механу, и ако дотле није ишао у механу, тамо се нашао с људима и попио коју, па је свима причао о доброту газда-Цветковој.

— Бога ми, добар човек! — говорио је Иван. Зна ти тај шта је невоља, па неће да упропасти човека. Истина, узме своје. Али данас и нема нигде пара без интереса.

Слушају то људи, па се погуркују. А један полако рече:

— Видећеш ти како је то душеван човек. Јеси ли му само пао шака, неће те он лако испустити.

Опет је јурила седмица за седмицом и примицао се Свети Илија. Сад Иван сâм хита газда-Цветку, да промени облигацију: урачунаће као и дотле интерес, па ће он газда-Цветку дати нову облигацију, а овај ће њему вратити стару.

Али овога пута газда-Цветко као да није био онај човек. Ни да чује за нову облигацију, и ако је Иван молио и преклињао.

— Не могу, брате, — бранио се газда-Цветко. Рђаве су године, а мени су стигла плаћања, па ми требају паре.

Иван није знао шта да ради. Пара није имао. Одкуда ће дати онолике паре?

На послетку газда-Цветко хтеде опет бити душеван човек. Пристаде да промени облигацију, али сад да оду у суд и да за тај дуг ставе интабулацију на ону Иванову ливаду.

Иван пристаде и на то. Шта је, сиромах, знао да ради?

Опет израчунаше интерес. Сâм интерес износио је 243 динара и два гроша. То додадоше главном дугу и Иван даде нову облигацију на 632 динара и грош. Опет облигацију потврдише код власти, и Иван сâм оде у суд, те стави за овај дуг интабулацију на ону велику ливаду, па овако уређену облигацију даде газда-Цветку, а овај њему врати стару облигацију.

Не тражите да вам казујем како је било Ивану. Сад је тек видео да га је газда-Цветко сасвим спетљао. Али никако није знао како да се помогне и спасе беде, у коју је био упао.

Кад се опет почео ближити Свети Илија, њему посла газда-Цветко поруку, да му спреми паре.

— Не може, вели, више чекати за своје паре. Доста је чекао.

Ишао Иван и молио га да га причека бар до јесени, да прода и стоку и кукуруз, и грожђе, и све што се буде нашло у пољу и тору, само да се једном одпетља.

Али газда-Цветко није хтео да чује за то.

Напослетку пристаде да му Иван прода ону ливаду до реке. Даће му седамдесет банака за њу, тако да ће измирити дуг, и још ће му остати скоро седам банака.

Иван да се зграние. Зар ону ливаду, за коју је добивао сто осамдесет дуката, да дâ сад за седамдесет банака?

— Добро, — одговорио му је газда-Цветко; — ја ћу предати облигацију власти, па нека власт чини своје. Само онда немој кривити мене кад ти ливада оде на добош, па ти не залегне ни за половину дуга.

И, заиста, газда-Цветко је тако и урадио. Чим прође Свети Илија, он ону Иванову облигацију предаде адвокату, и тамо око Мале Госпође дође власт у село, да продаје имање Иваново за дуг газда-Цветку. Дошао и разроки Петрић, калауз газда-Цветков, да лицитира за рачун газда-Цветков.

Виде људи шта ће бити с грешним Иваном. Отићи ће му и ливада и добар део другог имања, па говоре Ивану да сâм прода што од имања, само да скине беду с врата. Види и сâм Иван да тако мора бити, па угоди с газда-Милојем Стојкићем, те му теслими ону ливаду за сто двадесет и седам дуката. Истина, она вреди много више, али треба положити готове паре, а није лако за земљу наћи купца, који ће одмах паре избројати.

Тако Иван исплати дуг газда-Цветку, плати таксе и трошкове, и још му претече нека пара, те оправн кућу и купи две крмаче за запат. Али оста без ливаде, коју није мислио продавати.

Дошао Иван кући, па само што из гласа не закука.

Блажи га Милица. Али он је отура од себе.

— Окани ме се, жено! — говорио јој је. Ти си свему овоме крива!

Милица се чисто осече:

— Шта сам ти ја крива?

— Тако, ти си крива. Ти си била навалила да одем оном глобару, да пазарим на вересију. Па ето шта би. У мало не остасмо и без крова.

— Молим те, Иване, не говори као дете, — бранила се Милица.

— Ја сам тражила да приновиш што за децу и кућу, јер сам мислила да нам то треба. Али ти си човек, глава куће, па није требало да радиш оно, што није било паметно и корисно за кућу. Да ја знам шта ваља и како треба с људима, ја се не бих звала жена, него би била човек, као и ти што си.

— Бога ми, право кажеш, — одобрава јој Иван. Требало је да сам био паметан, па да се не пружам преко губера и да не идем зеленашу и душегупцу.

*

Иван и његови сад су још више радили, и никад се у њиховој кући није потрошило све што се привредило. Али више никад не повратише оне ливаде.

Ивану је то непрестано на срцу. Једно је само, што му мањи муку: ливада његова бар није пала у руке ономе нечовеку Цветку.

28. КОЈИ ШТЕДИ, ПРИЈАТЕЉ ЈЕ СЕБИ И СВОЈИМА

Наш народ мучно заради пару, а олако је потроши. И то је потроши махом на оне ствари, које му нису тако потребне, и без којих би могао бити. Па после нема пару за оно, што је њему и његовима баш од потребе.

Наш народ још с муком и мало зарађује, а лакомислено троши.

У нашем народу има пуно изрека, које говоре о штедњи и разумноме трошењу. Њих често

употребљавамо у говору, али се ретко по њима управљамо.

Ми лепо кажемо: *Не треба се пружати преко губера*. Јер ако је губер мали, а ми се више опружимо, прозепише нам ноге. И опет је међу нама врло мало њих, који се не греше о ову народну изреку: више троше, но што привреде. И што је још горе, потроше на које какве залудице.

Ми, на пример, не жалимо потрошити пару: за ракију и друго пиће; за таксе и парничења; за којекакве туђинске крпетине и друге андрмоље, за славе и преславе; за свираче и прангије; за карте; за врачања и бајања и толике друге залудице. Ту обично никад не питамо, има ли се, него обично велимо:

— Кад може Петар или Павле трошити на то, зашто да не могу и ја потрошити? Шта је он бољи од мене?

Само кад је у питању здравље, или што год разложно и корисно, устежемо се.

Ако нам је које чељаде болесно, па треба звати лекара, или купити лек; или ако треба оправити кућу или стаје за стоку, или набавити коју пољопривредну справу или алат, или узети књигу и новине, — тада се тврдичимо и с муком одвајамо пару.

Зато рђаво и пролазимо. Из године у годину сиромашимо и са здрављем опадамо; порода је све мање и деца су кратковечна; поштења је све мање и мање.

Не ваља што овако радимо.

Ми морамо и више и боље привређивати, а више штедети и разумније трошити.

У првоме реду ваља сваки да има то на уму, да никад не сме не само потрошити више

но што привреди, него да не сме потрошити ни све оно што привреди. Увек треба по нешто да остане. Беле паре треба чувати за црне дане. Човек не зна шта носи дан, а шта носи ноћ. Зло за час дође: или болест, или смрт, или неродица, или ма шта. А тешко свакоме, који у невољи мора молити другога за милостињу и помоћ.

А и кад трошимо, треба да трошимо само за оно, што је сасвим потребно. Прво се одвоји новац за оно, без чега се баш не може. Па тек ако што преко овога преостане, може се издати пара и за луксуз. Јер који купује оно што му не треба, продаваће и оно што му треба.

Који штеди, пријатељ је себи и својима. А који неразумно троши и расипа, себе убија, а све своје уваљује у велико зло.

А зар има кога, који жели бити непријатељ себи и својој кући?

29. ДОБРА ПАСМИНА КОД СТОКЕ

Ми још непрестано подижемо и гајимо стоку онако, како су то и наши стари радили: махом на пашњаку, или по дворишту око куће. А сад је све мање пашњака и ливада, жпр је већ сасвим редак, а лисника нема. Сад се све више стока мора хранити из руке, све се чешће мора тражити кош и амбар. А то стаје много, те се не исплате храна и труд.

Истина, у страноме свету још је мање пашњака и ливада, но што их је у нас. Тамо стоку поглавито и гаје у штали или обору, и готово преко целе године хране је из руке. И њима се ипак тај посао исплаћује. Како то?

Па то је сасвим разумљиво.

Ти људи све своје послове разумно и економно раде. Па и око стокe разумно послују.

Они стоку хране разним пићним биљкама, које брже стасавају но ливадска трава, а и много су издашније. За стоку имају увек добре зграде и стоку лепо пазе и надгледају, те им је стока здрава и напредна, па и пре стигне за продају, а изиђе и на бољу цену.

Али има још нешто, што чини да ти људи имају користи од стокe. *Они пазе на пасмину код стокe*, па гаје само оно што је добро.

А у нас се баш у овоме највише греши.

Наши пољопривредници махом гледају на то, да имају што више грла или брава. А мало

пазе на то, да им је стока добре пасмине, те и да се лако очува, да пре стане на снагу, а и лакше и брже да се угоји.

Ми на пасмину своје стоке мало гледамо, и у томе много грешимо. Јер често је боље и корисније имати и чувати једно грло, које је од добре пасмине, него ли имати по пет и више грла, па да је то ситно и гецаво.

Који гаји стоку, треба да гаји само стоку добре пасмине. Јер само тада може имати користи од свога рада.

30. СТАЈЕ ЗА СТОКУ

Који хоће да му је стока здрава и напредна, ваља да је добро храни и марљиво чува и негује. А стока се не може како ваља неговати без добрих стаја.

У нас се још не обраћа много пажње на стаје за стоку. Зато и немамо онолико користи од стоке, колико бисмо имали, да више пазимо на све оно, што разумни људи препоручују свима, који гаје стоку и желе да им је стока напредна.

Сваки добар домаћин побринуће се да му стока, његово *благо*, има сувоту и заклон од непогоде и хладноће, и направити стаје за стоку.

Стаје треба тако градити, да буду добар заклон за стоку. Оне не смеју бити скупе, а опет ваља да буду тако удешене, да стока у њима може боравити и бити здрава и напредна.

Зидови на стајама за стоку могу бити: од набоја, камена, цигле и бондрука.

Зграде од набоја обезбеђене су од пожара, топле су, јевтине су и лако се праве.

Зидови од камена морају бити бар пола метра

дебели, а за такво зидање треба имати доста креча.

Најбоље је зидати стаје добро печеном циглом и малтером.

Где дрвена грађа није скупа, стаје се граде од бондрука; подигне се склоп зграде од гредица, па се после између ових гредица умећу цигле. Стаје од бондрука не треба да су високе, јер би у њима зими било врло хладно. А треба пазити и на то, да је греда темењача од растовине, и да је уздигнута од земље, да не би брзо иструнула.

Под је у стајама различит: од дасака, набоја, цигле или ломљеног камена.

Под од дасака није добар, јер се испод дасака задржава мокраћа и друга нечистота, те од тога стока лако оболу. Добар је под од камена и добро печене цигле; али је најјевтинији, а није рђав, под од добро набијеног набоја.

Под у стајама не сме бити сасвим раван, него треба да има пад, да би мокраћа могла да отиче на поље.

Таваница на стајама треба такођер да се пажљиво направи: да заклања зими од студени, а лети од врућине.

Ако се мисли држати сено на тавану, онда треба таваницу тако направити, да кроз њу не може падати у стају ни прашина ни триње од сена.

На стајама не треба правити многа врата. А ако их и има више, не смеју бити једна према другима. Врата треба тако удесити, да се споља отварају.

Ако су стаје намењене за приплодну или радну стоку, треба да су видне, те ваља правити више прозора, и они треба да су дужи и

шири. Али стаје, у којима ће се *гојити* стока, већ не морају бити много видне.

Прозори на стајама треба да су уздигнути што више под таваницу, и да су тако удешени, да се стаја може проветравати отварањем прозорских крила.

31. КАКО СА СТОКОМ ДА ПОСТУПАШ

Сељак без стокe не може се ни замислити. Зато сваки домаћин и брине о стоци, и чини све, да би му стока била здрава и напредна, те да од гајења стокe има истинске користи.

Који жели, да му се исплати труд око стокe, мора знати: да треба чувати и гајити само стоку добре пасмине. Али се не може имати увек оно, што је најбоље. А томе смо сви ми по мало криви, јер смо годинама неразумно радили: извозили смо и продавали најбоља грла, а на запат нисмо обраћали много пажње. Тек у последње доба почиње се и код нас обраћати много већа пажња на приплодна грла.

Ако хоћеш да имаш добру стоку, мораш је добро хранити.

Али и то није доста. Нека је и најбоља храна, све ће то мало помоћи, ако се са стоком не поступа лепо, и ако се не пази на њено здравље.

Стоку треба пажљиво и с вољом неговати. А у свакој прилици са стоком треба *благо поступати*. Вика, псовка и бој уцапе стоку, те стока преза од свачега и постане ђудљива и неупотребљива за рад, па је чак и опасна за оне, који су око ње.

Треба обратити што већу пажњу на чистоту код стокe. Тимар често више вајди, но и најпунија

зобница. Стоку треба уредно тимарити, а, кад год је могуће, и купати је. И код стоке је чистота пола здравља. Без чистоте стока не може напредовати.

Стаје за стоку, јасла у стајама, корита и судови за храну и појење треба да су увек опрани и очишћени. Стаје треба да су окречене и проветрене.

У крупне стоке, нарочито у коња, може често испуцати копито. Зато чешће обриши стоци копито, прво влажном, па после сувом крпом, и помажи машћу. То брани да се копито много овлажи, те да после испрска.

Кад стока ради, па се зазноји, проводај је, докле не тргне мало зној, па је после вежи на своје место и добро изђебрај.

Стока може оболети у очима због прашине и другог гада, који могу ући у око. Зато чешће чистом влажном крпом обриши очи бар у крупне стоке.

Стока треба редовно да се креће. Кад се устоји, не прија јој храна, а од многог стајања отежа и дисање, ноге се уштапе и настају разна оболења у зглобовима и зглавковима.

Никад не прегони стоку у раду. У почетку рада стоку лагано терај, док се не загреје, па је тек после можеш мало више погнати. Добро је у вече, или и иначе пред крај рада, мало је мање терати.

За време рада, ако се стока накланла да мокри, заустави је и пусти је да се издува и помокри.

Стоку треба чувати и од мува и других буба. Најбоље је пуштати ласте, да по стајама праве гнезда. Ласте тамане муве.

32. И КРАВЕ ТРЕБА РЕДОВНО ЧИСТИТИ И ТИМАРИТИ

Крава је прави благослов за сваку сељачку кућу. Крава је сиротињска мајка.

Али да нам крава буде од истинске користи, ваља да је много боље и разумније чувамо и гледамо, но што то сада чинимо готово сви ми, који држимо краве.

Ми махом мислимо, да смо за краву све учинили, ако смо је добро нахранили и склонили је где у сувоту. А ту грешимо.

И крава тражи добру негу, па да нам да и доста и доброга млека и ваљано и напредно теле.

У Швајцарској, која је на гласу са своје добре крупне стоке, а нарочито са својих лепих и млечних кржава, краве много боље негују, но што их ми негујемо. Зато су им краве и лепше, и крупније, и много млечније, но што су код нас.

Поред осталог, тамо краве редовно тимаре чешагијом и чисте четком, а, Бога ми, често их и перу, па после чистом крпом отру.

Они добро знају да је редовни тимар пола хране, па зато и не жале труда. Али тај им се труд врло добро исплаћује. Јер, ето, и ако немају толико сточне хране, колико је има у нас, њихова је стока далеко напреднија од наше.

У Швајцарској се не може видети говече, а нарочито крава, — јер тамо волове ретко чувају, — с прашињавом длаком и са сапима залуженим од балеге и ђубрета.

Нама, Србима, ништа се није отело. Зашто онда да не бисмо могли у нези стоке стићи Швајцарце? Зашто не бисмо и ми своју крупну стоку,

а нарочито краве, редовно чистили и тимарили? Та коње и тако већ редовно тимаримо и чистимо. Зашто не бисмо само мало више труда уложили? Тај би нам се труд богато исплатио.

33. СТЕОНА КРАВА

Стеону краву ваља лепо чувати и неговати.

Треба јој давати у довољној мери здраве и добре хране.

Што се више приближује време тељењу, краву треба све више пазити и боље хранити. Али опет не треба је гојити. Јер се угојена крава тешко тели, а теле од овакве краве обично је мало и слабуњаво. Тек опет горе је краву слабо хранити, него давати јој много хране.

Стеону краву треба хранити свакога дана у једно исто време.

При храњењу стеоне краве не сме се од једном мењати храна: на пример, хранимо је прво сеном, па јој од једаред престанемо давати сено, и истерамо је на пашу. Промену хране треба вршити постепено. На пример, с пролећа треба прво давати и сена и по мало изгонити краву на пашу, па сена давати постепено све мање, и тек после 15 до 20 дана сасвим престати давати сено. Или с јесени прво давати по мало сена, али још је изгонити на пашу, па после постепено давати крави све више сена, а све је мање остављати на ливади, и тек после извесног времена не пуштати је више на пашу.

Од прилике на недељу дана пре тељења и недељу дана после тељења треба крави мало умањити храну.

Стеоним кравама треба давати чисту воду.

Али вода не сме бити врло хладна. С водом се може помешати и мало мекиња.

Стеоној крави потребан је мир. Зато у стаји не треба да је стеона крава близу бика.

Стеону краву ваља сваки дан тимарити, али при тимарењу треба бити пажљив.

За стеону је краву боље да се креће, но да стоји. Само не треба да се много креће. Зато је боље овакву краву држати на пашњаку но у стаји. Само ваља пазити, да је на паши не узнемирује друга стока.

У почетку се стеона крава може презати у јарам и употребљавати за лакши рад. Али кад се приближи време тељењу, треба је оставити на миру.

Најтеже се теле оне краве, које се никако не крећу, него су непрестано у стаји.

Ако крава није првескиња, има млека, и ако је стеона. Нека крава сама прегори, кад буде на четири недеље, пре но што ће се отелити. Али нека има млеко и до пред само тељење. У овом случају ваља бити пажљив, па кад буде на четири пет недеља пред тељење, треба престати мустити стеону краву. Али с мужем не треба од једном престати, него постепено. Тако ако смо музли краву три пута дневно, мушћемо је једне недеље само два пута на дан, па друге недеље једном дневно, а треће недеље само једном свакога другог дана. Али увек при мужи треба измустити све млеко из вимена.

34. ДА КРАВА МУЗАРА ДАЈЕ ШТО ВИШЕ МЛЕКА

Који хоће да му крава музара даје доста млека, ваља краву добро да храни, да с њом благо

поступа и да је редовно тимари. Постоји чак и једна изрека, која гласи: *Много сточне хране даје много млека, много ђубрета, много жита, много новаца.* А то значи: кад краву добро хранимо, она ће нам давати доста млека; од ње ћемо имати и доста гноја за њиву; нагнојена њива добро ће родити; а кад добијемо с њиве доста жита и то продамо, узећемо доста новаца.

Сено је најбоља храна за краве музаре, а благо поступање и редовно тимарење најбоља је нега.

Али није довољно давати крави само сено. Него јој треба давати и друге, сочне хране, нарочито сточне репе. А бар једном недељно, ако већ не можемо чешће, треба јој давати и јарме.

Крава музара треба да има увек доста соли на расположењу, и кад је на паши и кад је у стаји.

Кад је крава у стаји, за јаслима, треба да једе на оброке. Храну јој треба полагати јутром, у подне и пред вече.

Јасла треба увек да су сасвим чиста.

И хране и воде треба давати крави колико хоће. Само вода мора бити увек сасвим чиста и не сме бити сувише хладна. Јер су чињени огледи, и њима је доказано: да крава даје много више млека, кад се поји мало смлаченом водом, но кад јој се даје сасвим хладна вода.

Ако је слаба храна, коју дајемо крави музари, крава ослаби. А слаба крава даје мало млека и слабо теле.

Што крави дајеш чешће соли и јарме, све ће јаче млеко да даје.

Ако краву не храниш на оброке, него јој натрпаш у јасла, да једе преко целог дана, она ће више хране потрошити, а мање млека дати.

Ако увек јасла не почистиш, пре но што ћеш положити храну, него на огризину бациш сено или друго, крава изгуби прохтев за јело, и не поједе онолико, колико би појела, да си храну полагао у чиста јасла.

Ако краву редовно не тимариш и не поступаш благо с њом, она ће постати немирна и ћудљива, и запуститиће се.

35. НА ШТА ТРЕБА ПАЗИТИ ПРИ МУЖЕЊУ КРАВЕ

У нас се много греши при мужењу краве. Често пута и добра млекуља, добро чувана и храњена, не даје доста млека само зато, што је не умемо како ваља мусти.

Краву ваља мусти два пута дневно: јутром и вечером. Треба измлазати све, да не остане млека у вимену. Музе се у накрст: десна предња и десна задња сиса. Никако не треба мусти прво једну, па после другу страну.

При мужењу треба ћутати, мусти брзо и без прекидања. Краву не треба тући, гурати, нити се на њу издирати и викати.

Пре но што се почне мусти, треба добро опрати и руке и виме, па виме обрисати чистом сувом крпом.

Први млаз сваке сисе треба пустити на под, па тек после мусти у музлицу.

Треба удесити тако, да десна рука, која је јача, дође на задње сисе, које имају више млека.

Краву треба редовно мусти. Јер ако се крава не музе редовно, даје све мање и све слабије млеко. И најбоља музара губи млеко, ако се добро не измлаза.

Људи су огледима доказали, да је доста само три дана не измусти добро краву, па да одмах даје мање млека, но што је дотле давала. Исто тако се доказало, да крава даје мање млека, ако се не музе у накрст, него се музе прво једна, па после друга страна.

Суд у који се музе треба да је сасвим чист. Јер ако суд није чист, или ако виме пре мужења није добро опрано и сувом крпом обрисано, или ако лице које музе није опрало руке, или и иначе није чисто, помужено млеко брзо се уквари.

36. ДА СЕ МЛЕКО ЛЕТИ НЕ ПОКВАРИ

Млеко је најбоља и најздравија храна за свакога: за младе и старе, за здраве и за болеснике, али само са свим добро и здраво млеко.

А такво је млеко у нас ретко, јер ми мало кад разумно послујемо око млека, а оно је врло осетљиво, те се лако и брзо поквари.

Млеко је сасвим чисто, док је у вимену кравину. И кад бисмо га могли помусти у са свим чист и добро затворен суд, оно се не би кварило. Али то готово није могуће. Млеко се поквари и постане нечисто, кад га помуземо и кад дође у додир с ваздухом и судовима, у које га муземо и у којима га чувамо.

Зато они, који послују око млека, ваља добро да пазе при мужењу и ређењу млека, ако желе да млеко остане чисто и непокварено.

Овде је у првOME реду потребна највећа чистота. Без тога се не може ни замислити, да се очува млеко, да се не поквари.

Зато пре мужења ваља онај, који музе, добро да опере руке. Исто тако ваља пажљиво

да опере и виме у музаре и добро да га отре сувом чистом крпом и да музе у сасвим чист, а пре тога добро испарен суд.

Чим се помузе крава, суд с помуженим млеком ваља износити из стаје, где борави стока. Најбоље је преручити га у други суд, опет са свим чист, јер млеко лако упија задах из ваздуха, те би добило непријатну миру, ако га оставимо да дуже стоји у стаји, где борави стока. Због тога не смемо остављати млеко ни у подруму, где је када с киселим купусом, нити ма где на другоме месту, где се осећа какав задах.

Млеко треба да стоји на хладноме месту, јер се тако најлакше очува. У топлоти се лако прогруша и поквари.

Суд, у коме је млеко, ваља поклопити, или превезати чистом крпом, да у млеко не упадне шљам, прашина и друга нечистота.

Кад се млеко изручи из суда, у коме је било, суд треба одмах запарити врелом водом и добро га испрати. Добро је и чешће врелим цеђем испрати га.

По некад млеко није добро и здраво, и ако пазимо при пословању око њега. То бива онда, кад је крава музара болесна, или кад стаја, у којој крава борави, није здрава, или ако је нездрава храна, којом хранимо краву.

Чисто и здраво млеко добива се само од здраве краве, која се храни чистом и здравом храном и борави у чистој и здравој стаји.

За препоруку је и то, да се млеко што пре потроши или преради. Јер се на летњим врућинама млеко може дуже очувати само онда, ако сасвим пажљиво и разумно послујемо око њега. А у многим нашим сељачким кућама ово је често пута врло мучно извршити.

37. БЕЗ ДОБРОГ СИРИШТА НЕ МОЖЕ СЕ НАПРАВИТИ ДОБАР СИР

Од млека се прави сир.

Сир је врло добра и здрава храна, и разуман домаћин у селу никада не треба да је без ове хране.

Али сир треба да је добар, па да може бити здрава и добра храна.

У нас је ретко по селима наћи добар сир. Обично киси, или онако није добар. Зато у селу брзо изиђе на глас она домаћица, која уме пословати око подсиривања, те од млека добије добар сир.

Да од млека добијемо добар сир, потребно је у првоме реду да је млеко здраво и добро, да се млеко држи и ради у са свим чистим судовима и да се око млека уме пословати.

Али је најважније у овоме послу имати добру мају за подсиривање — добро сириште. Без доброг сиришта не може се направити добар сир.

Сириште је прва потреба за подсиривање млека, и од њега највише зависи какав ћемо сир добити. Зато је и потребно увек имати добро сириште. А, да видите, то није баш тако лако. Сириште је ретко кад као што треба. Некад је сувише јако, а некад опет много слабо. По кад што се замути и отеже се као расоница, те није ни за шта. И то бива махом лети, дакле баш онда, кад свака сељачка кућа има највише млека, те се и може највише сира добити.

Још је веће зло, што је после, кад се једно сириште поквари, тешко у опште добити друго, добро сириште. Јер и кад проспемо једно сириште, у сиришњачи остане кварнога сока, те се и ново сириште, које поквасимо, брзо уквари. А да уз-

мемо баш и са свим нов суд и да потопимо сириште, потопимо га у сурутки, која је добивена од већ поквареног сиришта.

У таквим приликама најбоље је, и управо једини је лек, да се сурутка за потапање новог сиришта узајми у суседа, где сириште није кварно.

Па има и других незгода. Нека је сириште и са свим здраво. Опет се често пута дешава да сир није добар. Она која сипа сириште у млеко не зна колико треба сипати, нити зна колико је јако сириште. А често се баш и вешта станара превари, па или сипа мало сиришта, и онда млеко не може ни да се згруша, или га сипа много, и тада добије опор и тврд сир.

Да би се свему овоме доскочило, људи су изумели нарочиту мају за подсправање, изумели су *вештачко сириште*.

Ова се маја прави такођер од сиришта код стоке, али у нарочитим фабрикама, те је увек једнаке јачине и без многих мана, које има сириште, кад га сами топимо у сурутку. Сем тога ова маја може се одржати и по неколико година, а не поквари се, јер је процеђена и посољена и тако начињена, да у њој није остало ништа, што се може лако покварити.

Ова маја по боји личи на бело вино. А толико је јака, да је довољно сипати и само неколико капи ове маје у пун котлић млека, па да се млеко подсири.

Ова се маја за подсправање може добити код Савеза Земљорадничких Задруга и није скупа, — читав литар стаје четири динара, заједно са упутством како се с њом ради.

Напомињемо још једном само то: да без доброг сиршита не може бити ни говора о доброме сиру, а да је вештачка маја за подсиравање млека добро сиршите.

38. СУШИЦА (ЈЕКТИКА) КОД СТОКЕ

Сушица је опака бољка. Од ње не страдају само људи, него и стока.

Сва домаћа стока наша може оболети од ове опаке бољке. Али је сушица најчешћа код говеда.

Ова се болест и код стоке врло лако преноси, брзо се шири, а немогуће је већ оболело грло излечити.

Болест је дуготрајна, а преноси се нарочитом, кужном клицом, која ма на који начин доспе у тело и ту се размножи и изазива болест, од које марвинче после неког времена угине. Као и код човека, обично од оболелих родитеља оболу и пород. Телад, ако се и не отеле већ оболела, доцније се заразе мајчиним млеком и оболе. А и здрава стока лако оболу од сушице, ако борави у истој стаји са оболелом стоком, или једе храну, коју је већ обалило оболело грло.

Кужне клице од сушице најчешће се код стоке задржавају и развијају у плућима; али се често јављају и у црној цигерици, вимену, слезини, бубрезима, момицама, па и костима.

У почетку болести није лако познати оболело грло. Али кад се болест већ почне развијати, на оболелом грлу јављају се ови знаци: оболело грло слабо једе и мршава, длака губи свој сјај, кожа задебља, а јављају се потајне грознице. Кад се кужна клица развија у плу-

ћима, оболело грло почиње суво кашљати. Доцније бива и дисање отежано, а при дисању чује се и неко шиштање. Некад се јавља пролив, а и запаљење и оток вимена.

Али тек марвени лекар може поуздано знати, је ли неко грло оболело од сушице, или болује од чега другога.

Као што напред већ напоменусмо, грло, које је већ оболело од ове опасне болести, не може се излечити. Али има начина, да се спречи ширење ове болести. То се најбоље постиже на тај начин, ако свако грло, које мислимо оставити за запат, марвени лекар добро прегледа, па се за запат остави само она стока, која је са свим здрава.

Краве највише шире заразу млеком. Заразе млеком своју телад. А могу заразити и децу и одрасле, ако пију или једу млеко од оболеле краве. Зато ваља увек одмах издвојити краве, за које ма по чему посумњамо да су оболеле од сушице, па ни млеко од таквих крава да не употребљавамо за људску храну. А и телад од крава треба да издвојимо и да подметнемо под друге, здраве краве.

Да бисмо сачували децу, да се не заразе крављим млеком, треба усвојити као правило, па деци никад не давати кравље млеко, ако пре тога није провело на ватри.

А и месо од стоке, која је била оболела од сушице, па је заклана, смемо јести само онда, ако је добро прокувано. Пастрма од овакве стоке прави је отров.

Сушица се јавља и код живине. Код свиња је доста ретка, а код коња се јавља врло ретко.

39. ЗАПАЉЕЊЕ КОПИТА КОД СТОКЕ

Запаљење копита најчешће се јавља код коња, а долази од рђава кова, или кад се копито чиме повреди.

Запаљење копита познаћемо по томе, што се коњ нерадо ослања на оболело копито, а и кад се ослања на то копито, ослања се више на врх копита, а при том дрхће, зноји се, а кад су јаки болови, шкрипи зубима.

Кад се ова болест не лечи, копито загноји, почне трунути и она рожина отпадне.

Чим се опази запаљење копита код стокe, одмах треба коња или вола, код кога се приметити ова болест, отковати и не употребљавати га за рад, докле год не прездрави.

Ако је јаче запаљење, онда треба коњу или волу, пошто га откујемо, прострти доста простирке: сламе или огризина, и позвати марвеног лекара. Док лекар не дође, треба оболело копито завијати хладним облогама и облоге треба често мењати.

Добро је цеванице истрљати *камфорном машћу*, која се може добити свуда по апотекама.

Кад дође марвени лекар, онда треба радити оно што он нареди.

Често стока рамље, и кад је копито само уковано.

По некад при ковању стокe клинци дохвате и меснате делове копита, и због тога стока почне рамати, било одмах после ковања, било на дан два доцније.

Зато чим се приметити да стока рамље, треба скинути ков и уковано копито облагати хладним облогама. Много пута ово ће помоћи, и копито неће загнојити.

40. САКАГИЈА У КОЊА

Сакагија или *сараџа* врло је опасна болест, од које страдају коњи, магарци и мазге, и од које се болести може и човек заразити.

Овој болести нема лека, а лако се преноси, те је права затра, где се појави.

Ова се болест познаје по томе, што се по телу оболелог грла јаве громуљице: на кожи, у носу, у душнику, а нарочито у плућима. А јављају се и у слезини, бубрезима и јетри.

Ове су громуљице разне величине: као зрно ситне проје, конопље, па и грашка, а бивају и веће: као трешња и орах, а у плућима нарасту и као јабука.

Те се громуљице брзо распадају и отварају се у ранице. Ранице се после све више отварају и удубљују, те допиру до рскавице и костију.

Као што напред рекосмо, овој болести нема лека. И све што се може учинити, то је да се спречи даље распрострањање болести.

Зато сваки, који има коње, ваља да буде врло обазрив, па чим на коњу примети да бали из носа, а још му почну отицати жлезде, ваља одмах да га одвоји од осталих грла и да га не употребљава ни за какав посао.

О свему овоме ваља што пре да јави својој најближој власти, и она ће одмах послати марвеног лекара, који ће доћи, да се увери, да ли је доиста коњ оболео од сакагије.

Ако се лекар увери, да је коњ заиста оболео од ове опасне заразне болести, наредиће одмах да се оболели коњ убије и да се све оно, што је било у близини оболелог грла или на њему, најпажљивије очисти и дезинфикује.

Ове наредбе марвеног лекара морају се без поговора да изврше.

Лешине убијених или угинулих коња, који су боловали од сакагије, морају се закопати с кожом, само пре тога треба кожу у накрст оштрим ножем испарати, да не би могла поднети ни за какву употребу. Јер се може десити, да неки кришом одере кожу од оваква коња и после да је употреби или прода, те да се тако кожом разнесе болест.

Над укопаном лешином треба направити читав бурумак од земље, па озго набацати трње и камење, да не би тице грабљивице или пси раскопали лешину, и тако учинили да се зараза даље разноси.

Они, који су пословали око зараженог коња, морају увек, кад одлазе од зараженог грла, добро обућу или босе ноге опрати карболном водом.

Сакагија се преноси и додиром предмета, који су ма и најкраће време били поред оболелога коња или на њему. Зато треба одело људи, који су били око оваква коња, и ћебад и покривку оболеле стоке, у врућим пећима држати, да кужне клице угину.

Они, који се, налазе око оболеле стоке, не смеју дуго остајати у стаји, где борави оболело грло, нити ноћивати у таквој стаји.

Пошто оболели коњ угине или се убије, његово место у стаји треба добро цеђем опрати и очистити. А дувар на стаји треба бар за човечју висину огрепсти и прекречити

Ако је у стаји под од обичног набоја, треба земљу откопати за пола метра дубине, ову земљу избацити, а насути и набити другу, чисту земљу.

Бубре и огризине из оваке стаје ваља па-жљиво покупити и изнети где год подаље и спалити, па онај пепео дубоко закопати.

Амове и све друге предмете, који су долазили у додир са оболелим коњем, ваља најпажљивије испрати у јаком цеђу и кључалој води, или карболном киселином.

41. КОЛИКА (НАСТУП) КОД КОЊА

Коњи чешће добивају колику (наступ).

Ова се болест познаје по овоме: коњ се осврће и загледа се у стражњи труп, јер га завија у цревима; ваља се, дрхти од страха; често клекне, седне или се опружи колико је дуг, па чак и на леђа легне; балегање застане, трбух се напне; настане и повраћање.

Ову болест коњ добива од назеба, или ако једе храну, која се брзо квару или брзо превире, или ако једе младу детелину или зрневље, које кад се раскисели набубри (раж), или ако коњ глође јасла и гута ваздух. А долази ова болест и од покварене и буђаве хране.

Од ове болести коњи доста страдају. Зато чим коњ оболу од ове болести, треба одмах звати марвеног лекара, а док лекар не дође, или ако је лекар далеко, те се не може ни позвати, треба ово радити: одрешу коња и пусти га да се слободно креће, а уклони друге коње, који су у близини. Под коња метни доста простирке, њега покри њебетом, а трбух и ноге добро му истрљај шпиритусом, терпентином или јаком ракијом. Ако видиш да хоће да се ваља, пусти га, само пазн

да се од једном не претурн преко леђа, не повреди. Докле год траје болест, не дај коњу хране, али му воду дај нека пије колико хоће, само вода треба да је чиста и да није хладна. Добро је по мало водати га, али га не гонити, него ако сâм хоће.

42. ДА НЕ ОСТАНЕМО БЕЗ СТОЧНЕ ХРАНЕ У СУШНИМ ГОДИНАМА

Ми још не умемо баш како треба да радимо земљу, те и најмању недаћу у времену тешко осећамо.

Патимо и страдамо: и кад су поплаве и кад је градобитна година, и кад су многе кише и велике воде, и кад је сушно лето. И не може се рећи шта је горе и штетније. Све је зло. А зло је увек црно и неугодно.

Неких година много нам досади суша. Још од Бурђева дне запече, па после од летине мало користи имамо: останемо и без жита, и без варива, и без сточне хране.

Али као да нам најтеже пада, кад останемо без сточне хране.

За људску храну се којекако и побринемо и помучимо. Али за стоку настане права невоља. Стоке је још прилично; на гајење пићних биљака још се нисмо привикли; вештачко наводњавање још је у нас готово непознато, те кад ливаде издаду, остану нам само лисници. А лисник је за невољу храна.

И у другим земљама има суше. Али се тамо људи друкчије помажу. Сем тога, што тамо и њиве и ливаде сушних лета или на са свим оце-

длтим местима вештачки наводњавају, они се не ослањају само на ону траву, која сама ниче, — коју је »Бог дао«, него сеју разне биљке, које брже напредују од траве, лакше се и на суши одрже, дају бољи принос но обична ливадска трава, а врло су добра и снажна храна за стоку.

Од тих биљака у нас се нешто мало сеје детелина. А тек у последње време почиње се гајити и мухар. А мухар је, поред детелине, нарочито подесан за наше прилике и наше земље.

Мухар подноси топле земље и сушу. Најбоље успева на песковитој иловачи, ако је само чиста од корова. Најбоље је ако се сеје иза кукуруза или других окопавина.

За мухар треба њиву дубоко и добро преорати.

Сеје се с пролећа, мало доцније, кад већ отопли, јер не подноси хладноћу. А може се сејати и после озимих стрмнина, нарочито после јечма. Чим ожњемо јечам или жито, ваља њиву добро преорати и посејати мухар. За јесен ће стићи и дати добро сено.

При набављању семена од мухара ваља бити врло пажљив, јер старо семе не може нићи. Зато је најбоље набављати семе преко Српског Пољопривредног Друштва или преко Савеза Земљорадничких Задруга.

Мухар се сеје, као и жито, на сачму или сејалицом. Ако се сеје руком, треба 30 до 35 килограма семена на један хектар. А роди на две стотине до три стотине педесет товара од хектара.

За зелен мухар стока се много не граби. Али га као сено радо једе и прија јој.

43. КАКО ЈЕ ЧИЧА-МИЛИЋ СЕЈАО ТРАВУ

— ПРОСТА ПРИЧА —

Чича-Милић је био добар домаћин. С њим су била у задрузи сва три његова сина; сва су тројица били ожењени и имали су деце, па је кућа била пуна народа. Чича-Милић је управљао и наређивао, а млађи су слушали и радили, па је свима било добро; сви су били задовољни, и кућа је певала. Кад се у вече сви искупе у кући с рада, било је као у пуној кошници.

Једном чича-Милић оде у Београд, да моли за одобрење, да подигну у селу школу. Он је сâм са својим синовима био обећао да снесе из планине сву грађу за школу и да донесе камена и песка, колико ће бити потребно за темеље и зидање; други обећаше друго, те у министарству чича-Милића лепо дочекаше и одмах наредише шта треба, да се школа што пре почне градити.

Тада чича-Милић обиђе и неке своје познанике и пријатеље, па оде и господину Јови, с којим је још његов отац Миленко био у доброме пријатељству, а који је сада заузимао врло угледан положај у држави.

Господин Јова се обрадова чича-Милићу, као своме давнашњем пријатељу, и дочека га као свога најрођенијег. О многоме су чему њих двојица разговарали: сећали су се минулих дана, поменули су многе покојнике, говорили су о многим људима и стварима, па су говорили и о селу и животу у селу.

Чича-Милић се хвалио својом кућом и својим народом, здрављем и берићетом, али му измаче и једна тужба; жално је, што је стоке све мање:

— Народа је све више, те шуме нестаје испред секире, а пашњака и ливада испред плуга

и мотике. Где год је било боље ливаде, разорасмо. Остасмо без сенокоса, те и без стоке. У мога оца Миленка била је мања задруга, па је опет имао у тору преко педесет говеда. А у мене много више народа, па је у тору једва до двадесет грла. Да није кукурузовине и још по мало лисника, и то се не би одржало.

— Зашто не сејеш детелину? — упита га господин Јова.

Чича-Милић дотле није био ни чуо за детелину, те му господин Јова објасни: како се и на маломе простору може добити доста сена, само ако се засеје детелином.

— Детелина је права благодат за нашу Шумадију, у којој је све мање ливада и пашњака, а све више њива и орница. Ливаду само једном покосиш, па или стигла или не стигла отава, а детелина се преко године коси четири пута. Посејеш је само један пут, па је седам година из године у годину косиш, и опет, кад после седам година на детелину посејеш жито или кукуруз, роди ти, као да си те године њиву засуо ђубретом.

Чича-Милићу се то допало, што се детелина може четири пута преко године косити, те распита боље о свему, како се ради са овом травом, коју, истина, треба сејати, али која даје тако много сена, па оде у Пољопривредно Друштво, купи џачић детелинина семена и врати се кући у село.

Чим је стигао кући, он исприча синовима шта је чуо од господина Јове за детелину, и нареди да разору ону њиву у потоку, што су је мислили оставити ове године незасејану, да се земља одмори.

Синови су сумњиво вртели главом на очево казивање о детелини.

— Где је то било да се сеје трава? — говорио је Стојадин, најмлађи син чича-Милићев, својој браћи. Овде ми нешто нису чиста посла.

И браћа су његова с чуђењем слушала све ово о тој новој трави, која се мора сејати.

Али у млађега поговора нема. Они узораше њиву у потоку и посејаше детелину, како им је отац био наредио. Једина им је утеха била то, што су семе бацили у земљу заједно с јечмом, те су мислили: ако им и не никне детелина, нићи ће јечам, те ће бити мање бруке.

Брзо пуче о томе глас по селу.

— Чича-Милић сеје траву! Донео из Београда некакво семе, ситно као ситна проја, измешао га с јечмом, па бацио на њиву, — говорили су једни.

— Каже да ће до године четири пута за годину косити, — додају други.

— Море, људи, не говорите о томе, — прихваћали су трећи. Ко је још сејао траву? Она ниче сама, од Бога. Ово је неко преварио нашега чича-Милића.

— Што буде сена од те његове траве, све ћу то ја појести, — вели Гаја Андрин.

Чују то и синови чича-Милићеви, па су невесели: боје се да им се отац не осрамоти, па им оста и кућа осрамоћена за увек. Зар до сад увек виђени и чувени, а сад да буду на подсмех другима?

Чује то и чича-Милић, па и њему мучно. Али се опет нада добру, јер верује господину Јови.

Прође неколико недеља. Детелина већ изникла и буја, као да из воде расте. Још те јесени скиде чича-Милић добар откос детелине.

А друге године опазише сви у селу шта им вреди детелина. Друге ливаде тек пустиле траву за судланицу, а у детелине почео да избија цвет, те Милић већ коси.

— Ама, људи, — говори Душан Симин, — чича-Милић коси ону своју траву.

— Ја како, — окреће сад друкчије Гаја Андрић; не рекох ли ја пре да ће оно ваљати? Кад је чича-Милић урадио што, па да не буде добро?

— Ама, оно сено једе стока, — додаје чича-Марјан.

— Богме, једе; једу и свиње, и овце, и коњи, и говеда, — прихватају други. Права благодат.

Те је године чича-Милић косио детелину четири пута, а на ливадама само што сено ухватише, а отава пропаде од суше.

Виде људи шта је детелина за сељака, па ето ти их један по један чича-Милићу:

— Ама, Милићу, она твоја трава добра ствар. Него да ти нас научиш како се око ње ради и да нам набавиш семена.

Чича-Милићу мило, па свакоме прича шта је чуо од господина Јове, а семе им поручује преко Пољопривредног Друштва.

Идуће године већ су многи посејали детелину, и сви су благосиљали и господина Јову и чича-Милића.

*

Сејте детелину. Чим падне снег, спремајте орање. Само тражите добро семе, чисто, без „вилне косице“. Најбоље је да семе поручите преко Земљорадничке Задруге или код Пољопривредног Друштва; преко њих ћете добити најбоље семе.

44. БЕЗ СЕЧКЕ НЕ МОЖЕ СЕ СТОКА ИСХРАНИТИ

Сечком се исече сено, слама и кукурузна шаша, све се после то натопа сланом водом, а где буде јарме, по мало се и јармом измеша, па то после стока у сласт једе. А огризине нема.

Истина, многи ће рећи, кад ово прочита:

— Каква сечка! Ни моји стари нису сечком хранили стоку, па су опет живели. Не требају мени те новатарие.

Али сваки онај, који буде овако говорио и мислио, грешиће. Друкчије је сад време. Сад морамо ићи за временом, па чинити све оно, што и други разумни људи раде.

А разумни људи, чак и кад има сточне хране у обиљу, не хране стоку без сечке. Тако им се и стока боље исхрани, а и у сточној храни много уштеде.

Не треба одмах рећи:

— Нећу ја те новатарие, о којима нам господа причају. Лако је господи. Њих нити бије град, нити дави вода, нити им досађује суша.

Ми смо у нашој земљи сви једно. Сви смо браћа, па сви треба један другоме да помажемо и да се учимо, како ћемо угодније и задовољније живети.

Да чујете само, шта ми је о сечки причао један мој познаник, угледан домаћин у своме селу.

Разговарали смо баш о томе, како наш сељак страда и пропада највише због тога, што се у својем животу и раду држи старога, па живи и ради онако, како су живели и радили и његови стари, кад су била друга времена.

— Имаш право, моје дете, — рече ми он. Ми нерадо слушамо, кад нам се говори да нешто

треба овако или онако урадити. А новатариије никако не примамо. Све мислимо: »Шта ће то нама? И наши стари били су без тога, па су протерали свој век. А, после, то долази од господе, а шта знају господа како сељак треба да живи и ради, кад господа нити ору, нити копају?«

— Баш прошле године, — продужи мој познаник, — мој Милоје, кога једнога имам, навали да поручимо преко задруге сечку. Ја како тако то онда одобрих. Али кад донеше сечку и кад је видех у кући, хтедох чудо да направим. Каква сечка? Шта ће то мени? Па ми се нешто смрче на очи, и хтедох све оно поломити и спалити. Милоје се нашао у чуду, па не зна шта ће. Објашњава он мени како је то добро, како се сечком штеди храна, па се и шапа потроши и ништа не баци, и ја се мало смирих. Али кад удари снег и стеже зима, па ја видех како она мала машина ради, па стока чак ни од шаше не оставља огризине, рекох да Бог поможе. Ми те зиме не потрошисмо ни половицу сена и шаше, и опет нам је стока дочекала пролеће баш гојазна.

— Сад се и сâм чудим, — смешно се мој познаник, како смо до сада без сечке могли и живети. Бога ми, нека је благословен онај који сечку измисли; а хвала и онима у Савезу наших задруга, што нам набављају те корисне направе.

Ја верујем да ће бити пуно људи, који се сад мрште, кад им се казује за ову справу, а који ће после благосиљати онога, који је ту справу измислио, а и онога који их је научио, да се помогну том корисном справом.

45. ДА СЕ КРУПНА СТОКА ЛАКШЕ ИСХРАНИ

Који хоће да од сечке има што веће користи, нека овако ради: нека исече сечком онолико сена, сламе или шаше, колико је од прилике потребно за сву стоку за један дан, па све то нека саспе у какав чист чабар или кацу и озго прелије кључалом водом, па покрије чабар или кацу ћебетом или каквом поњавом, и то остави да тако стоји цели дан или целу ноћ. Тако ће она уситњена храна добро да се раскисели. Може се мало и посолити, а измешати и с мало јарме, али не мора. Стока ће овако иситњену и расквашену храну јести и без соли и без јарме.

Који овако ради, неће утрошити ни половину хране, коју би иначе утрошио, да храни стоку без сечке, и опет ће му стока бити ситија и гојазнија.

Истина, мало је трудније овако хранити стоку, него ли онако по старински: само набацати у јасла навилјке сена или снопове шаше. Али: *ко се дима не надими, тај се ватре не нагрета*; док се човек мало не помучи, не може му добро бити.

46. ДА НАМ ГОВЕДА НЕ ДОБИЈУ НАДУН

Често нам преко лета говеда добију *надун*. Наједу се влажне траве, нарочито детелине, па се после издују, а често и скапљу од тога.

Говеда највише добивају *надун* од детелине, кад се на њу нису навикла. Али могу добити *надун* и од ељде, грахорице, купусног лишћа, лишћа од репе и другог зелениша.

Зато ваља обраћати пажњу на храну говеда зеленом храном.

Никада говедима не треба наштину давати зелену храну, нарочито детелину. А не треба им давати ни зелену храну, која је већ увела, јер се тада у бурагу од увеле хране направе читаве лоптице, које остану несварене и изазову надимање бурага.

Говедима, која нису још навикла на зелену храну, нарочито на детелину, у јутру не треба давати велике оброке зелене хране. Увек је боље изјутра им прво дати суву храну, сено или сламу, па их тек после нахранити зеленом храном. А може се и зелена храна помешати са сламом, па то давати стоци.

Зелену детелину најбоље је мешати са обичном травом, па том мешавином хранити стоку.

Не треба давати стоци покислу или ужеглу и спарушену траву. Због тога и не треба давати стоци зелену пићу, ако је покошена пре-стојала више од 24 часа. Јер се она већ загрејала и подуспарила, те ће извесно изазвати надун.

Кад полажемо стоци зелену храну, најбоље је косити је два пута преко дана: у јутру, по изласку сунчеву, кад већ спадне роса, и пред вече, пре но што је пала роса.

Покошену зелену пићу треба чувати где год, где је хладовина. А треба је танко растурити по поду, да провене.

Ако је покошена пића закисла, треба је давати говедима само помешану са сеном или сламом.

47. ЗА ОНЕ КОЈИ ХРАНЕ СВИЊЕ

У нашој земљи, нарочито у Поморављу и у равницама крај већих река, где има доста кукуруза, велику пажњу поклањају храњењу свиња.

Овај се посао лепо исплаћује.

Кукуруз је најбоља храна за свиње.

За гајење одвајају се брави шумадијске расе, тек кад наврше две године, а брави других, страних раса (ситне, „енглеске“ свиње) и много млађе.

Кад се већ излуче свиње за храну, обично се месец, па и месец и по дана пуштају на пашу, и само се по мало прихрањују кукурузом.

Тек после овога затварају се у оборе и бацају се на храну.

Обори, у које се затварају свиње, које хоћемо гојити, морају бити добро ограђени, лепо патосани, увек чисти и с потребним заклонима од кише, снега, ветра и припеке.

Свињама се сад повећа храна. Даје се од прилике свакоме грлу око 200 грама кукуруза на оброк и свако јутро, пре хране кукурузом, полаже се свињама свеже детелине. А зими, кад детелине нема, треба им давати трећи или четврти дан по мало посољених пшеничних мекиња.

После десет дана храну треба повећати. Сад треба давати на свако грло по 300 до 350 грама кукуруза. И онда треба сваки десет дана повећавати храну од прилике са 100 грама на грло.

Овако се може дотерати до два, па и три килограма кукуруза на једно грло на оброк.

Све док свиње са свим не оборимо на храну, треба да их сваких 5—6 дана пуштамо по мало на пашу, или и онако, да проришкају и да се прођу.

Обично у свакоме чопору свиња има дил-

коша, који се не могу гојити, па ма их колико хранили. Дилкоше ћемо лако познати, чим се свиње мало подмесе. Њих треба одвајати из чопора.

За појење свиња најбоља је речна вода. Али где нема речне воде, добра је и бунарска.

Воду треба најмање три пута дневно мењати. Али увек треба прво добро опрати корита, из којих свиње пију, па тек онда у њих сипати чисту воду.

Лети треба још и чешће мењати воду.

За свиње, кад се већ почну гојити, треба имати *каљуге*. Али ове каљуге не смеју бити пуне кала (блата) и друге нечистоте, као што врло често бива. И у њима треба често мењати воду. Најбоље је мењати је свакога дана. Али ако се то баш не може, онда у њима треба мењати воду бар сваки други, или најдаље трећи дан.

Ако се каљуга пуни бунарском водом, треба прво оставити воду да постоји неко време, да умре студ, па тек онда пуштати свиње у каљугу.

Зими свињама није потребна каљуга.

Кад се свиње већ доста подгоје, треба им чешће давати кукурузну јарму. Али јарма треба да је крупнија, јер је свиње тако радије једу.

Јарму треба по мало солити. Од прилике треба да дође по један грам соли на грло.

Много соли не треба давати свињама.

Свиње треба хранити два пута дневно: јутром и с вечера, — најбоље по изласку сунца и о заранцима.

Овако треба хранити свиње бар пет месеца. И оне ће онда бити зреле за посек, и имаће добру меру.

48. И СВИЊЧЕ ВОЛИ ЧИСТОТУ

Многи мисле да свињче воли брлог и блато, па не пазе много на то, да у свињцу буде увек чисто.

Сви они много греше. И свињче, као и сва друга стока, воли чистоту. Чистота му годи и у чистоти брже расте и боље напредује. У чистоти свињче ретко боли.

Истина, свињче се радо ваља у блату. Али то није зато, што оно тражи кал и нечистоту, него зато, што хоће да се расхлади. Кад би било у близини чисте воде, оно би ишло у воду, а не у блато. Да свињче не воли блато блата ради, најбољи је доказ у томе, што зими, кад није врућина, свињче не тражи каљугу.

Зато и греше сви они, који гаје свиње, а не спреме им чисте воде, где ће се купати и расхлађивати, него их оставе, да се ваљају у блатњавој и смрдљивој каљузи.

Свиње, нарочито дебеле, имају доста слагине, те им је лети врућина. Зато и траже воду, да се расхладе. Кад немају чисте и бистре воде, трче и у блато, само да себи олакшају.

Многим болестима, од којих страдају свиње, узрок је баш у нечистоти. Црвени ветар, свињска куга и друге болести појављују се најчешће код оних свиња, које држимо у нечистим свињцима. Ове болести већином се јављају за време летњих врућина, кад пресуше реке и потоци, па остану блатишта.

Свињче, које се чува у чистоти, брже се и лакше и угоји.

Све ово ваља да имају на уму они, који гаје свиње, па да се побрину, да у обору и свињцу буде увек чисто, да свиње имају увек

чисте и свеже воде за пиће и место каљуга да их преко лета често изгоне на реку, или да их и у самоме обору или на пашњаку често поливају водом. А и тимар код свиња није залудница, него се добро исплаћује.

Чистота је свуда извор здравља и напретка, а нечистота је легло болестима.

49. СУПРАСНА КРМАЧА

Са супрасним крмачама ваља пажљивије поступити. Јер од тога зависи: колико ће прасади крмача опрасити, какву ћемо прасад добити, и хоће ли сва прасад остати у животу и одрасти.

Супрасну крмачу треба добро хранити, али опет бити пажљив, па јој не давати много оне хране која гоји. А никако јој не треба давати пресолац или сплачине у којима има сапуњавице. Супрасној крмачи не треба давати ни јарму (прекупу) од ражи, грашка или пасуља, јер све то издува. Исто тако супрасној крмачи не треба давати промрзлу или трулу храну. Куван кромпир, помешан с мало мекиња или јарме од јечма, па онда сплављено млеко или и сурутка, ако нису ускисли, добра су храна за супрасну крмачу.

Супрасна крмача треба да се креће. Зато је треба истеривати на пашу. А ако је паша по даље, онда је треба пустити да иде по шљивару или по већем обору, и не бранити јој да ришка.

Супрасну крмачу не треба никако јурити, ударати, гурати.

Од прилике на недељу дана пре но што ће се крмача опрасити, треба је издвојити од оста-

лих свиња и затворити саму у обор. Ту је треба оставити на миру, и кад видимо да хоће већ да се опраси, треба да јој спремимо довољно простирке, најбоље ситне сламе или сувог лишћа.

Кад већ хоће да се опраси, крмача се узнемири и почне сама купити и спремати простирку.

Чим се крмача опраси, треба сву прасад покупити у какву батару, у коју смо пре тога метнули доста сламе или меког сена. А зими, или рано с пролећа, кад је још хладно, ваља батару покрити каквом поњавом или чим другим меканим.

После треба једно по једно прасе vadити из батаре и отрти га каквом чистом вуненом крпом.

Ако је крмача опрасила више прасади, но што има сиса, ваља најслабију прасад одвојити и подметнути под другу крмачу, која се скоро опрасила.

Постељицу и мртву прасад треба одмах избацити из обора или кочине, где се крмача праси.

50. СВИЊСКА КУГА

Свињска се куга последњих година често појављивала у свима земљама, у којима се гаје свиње. Ова опака болест није поштедела ни нашу земљу. Нарочито су је добро запамтили они крајеви наше Србије, где се много гаји свиња, као што су Поморавље, Мачва, Стиг и Пореч. Многе је људе ова болест просто ојадала, затрвши им читаве чопоре свиња. Сад је свињска куга све ређа, али се, не дај, Боже, опет може појавити. Зато и доносимо ове белешке о тој болести.

Кад се свињска куга појави међу свињама, она обично покоси све свиње у једноме обору или чопору, јер од ње мало који брав међу оболелим свињама да остане поштеђен, а од оболелих брава мало који преболи.

Ова болест увек почиње грозницом; оболели брави или са свим престану јести, или мало једу; дишу брзо и тешко; кашљу, глас им је промукао; по некад бљују или имају пролив; кад иду, поводе се, ноге су им ухваћене и корак им је кратак. Зарију се у блато и леже и врло нерадо устају. Оболеле свиње врло брзо омршаве.

Болест траје различито. У блажим случајевима отегне се 15—16 дана, а кад зараза јаче овлада, свиње липсавају за неколико дана.

Свињска се куга врло лако преноси на здраве браве: ваздухом, заједничком храном и водопопјем, балегом, мокраћом, ђубретом и простирком из заражених свињаца и обора.

Месо од свиња, које су од куге оболеле, шкодљиво је за људе, те га ни по што не треба јести.

Чим који примети макар само на једноме браву знаке свињске куге, или само посумња да му је који брав оболео од ове опаке болести, дужан је да о томе одмах јави својој општинској власти. Болесна брава треба одмах да одвоји од здравих свиња и да га затвори. Исто тако мора одвојити и затворити и оне свиње, које су с болесним бравом биле у једном обору.

Општинска ће власт даље наредити што треба.

Ако чујете да се појавила свињска куга у вашем месту, онда своје свиње не пуштајте на заједничку пашу, нити их пуштајте да тумарају по сокацима. Исто тако тада не пуштајте

у оборе штројаче, касапе и марвене трговце, јер су они могли пре тога бити и у зараженим оборима, па је на њиховој обући или оделу могла остати клица ове болести, те се отуда и ваше здраве свиње могу заразити.

Ако сте ради своме добру и желите да вам буде што мање штете, кад се ова несрећна болест на свињама већ јави, онда радите све ово, што вам овде исписасмо.

51. СТРОКАВЕ ОВЦЕ

Стока често пати од *богиња* или *строке*. Али нарочито од ове болести много страдају овце.

Болест је врло заразна и нагло се шири, ако се не пазн, да се одмах у почетку сузбије.

Прво се у оболела грла јави грозница с дрхтавицом, па после наступа врло јака и трајна ватра. Ово грозничаво стање траје два дана, па се на оболелу грлу појаве оспице свуда по кожи, где је мање вуне. Грозница бива сад све јача и јача. За десет до дванаест дана богиње сазру, и онда грозница попусти и стока прездрави. Али многа грла подлегну болести и угину. Нарочито од ове болести много страдају бремене овце и оне које су се скоро ојагњиле.

Болест траје 18 до 20 дана.

Кад се ова болест јави на овцама, сва оболела грла ваља одвојити и чувати у стајн.

За све време, док овце болују, стаје ваља проветравати, а овцама давати свежу и јаку храну, чисту воду и соли. У воду треба сипати по мало чиста винског сирћета.

Овце, које су једном прележале ову болест, не могу поново од ње оболети.

52. ПОТРИЦЕ ЗАТРИЦЕ

Око потрица се људи у селу највише завађају и кавже, па често пута због тога бива и разбијених глава и врло крупних парница. А све би се то избегло, само кад би и поједини људи и општинске власти тачно вршиле све оно, што наши закони наређују о заштити и чувању пољских имања.

Као пољска имања рачунају се: њиве, ливаде, виногради, баште, воћњаци, браници. Никоме, по нашим законима, није слободно улазити у туђе имање и тамо правити штету. Исто тако сваки је дужан своју стоку да чува, да не би упадала у туђе имање и правила штету. Који противно ради, мора бити кажњен.

За штету, коју стока учини, одговара сопственик стоке. Ако су слуге криве, што је стока коме направила штету, сопственици стоке могу, пошто плате одштету, тражити од својих слугу, да им ово накнаде.

Ако сопственик стоке неће, или не може, одмах и на леп начин да исплати штету, коју је стока учинила, узмеће се у попис и продаће се сама стока. Али ако новац, добивен за продату стоку, не би залегао за учињену штету, наплата штете извршиће се продајом остале имаовине онога, чија је стока штету учинила.

Учињену штету процењују (одсенају) тројица вештака. Једнога од њих бира онај, коме је штета учињена; другога бира онај, чија је стока учинила штету; а трећега бира општински суд. Ови вештаци морају проценити учињену штету најдаље за два дана, како је штета учињена.

Ако вештаци нађу да учињена штета прелазни 200 динара, онда о штети извиђа и суди изборни суд.

С јесени стока се не сме пуштати у поље на испашу све дотле, док се сва летина не збере и дигне. Општински одбор одредиће време, кад ће се моћи стока да пушта у потес. Али и тада сваки може пуштати стоку само у своје имање.

По виноградима и усевима не сме се стока пуштати ни лети ни зими, а свиње се не смеју ни по ливадама пуштати, сем ако ливаде нису нарочито намењене за испашу свиња.

Исто тако нико не сме оставити стоку ван авлије или обора на један час пре изласка и на један час после заласка сунчева.

Кад који напаса стоку на незаграђену простору, то може чинити само дању, на своме имању и ако има довољно чувара, да стока не би отишла у туђе имање и тамо учинила какву штету.

Који води рачуна о својој кући и својој тековини, пазиће своју стоку и неће пустити да његова стока чини штете ни његову ни туђу имању. А ако се случајно и деси да његова стока коме направи штету, он се неће око тога кавжити, него ће поштено накнадити штету, колико се споразуме са оним, коме је учињена штета, или колико људи процене и нареде.

53. ИМАЊЕ ТРЕБА ОГРАДИТИ

У нас су честе потрице не само по градинама, њивама, ливадама, забранима, већ и по пашњацима.

Стока најчешће прави штете и усевима и воћу. Чобани нису пажљиви, а много пута пуштамо стоку и без чобана, да сама врља по пољу. Али и сама чељад често праве штете на туђим имањима.

Да се избегну потрице, па и свађе и парничења због учињене штете, најбоље је имање оградити.

Најјевтинија је и најкориснија *жива* ограда. Кад се једном подигне, не мора се после сваки час обнављати. А од живе ограде имамо и многе друге користи.

Жива ограда може бити ниска и висока. Ниска ограда је боља. Она се засеца, српом или нарочитим ножницама, у висину омањег човека, или и ниже, а пусти се у ширину за обичан корак.

Оваква ограда заузима мало места, а може бити тако честа и јака, да кроз њу не може проћи ни стока ни дивљач.

Најбоља је жива ограда од белог дуда, гледичје, белог и црног глога и багрема.

Жива ограда се сади на равној земљи, или по рововима, поред ископаних јаркова.

Добра је, а није тако ни скупа, и ограда од бодљикаве жице.

На растојању од осам до десет корака укопају се јачи диреци, и за њих се учврсти бодљикава жица.

Али и ова се ограда мора с времена на време обнављати. Зато ову ограду и треба употребљавати у почетку, док се још није подигла живе ограда. А жива ограда је најбоља.

Шанчеви и врзине нису добра ограда. Оваква ограда стаје доста труда, заузме много простора, и право је легло корова, који се после лако разнесе и по њиви. А опет преко овакве ограде лако прећу и човек и стока, те опет нисмо имање сачували од потрица.

Ограда од летава, прошћа или врџика није рђава, али је врло скупа, те се може употребити само у планинским крајевима, где још има доста шуме.

54 НАНАВ ТРЕБА ДА ЈЕ ЖИВИНАТИНИ

Имајте сега пред собом овај текст и прочитајте га. То је текст који је написан од стране једног од наших ученика.

То је текст који је написан од стране једног од наших ученика. То је текст који је написан од стране једног од наших ученика.

То је текст који је написан од стране једног од наших ученика. То је текст који је написан од стране једног од наших ученика.

III.

То је текст који је написан од стране једног од наших ученика. То је текст који је написан од стране једног од наших ученика.

То је текст који је написан од стране једног од наших ученика. То је текст који је написан од стране једног од наших ученика.

То је текст који је написан од стране једног од наших ученика. То је текст који је написан од стране једног од наших ученика.

То је текст који је написан од стране једног од наших ученика. То је текст који је написан од стране једног од наших ученика.

То је текст који је написан од стране једног од наших ученика. То је текст који је написан од стране једног од наших ученика.

То је текст који је написан од стране једног од наших ученика. То је текст који је написан од стране једног од наших ученика.

То је текст који је написан од стране једног од наших ученика. То је текст који је написан од стране једног од наших ученика.

...и в то время, когда...

...и в то время, когда...

...и в то время, когда...

...и в то время, когда...

...и в то время, когда...

...и в то время, когда...

III

...и в то время, когда...

...и в то время, когда...

...и в то время, когда...

...и в то время, когда...

...и в то время, когда...

54. КАКАВ ТРЕБА ДА ЈЕ ЖИВИНАРНИК

Није било давно, кад се у нас с подсмењом говорило о гајењу живине.

— То је женски посао! — обично су говорили људи, кад би им који што казивао о тој важној привредној грани.

Срећом, данас већ није тако. Гајење живине у нас отима све више маха, и наши пољопривредници већ узимљу лепу пару и за живину и за јаја.

Али, као и у многим другим привредним радњама, и у гајењу живине често грешимо.

Најчешће се греша, што још мислимо да се живина може гојити без нарочитих стаја, без живинарника.

Али разуман пољопривредник не оставља више, да му живина ноћева по дрвећу, или где год под кошом или хамбаром, него и за живину прави нарочите стаје, *кочине, кокошаре*.

Без добрих живинарника не може се ни замислити разумно гајење живине.

Живинарник не мора бити скуп и раскошан, нити мора бити увек зидан, ни прављен од скупог градива. Може бити и од прућа оплетен, али мора бити олепљен.

Живинарник мора бити доста простран, сув, увек чист и бар изнутра окречен.

Живинарник за кокошке и ћурке мора бити

по поду посут чистим песком, а за пловке и гуске чистом крупнијом сламом.

И овде је чистота пола здравља. Што је у живинарнику чистије, живина је у толико здравија, а и кад оболи, лакше преболи. Зато треба сламу или песак по поду често мењати, изнутра живинарник што чешће кречити, седала често прати, па по некад већом или сумпором кадити, а и карболном киселином прскати.

Сметлиште из живинарника треба остављати на гомилу, по даље од живинарника, и чувати, да се не растура, јер је то врло јако и добро ђубре за многе усеве.

55. КОКОШКЕ НОСИЉЕ

Добра носиља кокошка снесе годишње по 120—150, а нека и до 200 јаја.

Али свака кокошка не може преко године снети толико јаја.

Зато при остављању кокошију ваља одабирати, па остављати само добре носиље.

Добра кокошка носиља познаје се по овоме: има дебелу главу, у страну повијену црвену кресту, модрикаве нокте, кратак, а дебео врат, живо око, а око трепавица црвену ивицу.

Кокошка најбоље носи у другој и трећој години. Кад пређе у четврту годину, већ мање носи, зато старије кокошке не треба ни држати.

Кокошка почне носити већ у првој години: нека већ у шестом, а нека тек у десетом месецу. Неке кокошке носе преко целе године с врло малим прекидом; а неке, опет, престану носити, чим почне зима, па по ново пронесу тек с пролећа. Кокошке носе или из дана у дан по једно

јаје, или два дана снесу по једно, па трећи дан прегреше.

Кокошка која ће скоро пронети познаје се по томе, што јој креста више поцрвени.

Да кокошке боље носе, ваља им у храни давати по мало семена од коприве, лана, конопље или сунцокрета.

Кад су топлије стаје (живинарници), у којима бораве кокоши, и кад се боље хране, носе и зими.

Кокошка хоће и да сакрије јаје. Да то не чини, ваља у гнездо оставити полог, па ће она носити у гнездо. Само снесено јаје ваља одмах vadити из гнезда и остављати где год на суво и хладно место. Јаја, која се остављају за насад, не смеју се при ношењу мућкати ни потресати.

Кокошка, која кукуриче као петао, носи *чиста* јаја, без жуманцета. Такву кокошку ваља издвојити, па или је заклати или продати.

По некад кокошке носе јаја мекана, без љуске. То чине онда, кад око куће нема креча ни малтера. Зато, чим се то примети, ваља у живинарник или двориште бацити по које парче малтера. Кокошке ће то пипкати, и после ће носити јаја с љуском.

Неке кокошке навикну, па чим снесу јаје, или ако виде јаје, које је и друга кокош снела, разбију га и испију. Такву кокош ваља одмах издвојити, па је продати или заклати.

56. ПАЗИТЕ ПРИ НАСАЂИВАЊУ КОКОШИЈУ

Често се греша при насађивању кокошију. А ево шта треба да раде они, који насађују кокош.

1. Гнезда с насадом не смеју никад бити у истоме простору, где су и остала гнезда, у које носе кокошке носиле;

2. Кад се квочка расквоца, не треба је одмах насађивати, него је неколико дана с вечери треба носити и остављати да преноћи онде, где ће јој после бити гнездо с насадом;

3. Добро је, пре но што насадимо квочку, да је пустимо да дан два прележи на гнезду, у коме су или мућци или вештачка јаја;

4. Пре но што метнемо насад у гнездо, гнездо ваља да запрашимо ситно истуцаним кречем или сумпорним прашком;

5. За време, док се насад не изведе, ваља претресати гнездо, у коме је насад, и засипати га ситним кречем или сумпорним прашком;

6. За сваки нов насад треба правити ново гнездо;

7. Гнездо, у коме је насад, треба да је заклоњено од светлости;

8. Место, где су гнезда с насадом, зими ваља по мало загревати;

9. Не треба насађивати прудовите кокошке, које сваки час искачу из гнезда;

10. Најбоље су за насађивање кокошке, које нити су много крупне, нити су опет сувише ситне;

11. Не треба под квочку метати више јаја, но што их она може добро покрити;

12. Ако је у једном простору више гнезда с насадом, онда свако гнездо треба нечим оградити, да једна квочка не прилази другој;

13. На квочку не треба викати, нити је плашити, или је чиме гађати; она треба да је увек на миру;

14. Док квочка лежи на насаду, треба јој дати мекшу храну;

15. За насад ваља узимати само свежа јаја.

57. ДА КОКОШКА ЛЕЖИЉА ДОБРО ИЗЛЕЖЕ НАСАД

За насад су најбоља јаја двогодишњих кокошију. Али јаја морају бити скорошња. Јаја старија од три недеље већ нису добра за насад.

За насад су добра само чиста, провидна јаја. А лако ћете познати да ли су јаја провидна. Треба их погледати према сунцу, или, још боље, у мрачној одаји према свећи или лампи. Ако видимо, да су јаја унутра ма и само мало замућена, не треба их узети за насађивање.

Старије кокошке боље су лежиље но младе. Зато треба насађивати двоготке или троготке. Млађе кокошке нису за насад, јер њих ако се и расквоцају, то очас прође, па брзо напусте гнездо и почну опет носити.

За насађивање треба узети мирније и питомије кокошке, које се свачега не плаше.

Гнездо, у коме лежи лежиља на насаду, треба да је где год у страни, заклоњено, да поред њега не пролазе сваки час ни чељад ни стока.

Лако ћемо познати кокошку, кад се расквоца. Она се одаје својим гласом. А позна се и по томе, што се обично врти на једноме месту, — најчешће тамо, где је носила; костреш се, са себе чуна перје и задева у сламу, а леже и у туђе гнездо, на јаја, само ако их спази.

Треба пазити и на то, колико ћемо јаја метнути у гнездо под кокошку. То највише зависи од крупноће саме лежиље и од доба године. У гнездо треба метнути само толико јаја, колико кокошка може добро покрити. Зато под крупнију лежиљу и можемо метнути више јаја но под ситнију. Зими ћемо насађивати у једно гнездо мање јаја но лети; јер зими насад лакше захладни и пропадне, нарочито по крајцима гнезда, где лежиља не може свако јаје добро покрити и утоплити.

Под крупнију лежиљу треба метнути 15—20 јаја, а под ситнију доста је и 12.

Гнездо, у коме лежи кокошка, треба оградити циглама или даскама, а добро поставити меканом сламом, ситним сеном или отавом.

Многе лежиље неће с легла ни за један тренутак да сиђу, да се нахране и напоје. Зато их с времена на време треба силом vadити из гнезда и пуштати на поље, да потраже храну и воду.

Треба пазити, да нико не узнемирава кокошке на насаду. Нарочито их треба чувати од петлова.

У близини гнезда треба насути мало песка или пепела, да се по кад што квочка у њему пролепша и очисти.

58. ЛАЖНА МАТИЦА КОД ПЧЕЛА

Деси се да у некој кошници угине матица; а у кошници нема залежених јаја пчела радница, нити младих црвића. Онда пчеле почну проширивати на саћу ћелију и над старијим црвићем.

Тада ће се из оне ћелије извести *лажна матица*.

Ова матица носи и јаја, али се из тих јаја легу сами трутови.

Лажну матицу треба уклонити из кошнице, па или у ту кошницу метнути праву матицу, или ту кошницу здружити с којом другом, која има матицу.

Али је тешко лажну матицу наћи и уклонити из кошнице. Она личи на пчеле раднице.

Да бисмо лажну матицу уклонили из кошнице, морамо ово радити: ону кошницу с лажном матицом треба да однесемо од пчеланика далеко на пет стотина метара и више. На њено место у пчеланику оставићемо другу кошницу без пчела, с неколико сатова. Сад ћемо ону кошницу с лажном матицом протрести, да се пчеле узнемире и излете из кошнице. После ћемо повадити саће из кошнице, добро га очистити од пчела и однети у ону кошницу, што смо је оставили у пчеланику.

Пчеле из ове кошнице, из које смо повадиле саће, брзо ће опазити да им је кошница остала празна, па ће се вратити у пчеланик, у ону кошницу, што смо је са саћем оставили у пчеланику. Само ће остати лажна матица и нешто младих пчела, јер оне неће моћи погодити место, где им је била кошница у пчеланику.

Тако ћемо се ослободити лажне матице.

59. ПЧЕЛЕ КРАДЉИВИЦЕ

Кад нема доста паше за пчеле, хоће по који пут пчеле из јаких кошница да нападају на слабије кошнице и да краду мед.

У таквим приликама обично се заподене прави бој између пчела, те се пчеле просто покољу.

Ове пчеле крадљивице највише нападају оне кошнице, које немају матицу, или су иначе слабе. Зато слабе кошнице не би требало ни држати у пчеланику. Боље је имати мало, а јаких, него више, а слабих кошница.

Кад из неке кошнице почну излетати пчеле крадљивице, ваља одмах затворити лето на тој кошници, и отворити га тек онда, кад се те пчеле крадљивице мало смире. А оне ће се смирити тек за два три дана.

Ако се опет јаве крађе, онда ону слабу кошницу, коју нападају пчеле крадљивице, треба склонити где год по даље од пчеланика, где је крадљивице неће пронаћи. А може се оставити и где год, где је мрачно, јер је и ту крадљивице неће пронаћи.

Кад се пчеле покољу, мучно је умирити их. Зато одмах треба оне кошнице, из којих су се пчеле потукле, посклањати где год даље од пчеланика.

Али је опет најбоље побринути се, да се ове крађе меда никако и не дешавају, па да не буде покоља међу пчелама. Зато мед из саћа треба истресати увек по даље од пчеланика, или у соби. Саће не треба да се повлачи око кошница. Кад се вади мед, то треба извршити што пре. Кад при вађењу саћа кане меда у кошници или у пчеланику, оне капљице треба крпом утрти, или засути прашином или песком.

Кошнице треба чешће прегледати и видети да ли имају доста меда и довољно народа, и

имају ли матицу. Јер, као што напред поменисмо, пчеле крадљивице нападају слабије кошнице и оне које су без матице.

60. ДА СВИЛОБУБЕ ЛАКШЕ ОДГАЈИМО

Храњење свилобуба није тако мучан и заметан посао, а лепо се исплати. За неколико недеља свилобубе се и излегу и завију, и за њих се узме лепа пара.

Само ваља бити уредан и пажљив у овоме послу. Јер ако се око свилобуба не ради пажљиво, оне лако оболевају, па и угину, или се спорије развијају.

Највише штети свилобубама неуредно храњење, нечистота и рђав ваздух у одајама, где их хранимо.

Лишће им треба уредно давати, и треба да је увек свеже, али мало провенуто. Не ваља по некад заборавити, да им на време положимо лишће, па после, кад се сетимо, да натрпамо и сувише лишћа, те да свене, или да се и уплесниви.

Ако овако радимо, потрошићемо и много лишћа, и направимо нечистоту, која је штетна за свилобубе.

Лишће треба сецкати у резанце и давати га гусеницама по мало, али чешће. На овај начин уштедећемо лишћа, а неће бити ни нечистоте око буба.

У одајама, у којима хранимо свилобубе, треба да је увек чист ваздух. Зато је добро да је на тим одајама по један прозор отворен, нарочито ако је суво и топло време.

Али треба пазити да не буде промаје, јер промаја није добра за свилобубе.

Не треба ни да су црвићи и гусенице сувише густо намештене по даскама и лесема.

У одајама, где се хране свилобубе, не сме се ни дизати прашина, ни пушити дуван, или кадити шећером или чим другим, што даје јак дим, јер свилобубе не подносе ни прашину, ни јак дим.

VI. ДА ЧУВА БУЉЕ РОДИ

... да чува бугарски језик и право писане, да чува
... да чува бугарски језик и право писане, да чува

... да чува бугарски језик и право писане, да чува
... да чува бугарски језик и право писане, да чува

... да чува бугарски језик и право писане, да чува
... да чува бугарски језик и право писане, да чува

... да чува бугарски језик и право писане, да чува
... да чува бугарски језик и право писане, да чува

... да чува бугарски језик и право писане, да чува
... да чува бугарски језик и право писане, да чува

IV.

... да чува бугарски језик и право писане, да чува
... да чува бугарски језик и право писане, да чува

... да чува бугарски језик и право писане, да чува
... да чува бугарски језик и право писане, да чува

... да чува бугарски језик и право писане, да чува
... да чува бугарски језик и право писане, да чува

... да чува бугарски језик и право писане, да чува
... да чува бугарски језик и право писане, да чува

... да чува бугарски језик и право писане, да чува
... да чува бугарски језик и право писане, да чува

... да чува бугарски језик и право писане, да чува
... да чува бугарски језик и право писане, да чува

... да чува бугарски језик и право писане, да чува
... да чува бугарски језик и право писане, да чува

... да чува бугарски језик и право писане, да чува
... да чува бугарски језик и право писане, да чува

61. ДА ЊИВА БОЉЕ РОДИ

Док један усев никне, порасте и донесе род, мора утрошити доста хране.

— Како, како! — упитаће неки од чита-лаца, чудећи се. — Зар се и биљке хране?

— Тако је, — одговарамо ми овим читаоцима. Све што је живо и расте, мора се хранити. Па и биљка, да би могла нарасти и донети род, мора се хранити, и то добро хранити.

Сви усеви добивају своју храну из земље, кореном и многобројним жилицама, и из ваздуха, лишћем и кором.

Највише хране добивају усеви из земље.

У земљи је пуно материја, које биљке узимљу као своју храну. Те се материје растворе у води, које увек има у земљи, а која постаје од кише и росе, или је ми заливањем усева додајемо земљи. Њих после жилице и корен исишу, и тако се биљка храни.

Зато многи усеви и траже доста воде, па да могу живети и бујати. Без воде они не могу добити хране онолико, колико им треба.

Ни у једној земљи, на којој сејемо усеве, нема толико оних материја, које биљка узимље за своју храну, да ће тих материја бити увек у довољној мери, па ма које усеве сејали на једној земљи и ма колико година сејали усеве на истој земљи.

Сваки усев исцрпљује земљу, *пости је.*

Истина, у лишћу од биља које се сасуши и опадне, и у ономе делу стабљике, који остане на њиви, и корењу (који се орањем преврну и иструну у земљи), земљи се враћа нешто од онога, што јој узму усеви, хранећи се из земље. Али све је то мало према ономе, колико снаге узму земљи усеви, докле нарасту и донесу род.

Тек кад се с њиве не би ништа скидало, ни род, ни стабљика, земља не би слабила. А овако ми сваке године у роду и слами или стабљници одузимамо земљи много оних материја, које биљка тражи за своју храну, и због тога је свака земља, која се сваке године засејава и обрађује и реди, из године у годину све поснија и слабија.

Сами пољопривредници то су одавно приметили. Они су имали прилике да виде, да и најјача земља, нанос или добра крчевина, после некога времена изда и не рађа више као у почетку, па ма како да је раде, и ма каква година да је.

Зато су још у давнашња времена разумни људи почели мислити о томе, шта да чине, па да им њива увек добро роди.

Једни су неколико година радили њиву, па су је после, кад се земља доста испости, остављали незасејану, да са земља одмори. Тако је њива опет постајала ледином, и на тај начин повраћала се и постајала је плодном.

Али ово се могло радити само тамо, где је било доста земље, и где се могло чекати, да се земља сама поврати.

Други нису могли остављати земљу на одмор, него су одмах додавали земљи оно, што су из ње извукли усеви, које су на њој сејали, или што ће требати усевима, које желе сејати, а

који иначе не би могли на тој земљи како ваља напредовати.

Тако су почели *ђубрити*, *гнојити* земљу.

И ако сви усеви црпу себи храну из земље и посте земљу, опет сви усеви не слабе земљу у подједнакој мери.

Још пре много и много година опазили су пољопривредници, да њива много пре изда, кад се на њој из године у годину сеје један, те један усев, него кад се усеви мењају, па се једне године сеје један, а друге године други усев.

Кад су обратили на ово већу пажњу, приметили су: да један усев за своју храну употребљава више једну врсту материја, које се налазе у земљи, док други усев употребљава сасвим друге материје, које први усев врло мало тражи. Исто су тако видели: да један усев пушта плитко корен и узимље за храну оне материје које су плитко у земљи; а други опет усев пушта дубоко корен и црпе оне материје, које су дубље у земљи.

Једни усеви брже расту и пре стасавају, зато траже јачу земљу. А други спорije расту, те подносе и слабију земљу.

Пољопривредници су уочили и то: да једни усеви неке материје, које су им потребне за пораст и доношење рода, црпу само из земље, док други усеви ту исту врсту материје сисају из ваздуха, и још својим отпатцима, лишћем и жилицама, тим материјама богате земљу, на којој расту.

Све је ово учинило: да људи размишљају о томе, како ће, сејући разне усеве, једне после других, учинити да посејани усеви имају увек довољно хране, која им је потребна да порасту и донесу род, дакле да *и.и. њива боље роди.*

И они су својим дугим искуством дошли до тога, да никад не треба исти усев на истој њиви сејати из годне у годину, него да усева треба мењати, па на истој њиви једне године сејати један, а друге године други усев.

Тако је у земљорадњи заведен *плодоред*, тј. гледа се да се на истој њиви усеви сеју један за другим, неким редом.

Најчешће се ради овако:

Прво се посеје *пшеница*. Она тражи добру, јаку земљу, а корен јој није дубок, него сише храну одмах плитко из земље. Зато се она и сеје на разорану ледину, или на јаку, ђубрену земљу.

Друге године посеје се на исту њиву *кукуруз*. Кукуруз има дужи корен и црпе храну из дубине, докле нису допирале жилице у пшенице. После, кукуруз више тражи за своју храну оне материје, које пшеница није толико тражила.

А како се кукуруз мора и окопавати, то се земља сејањем кукуруза спрема за друге усеве.

Треће године треба сејати *јечам*. Он, као и пшеница, нема дуг корен, него сише храну готово одмах с површине. А и не тражи тако много хране, те му је после кукуруза у земљи остало доста материја, које су му за храну потребне.

После јечма треба посејати *детелину*. Она остаје више година. А сем тога детелина узимље из ваздуха оне материје, које пшеница црпе из земље, те може поднети и слабију земљу. Поред тога, детелина својим отпатцима гноји земљу и богати је баш оним материјама, које пшеница црпе из земље као своју храну, те после детелине пшеница опет врло добро роди.

Али не треба сметати са ума, да мењање усева на истој њиви има смисла само дотле, докле у земљи има оних разноврсних материја, које усеви црпу из земље као своју храну. Чим нестане у земљи те *готовине*, више не помаже ни плодород. Мењањем разних усева на истој земљи може се учинити само то, да се оне материје, које усеви употребљавају за своју храну, што корисније употребе. А кад тих материја сасвим омањи у земљи, једини је лек разумно ђубрење, — враћање земљи оних материја, које су усеви из земље као храну исцрпili.

Разумним *плодородом* пољопривредник постиже велику корист. Али наци пољопривредници у многим крајевима још не пазе много на ово, зато им усеви све слабије рађају, те они и имају све мање користи од својега рада.

А зар има тога, који не жели да му њива боље роди, те да од свога рада и зноја види што веће вајде?

62. КАКО СЕ ИСУШУЈУ ПОДВОДНЕ ЗЕМЉЕ

Вода је потребна свакоме усеву. Без воде биљке не би могле расти и напредовати.

Али ни многа влага не годи усевима.

Зато на подводним земљама усеви не успевају добро, а често и сасвим пропадну.

У нашој земљи има доста подводне земље, а нарочито око Саве и Дунава и других већих река. Због тога трпимо велику штету. Јер многе, махом врло плодне земље или остављамо сасвим необрађене, да по њима расту шевар и дивља перуника, или, ако их и обрађујемо, од

рада немамо много вајде, јер силна влага удави усеве.

А без ове штете можемо бити.

Људи су се од вајкада помагали, па безводне земље наводњавају, а подводне земље исушују.

У овоме су већ тако далеко дотерали, да сад у напредним земљама бара и ритова готово и нема, него је то све лепо исушено, па су тамо, где су некада преко целога лета крекетале жабе и расла трска и зуква, сада најлепше њиве и најбујније ливаде.

Што и ми да се не угледамо на њих? Па ако већ нећемо одмах почети да исушујемо баре и ритове, а оно бар да исушимо оне њиве и ливаде, које смо и до сада редили и радили, али од којих нисмо много пута имали велике користи због воде, која на њима избија, или се ту задржава.

А ово можемо и лако и доста јевтино урадити.

Најлакше је, а и најјевтиније, подводне земље исушити, ако се на њиви или ливади ископају оштрим ашовом, или плугом, подубље бразде, којима ће отицати она сувишна вода, од које страдају усеви и трава.

Само ове бразде треба тако удесити, да имају мали пад, те да њима може отицати вода, кад пљусне киша, или кад се с пролећа почне топити снег.

Али ова вода, која тим браздама отиче, спира и сноси и ону горњу, плодну земљу. Зато те бразде ваља саставити једном попречном већом и дубљом браздом и на крају те бразде треба ископати повећу рупу, у коју ће се таложити сав онај муљ и земља. После треба чешће чистити и бразде и ону рупу (сплавште), па муљ и земљу разбацити по њиви и ливади.

Скупље је, али је много боље и подесније, одвојити сувишну влагу с њиве или ливаде *подземним одводницама*.

Место оних бразда по њиви и ливади ископају се дубљи шанчеви, па се засводе и после покрију земљом. Тако сад сувишна вода отиче овим шанчевима и јарковима.

Да се ови јаркови не затрпају земљом, помажемо се на разне начине.

Тамо где још има доста шуме, могу се узети три ојаче даске или талпе, па се једна положи на дно јарка, а друге две се наместе озго као слеме. Или се наместе обрнуто, па слеме дође доле, и трећа се даска намести озго. И све се то после заспе земљом.

Где има камена, и он није скуп, може се употребити за ово крупан ломљен камен: камен се наслаже и с једне и с друге стране поред дуварова у јарку, па се озго покрије ширим каменом и затрпа земљом.

Може се за ово употребити и грање или пруће. Грање или пруће повеже се у снопове, па се један сноп метне на дно јарка, а друга два се наместе поврх њега, али се наместе тако, да има куда вода, да протиче, и то се после заспе земљом.

Још је боље да се у ове јаркове метну нарочите земљане печене цеви, које су местимице горе и са стране избушене. Али ово је већ доста скупо, и то мора нарочити мајстор урадити.

Подводне земље треба исушивати.

Који то не чини, штети себе и своје, јер му најплодније земље остају неурађене. Или ако их и ради, нема од тога рада много користи.

63. ЈЕСЕЊЕ ОРАЊЕ

Орање је врло важна пољопривредна радња.

Орањем се земља растреса и шуњика, те ваздух, топлота и светлост, који су врло потребни за живот и пораст биљака, могу да допру у земљу, до корена и жилица. Орањем се уклања и сувишна влага из земље; а њиме се опет задржава вода, колико је потребно, да би биљка могла живети и напредовати. Орањем се ситни земља, а ситна земља упија више воду и дуже је држи, а корење од биљака у оваквој земљи више се шири и тражи храну, него у тврдој и збијеној земљи. Орањем се уништава коров и затиру се разне штеточине. Орањем се разређује ђубре и продубљује плодна земља, те биљке имају више хране.

Зато од вајкада људи прво поору земљу, па тек на поорано сеју.

У нас се оре и с јесени и с пролећа: с јесени махом за озиме усева, а с пролећа за пролећне.

А треба с јесени орати и оне земље, које ћемо тек с пролећа засејати.

Има пуно користи од јесењег орања.

Прва је корист, што се јесењим орањем земља очува плоднијом, па се и гноји.

Ако се њива с јесени не преоре, лако се укорови. А и коров, као и прави усев, пости земљу. Кад се рано с јесени њива пооре, коров нема маха да порасте и да се размножи по њиви.

Кад се њива с јесени пооре, орањем се искрути и затрпа стрњика, или корен и доњи делови кукурузних стабљика и других усева, и све то до пролећа иструне, те тиме земљи у неко-

лико повраћа снагу, која јој је отишла у биљке, које су на њој биле засејане.

Кад се њива с јесени пооре, онда целе зиме мразеви дробе бразде и ситне земљу, те се земља боље натопи водом, која је тако потребна за пораст усева.

Јесени су у нас обично лепе, те пољопривредник има времена и да доста пооре, и да добро пооре. А с пролећа често не може да уграби лепо време, кад је земља довољно просушена, те обично закасни с пролећним усевима, а и не стигне да све уради као што ваља. А кад је њиву с јесени већ поорао, с пролећа му је лако оно орање преорати; а по некад је чак довољно и да само мало продрља јесење орање, па да засеје.

При орању ваља пазити: да су све бразде подједнако широке и дубоке, те да се свака бразда сасвим преврне и да бразде што боље прилегну једна до друге.

А овако се може с јесени рахат орати.

Орите још с јесени!

64. ЧИМ СЕ ПОЖЊЕ ЖИТО, СТРЊИКУ ВАЉА ПРЕОРАТИ

И наши пољопривредници почињу поједине послове своје боље и разумније радити. Али опет још не ураде све кад треба и како треба. А ми бисмо желели, да они сваки свој посао и на време ураде и како ваља ураде, те да од свога рада имају што веће користи.

Врло је мало наших пољопривредника, који знају да стрњику ваља одмах заорати, чим се пожњело жито. Зато им, ево, ми то кажемо. Па

хоћемо да им објаснимо и зашто овај посао ваља тако брзо извршити.

Све док је жито непожњевено, земља је на њиви влажна. Само жито не да, да се земља са свим исуши. Зато се земља и може одмах орати, чим се жито пожње. Ако се не би одмах орало, земља би се брзо исушила и после бисмо морали чекати на кишу, па тек да можемо угарити. А ми знамо, како су у нас лети, нарочито после жетве, кише ретке. Зато дакле ваља одмах орати, чим сложимо снопље у крстине.

А рано заоравање стрњике врло је потребно и корисно.

У житу је увек пуно кукоља и другог корова. Семе од тога коровљака остаје на њиви, и с јесени, кад посејемо жито, изнићи ће заједно са житом.

А ако овако рано заоремо стрњику, семе од корова ће, имајући влаге и топлоте, брзо проклијати и изнићи, али до јесени неће сазрети, и кад с јесени преоремо њиву, уништићемо коров. А овај зелени коров с јесени послужиће као ваљано ђубре за земљу.

Кад одмах после жетве заоремо стрњику, помоћи ћемо да и жилице и стабљика од већ пожњевеног жита брзо иструну и нађубре земљу.

Сем тога, овако рано заорана стрњика много се лакше и лепше с јесени уради, но кад бисмо оставили стрњику непоорану.

Кад овако на време заоравамо стрњику, не морамо плуг пуштати дубоко.

65. ЗАКОПАНО БЛАГО

Био неки човек, — казује се у једној народној причи, — па кад је осетио да му се ближи крај животу, позове своје синове, да се опрости с њима.

Кад су му дошли синови, он им узме говорити, да не жале за њим, јер им он оставља поштено име и велико благо, закопано у њиви, коју им оставља у наслеђе. Само ваља да запну, па да нађу то закопано благо.

У брзо умре тај човек. Синови га лепо опремише и сахранише, па одмах узеше ашове и мотике и отидоше на њиву, да копају и траже закопано благо, о коме им је говорио отац на самрти.

Копаше и копаше; копаше неколико дана, али не нађоше ћуп с дукатима, — како су они очекивали према очеву казивању.

Изриџаше за три и четири ашова читаву њиву: растрошише и разбише мотикама и најмању грудвицу, али злата опет не нађоше. И они одоше кући, љути и на оца и на себе саме.

Њиву као и обично засејаше. Али је усев сада био необичан. Поче бујати и расти, као никад дотле. И кад дође време жетви, они добише на тој њиви три пута више рода, но што су га дотле имали, и за род узеше само суво злато, те лепо и платише што су коме били дужни, и набавише све што им је било потребно за кућу.

Сад тек видеше да им је отац истину говорио, кад им је рекао да је у њиховој њиви закопано благо. Само га они у први мах нису разумели. У њиви нису били закопани дукати, него је благо било у плодности земље, коју је

ваљало добро прекопати, да би могла донети добар род.

И после су увек разумно радили своју земљу и рад им се увек богато исплаћивао, те су они у истини били нашли у земљи закопано благо.

Ова народна прича казује нам врло много.

Из ње се можемо научити томе, да без зноја нема ништа. На све стране је богатство, само је оно прикривено. Ваља га радом пронаћи.

Разумним и истрајним радом једино се може нешто привредити.

И опет има људи, који мисле да се може живети и напредовати без рада!

66. КАКВА СЕТВА, ОНАКВА И ЖЕТВА

Није доста само како тако узорати земљу и бацити семе у земљу. Него ваља знати: кад и како ваља ове послове радити. Зато се у нас често и греша у овим пословима.

Ми лепо кажемо: *Каква сетва, онаква и жетва, и Како сејеш, тако ћеш и жети*. Па опет често грешимо баш при сетви.

Семе се затрпава у земљу, да би проклијало и развило се у биљку. Разно семе у разну дубину се затрпава, али се не сме затрпати ни одвећ дубоко, ни сувише плитко.

Ваља ово упамтити:

1. У лакој земљи семе се покрива дубље, а у тежој земљи плиће;

2. У влажним годинама и влажним пределима покрива се семе плиће, но у сушним годинама и у оним крајевима, где нема много влаге;

3. Семе јесењих усева покрива се увек дубље, а семе пролећних усева плиће.

Кад се више година на истој земљи и у истоме месту сеје исто семе, изметне се, изроди се. Биљке су све кржљавије, род бива све мањи и штурји. Зато треба семе чешће мењати, и узимати га из других крајева. Нарочито се између стрмине, кукуруз, лан и конопља.

Кад се мења семе, ваља пазити да се узме крупније семе, од оних врста које раније стижу и које лакше поднесе и зимске мразеве и летњу сушу, а боље одолевају и разним болестима, од којих биљке пате.

Семе се сеје: *на омашке, у редове или на оцаке.*

Стрмину, детелину, конопљу, лан и многе друге биљке сејемо на омашке. Зато овој врсти сејања ваља и поклонити велику пажњу.

У нас се на омашке сеје најчешће *руком*. А оваква сетва врло је неподесна.

Њива треба да се једнолично засеје, семе треба да је по њиви равномерно разбачено, да не буде њива наместичава, на једноме месту да буду читави бокори, а на местима опет да буде сасвим ретко посејано. Зато сејач ваља да је врло вешт.

Па опет и највештији сејач не може увек да равномерно разбаци семе. А потроши и много семена.

Много је боље сејати сејалицама, нарочито направљеним за сејање. Њима се њива једнолично засеје, сâм је посао много бржи, а много се уштеди и у семену.

67. ДА ЗНАМО ДА ЛИ ЈЕ НЕКО СЕМЕ ДОБРО

Много пута пољопривредник и добро и на време уради њиву, па оиет му усев није добар: не никне све, а и оно што никне, јадно је и жалосно.

То бива онда, кад семе није зрело, или иначе није добро за сејање.

Зато увек пре сејања треба да се уверимо, да ли ће изнићи семе које мислимо сејати. Ово је потребно нарочито онда чинити, кад семе купујемо, па не знамо какво је.

А лако се можемо уверити о доброти семена.

Семе треба да је светле боје и тешко, да је крупно и једро, и да није попуцало.

Кад смо одабрали овакво семе, онда треба да се уверимо и о томе, како ће клијати.

То се ради овако.

Метне се семе у влажне крпе и остави, да неколико дана постоји. Ако семе набубри и пусти клицу, знак да је добро, и треба га употребити за сејање.

Још је боље набавити код грнчара нарочити судић, којим се огледа доброта семена. Тај се судић зове *клијало*. Он има два дела: плитку чинију и поклопчић; обоје је направљено од земље, па је после испечено. У чинију се разастре мало семена, то се покваси, покрије оним поклопцем и остави да постоји неколико дана.

Ако семе набубри и пусти клицу, добро је и може се сејати.

Најбоље је и најпоузданије, кад пољопривредник сâм произведе семе за сејање.

68. ОТКУДА ГЛАВНИЦА У ПШЕНИЦИ

Мало је људи, који живе о плугу и мотици, а да не знају како изгледа главничава пшеница и колика је штета, кад се главница јави у жити.

Али мало њих знају од куда главница у пшеници и како се шири.

Главница је болест, од које много страда пшеница. Ту болест производе нарочите, са свим сићушне клице, које наиђу на пшеницу и ту се развију и често преполове род.

Кад у почетку лета пођемо преко њиве, пшеницом засејане, одмах ћемо познати има ли на пшеници главнице. Здравих класови су зелени, а касније, кад пшеница заруди, пожуте. А класови главницом окужени имају сиво-модру боју, и ошљике на класу некако су накомстрешене и раширене.

Ако загледамо зрна у овако окужену класу, видећемо да у њему нема оне језгре, која даје брашно. То је све главница упропастила. Него ћемо место тога видети некакав црни прашак, који удара на покварену рибу.

Тај прашак — то су ситне клице, које се после лако множе и све више шире главницу.

Кад се овако главничава пшеница ожње и оврше, тај ситан прах растури се по слами, или се нахвата на самоме зрну горе при врху.

Сад главница лако дође опет на њиву. Оне клице, које су се ухватиле као црни прашак по слами, са сламом дођу у ђубре, и кад такво ђубре изнесемо на њиву, изнесемо с њим и главницу. А оне клице, што су се ухватиле на самоме зрну, долазе на њиву са семеном, ако пре сејања семе не очистимо од главнице.

Кад главница дође у земљу, из сваке оне

ситне клице развије се биљчица, код које се на врху одмах развије читав венац нових клица. Из тих клица опет се развију нове биљчице. И то тако иде непрестано, докле год има влаге, топлоте и других погодаба за развијање главнице.

Тада већ и сама пшеница проклија. И онда се главница хвата за младу пшеничну стабљику и после на њој живи, као имела на дрвету.

Главница се брзо рашири по пшеничној стабљини и тако доспе до класа. Ту се онда са свим развије и дозри, и сад у класу место пшеничног зрна имамо безброј сићушних главничних клица, које дозревају кад и пшеница, те се после на пшенично зрно или сламу следе, и тако остају неко време, док опет не доспеју у земљу и не почну се по ново развијати и множити.

69. ДА САЧУВАМО ПШЕНИЦУ ОД ГЛАВНИЦЕ

Има више начина да се семе очисти од главнице.

Један је начин: узми четврт кила плавог камена и раствори га у суду, у коме има око педесет литара воде. Кад се плави камен раствори, добро измешај каквим дрветом воду у томе суду и унутра потопа пшеницу, коју си спремно за семе. И ту пшеницу добро измешај дрветом неколико пута, и покупи и избаци све оно семе, које исплива горе поврх воде. После остави пшеницу, да престоји читав дан у тој води, у којој је растворен плави камен, па је извади, разастри је на даске или поњаве, па је просуши два три дана и сеј.

На *други* начин можеш овако очистити пшенично семе од главнице: узми једну ужу батару или повећу котарицу и изнутра је опши ређим платном. У ту батару или котарицу наспи пшеницу, коју си спремно за семе. Сад у каквом повећем бакрачу метни воду на ватру, да проври. Ону врелу воду саспи у какву чабрицу или шири чабар, па одмах наспи унутра *исто толико* обичне хладне воде. Сад у ту воду загњури ону батару или котарицу с пшеницом и остави да постоји, док не избројиш до 400; онда извади пшеницу, растури је где год на чисто место, да се добро просуши, па носи на њиву и сеј.

Главница се може пренети на њиву и сламом од главничава жита, ако на њиву износимо несагорело ђубре, у коме има овакве сламе.

Зато је добро да ђубре, ако није још сагорело, а у њему има сламе, износимо само на оне њиве, где нећемо те године сејати пшеницу.

70. О ЖЕТВИ

Жетва је врло важан посао. Много зависи од тога, кад ћеш жети и како ћеш жети.

Посеј жито на време, уради га како треба, али не пази на жетву, па нећеш имати много користи од свога рада.

За пшеницу је најтеже подесити време, кад је треба жети, и у овоме послу код нас се много грешн.

Пшеницу не треба жети, док је зрно још у млеку, нити опет кад зрно већ са свим отврдне, него онда, кад зрно пожутн, али није још толико отврдло, да се не може ноктом пресећи.

Кад се пшеница овако на време пожње, даје

најкрупније зрно, зрно је светле и јасне боје, љуска је тања и зрно је пуно брашна.

Овакво се зрно највише тражи и најскупље плаћа.

Ако се жање пшеница, док је зрно још млечно, зрно ће се смежурати и биће много шуљка и очинака.

Али за семе треба оставити пшеницу да потпуно узри.

Код нас се највише жање српом. У томе грешимо. Српом се врло споро жање, па се не стигне, да се посао уради на време, те жито презри, и онда имамо штете, јер презрело жито нити добро мери на кантару, нити се добро плаћа.

Српом треба жети само јаке пологе. А све друго треба жети косом с наслоним. Али при кошењу жита треба пазити, да се ударцем влаће не ломи.

При кошењу откос треба наслањати на непокошено жито, да се влаће не мрси, а и да би се руковеди могле лакше слагати.

За косачем одмах иде руководач, који српом покошено влаће скупља и слаже у руковеди.

Где има пространих њива, засејаних житом, жање се и нарочитим машинама жетелицама. Али жетелице се могу корисно употребити само тамо: где су њиве равне, или су само мало нагнуте; где по њиви нема пањева, мравињака и шибља; кад жито није полегло, и где су наднице косача скупе, или где се за време жетве не могу добити радници.

Руковеди треба одмах у снопље повезати. Снопље се везује ужетима, која се праве или од самога жита које се жање, или од рогоза, или од прућа. А неки везују и гвозденом жицом.

Снопље треба везивати пред вече и по хладовини, да се зрно не би крунило и испадало.

Боље је правити мање снопове но веће, јер су мањи снопови лакши за преношење и товарење, а могу се за посао употребити и слабији радници, па и жене. А мањи снопови и не дреше се тако лако као велики.

Ако је лепо време, снопље остаје преко дана растурено по њиви, па се у вече скупи и здене у крстине.

Кад се слаже снопље у крстине, треба пазити да класје дође унутра, укривено, да се сачува од кише или росе.

По њиви увек остане растуреног влаћа. Грехота је то остављати да пропада. Зато треба, кад се скупи снопље и сложи у крстине, све заостало влаће покупити грабуљом и засебно сложити.

Кад се у крстинама просуши жито толико, да зрно може из класа лако да испада, треба снопље зденути у камаре. Само ово треба радити, кад је лепо време.

При ношењу треба пазити да се зрно не растура, зато треба у колима по душеми протрти поњаве или цакове.

Исто тако треба на месту, где ћемо сложити снопље, прво траву да окрешемо, земљу да набијемо, па да разастремо суву сламу, да снопље не би увлачило влагу од земље.

71. ДА КУКУРУЗ ДОБРО РОДИ

У нашој земљи кукуруз много сеју. Свуда по равницама, нарочито у Поморављу и крај већих река, то је најчешћи усев. Али у свима

нашим крајевима не раде око кукуруза у свему онако, како раде тамо, где се разумно ради.

Ваља знати да кукуруз не може свуда добро успевати. У планинским и хладнијим пределима не треба га сејати, јер не може напредовати, нити може због касног пролећа и ране јесени добро сазрети.

Кукуруз тражи добро нађубрену и разумно урађену земљу. Успева добро после свих усева, а најбоље после угари и детелине.

Ако хоћемо да кукуруз добро роди, ваља њиву, коју хоћемо засејати кукурузом, још с јесени дубоко да пооремо, да се земља напоји влаге и да се од зимских мразева добро иситни. Орање треба нађубрити, и то је најбоље урадити преко зиме, кад је земља мрзла, а и сељак кад има највише времена. Ђубре не треба оставити по орању у гомнице, него га треба одмах равномерно свуда по њиви растурити. Ако се на ово не пази, кукуруз ће после бити наместичав: на местима ће бити врло бујан, а тамо где није ђубрено заостаће у порасту.

С пролећа, кад се време пролепша, а најдаље до краја априла, њиву треба поново преорати. Али сад треба плиће орати, но што смо орали с јесени. Бразде треба да иду попречно с браздама од јесењег орања.

Сад на орање треба сејати кукуруз.

Најбоље је сејати у оцаке. Али ред од реда нека је раздалеко за добар мушки корак. А толико далеко нека је и оцак од оцака. У оцак треба метати по три четири зрна.

За семе треба узимати зрна од крупних и здравих клипова, и то само из средине.

Кад кукуруз никне и порасте за судланицу високо, треба га прашити. Најбоље је, а и нај-

јевтиније, прашити нарочитим плуговима прашачима.

Кад струкови мало поодрасту, кукуруз ваља огртати, и том приликом треба покидати заперке.

Што се кукуруз раније огрне, све је боље. Јер пре пусти оне жиле, које су над земљом, боље се укорени, те после лакше подноси сушу.

Кукуруз треба огртати, кад је влажно време, јер се тада струк огрне влажном земљом, и онда боље напредује и боље одсеца корен.

72. РАЗНЕ ВРСТЕ КУКУРУЗА

Наши пољопривредници махом не пазе много на то, који ће кукуруз сејати, него за семе узму ону врсту, која им дође под руку, те после од свога рада немају онолико користи, колико би имали, да су обраћали пажњу и на то, која је врста кукуруза најподеснија за њихову земљу и која је иначе најбоља.

А кукуруза има више врста.

Кукуруз разликујемо по томе, какво му је зрно: *круно* или *ситно*, *пуно* или *цокнуто* (зубани).

Пуно зрно имају: *чинквантин* и наш *обичан* кукуруз, *жут* и *бео*.

Чинквантин има ситно зрно, које је, кад узри, чврсто и сјајно. У трговини га нарочито траже и увек плаћају скупље но обичан кукуруз. Стабљика (кукурузовина, шапа) му је добра као храна за стоку; само је ситна, те није толико издашна. У нас добро успева; али најбоље роди на земљи, која је већ пре тога обрађивана. Зато га не би требало сејати на ледини, одмах како се разоре.

Чинквантин врло брзо стасава, те је нарочито за препоруку да се сеје тамо, где се због пролећних поплава није стигло на време да узоре и засеје њива. А добар је и за оне крајеве, где с јесени рано захлади и ударе кише, те друга врста кукуруза не би могла сазрети.

Обичан кукуруз (жут и бео), осморедац или и с више редова, има такођер округло, сјајно и доста чврсто зрно, те се и он у трговини доста тражи и добро плаћа. Али ваља увек имати на уму да је жут кукуруз на цени, а бели није. Стабљика му је једра и лисната, те је добра храна за стоку.

Овај кукуруз подноси и најјачу земљу. Само што му је за пораст и за дозревање потребно дуже време но чинквантину, те га треба раније с пролећа посејати.

Зубанâ (кукуруза са улокнутим зрнима) има више врста. У нас су најчешће три врсте: црвени, жути и бели зубан.

Црвени зубан има ситно и тврдо зрно, те од свих зубана њега најрадије купују.

Црвени зубан тражи добру, већ рађену земљу. Приспева доста рано. Али му шаша није најбоља за стоку.

Жути зубан има крупно зрно и много роди. Али му треба много времена да потпуно сазри, те обично остане недозрео и због тога лако убуђа. Зрно му је мекано, и зато га у трговини нерадо узимљу. Шаша му је добра за стоку. Али је ваља одмах трошити, јер се лако упали, ако јесен није била лепа, а зденемо је у копе и оставимо за зиму.

Бели зубан (топчидерац) има врло крупно зрно и врло добро роди. Али ретко кад може

са свим да дозри, те се после лако упали, ако се остави за зиму. Зато га трговци нерадо купују.

Бели зубан најбоље је да се сеје у густо (на сачму), па да се зеленом стабљиком храни стока. За овај посао он је бољи од свих осталих врста кукуруза.

73. ЗЕЛЕН КУКУРУЗ ОДЛИЧНА ЈЕ ХРАНА ЗА КРУПНУ СТОКУ

Зелен кукуруз је одлична храна за крупну стоку, а опет тако је издашан да је права грехота, што наши пољопривредници кубуре са сеном и пашњацима, а не сеју кукуруз за сточну храну.

Сваки домаћин, па и онај најсиромашнији, може с мало труда, а готово без икаква трошка, имати преко целог лета и довољно и добре хране за стоку.

Ваља где год у близини куће одвојити парче земље, добро га изорати и урадити и засејати кукурузом у густо. За најкраће време кукуруз ће нићи и букнути да расте. И онда ето хране за стоку.

Најбоље је сваких петнаест дана засејавати по једно парче земље, само ако буде влаге у земљи, те тако таман да се једно потроши, а друго да стигне.

Овако се може сејати све до Петрова дне.

Кукуруз после треба косити и полагати стоци.

Најбоље је кад се овако зелен кукуруз помеша са зелено покошеном детелином.

Ако се стока храни оваквим мешанцем, још ће боље напредовати.

Кукуруз, намењен за сточну храну, сеје се на сачму или врстачном сејалицом. Ако се ређе посеје, боље се развије лист, који је најбоља храна. А и стабљика се не здрвени, те је стока и боље поједе и лакше свари.

74. ЈЕДНА КОРИСНА БИЉКА

У нашој се земљи од вајкада гаји конопља (кудеља). Па опет тако корисној биљци не поклањамо ону пажњу, коју она заслужује.

Њива, засејана конопљом, доноси три и четири пута више прихода, но кад бисмо исту њиву засејали житом или кукурузом. Па опет ретко сејемо конопљу. А око ње нема баш толико труда и залитања, да нам то може бити изговор за наш немар.

Само у по неким крајевима што сеју по више конопљу, и тамо се одмах то осетило, јер је тамо земља за кратко време тако поскупила, да се хектар добре земље плаћа по две хиљаде, три хиљаде, па и четири хиљаде динара.

А конопља може са свим добро напредовати готово по целој нашој земљи, где успева и кукуруз.

Конопља није велики пробирач у земљи. Добро роди и на глинуши, и на пловачи, и на пескуши, и на црници. Само земља треба да је добро нађубрена, да је јака. А може се и више година узастопце сејати на истом месту, само њиву треба редовно ђубрити. Најбоље је, кад се њива још с јесени нађубри, али ђубре треба по њиви равномерно растури.

За конопљу ваља још с јесени угарити, па с пролећа опет преорати и посејати конопљу.

Конопља се сеје између Благовести и Ђурђева дана.

Сеје се руком, као и жито, али је боље сејати је сејалицом, у врсте, јер се тако уштеди и семена, а и усев боље напредује.

На јачој земљи ваља гушће сејати, а на слабијој ређе.

Кад се конопља посеје, ваља орање продрљати браном, а и ваљком поваљати.

Конопља врло брзо расте, те сваки коров или ма какву травку, која никне, брзо угуши. Зато око конопље сад и нема више никаквога рада све до брања.

Од Прокопља већ почиње брање конопље.

При брању конопље ваља бити врло пажљив. Не сме се брати зелена, јер јој је тада влакно слабије и мање се добије. А, опет, не сме се пустити ни да са свим узри, јер тада влакно постане крто и при трљењу ломи се и опада с поздером. А влакно од са свим зреле конопље и грубо је, те се мање плаћа, а и конопља је лакша на мери.

Најбоље је брати конопљу, кад заруди. Ово се може познати по стабљници. Чим се примети да је покожица на стабљници постала бледо-жута, ваља брати конопљу. Тада она даје најјачи конац, а највише и мери. Оваква се конопља најбоље плаћа, а највише тежи, те имамо двојаке користи, кад је у време оберемо.

На истој њиви имамо двојаку конопљу: *белојку* и *црнојку*. Оне су измешане. Белојке имају цвет и брже расту, а црнојке у први мах мало заостану у порасту, и тек касније, кад им се врх обисне семеном, и оне стигну порастом белојке.

Белојке пре стигну, па пре почну и зрети. Зато у многим нашим крајевима, где сеју конопљу, прво белојке и почупају, па црнојке оставе, да са свим дозре. Овако браће конопље и приметно је и скупо је. Тако се може брати, кад је конопљом засејана струка две. Али кад се конопљом засеје читава њива од неколико дана орања, овако се не може радити.

Најбоље је удесити, па од једном брати сву конопљу с њиве: и белојку и црнојку.

А ово се може подесити. Чим се белојке расцветају, ваља њиву чешће обилазити и гледати ону покожицу на стабљници. У белојке прво почне покожица мењати боју: од зелене почне добивати све више бледо-жуту боју. После неколико дана почеће се и код црнојке да мења боја. Чим се опази да и код црнојке стабљика почне добивати зеленкасто-жуту боју, ваља и једну и другу конопљу брати.

Конопља се чупа, или се жање. Она се обично остави у руковедима, невезана, да се на њиви мало просуши, и кад буде пред вече, повеже се у ручице. Ручице се после подигну у купе, и тако се оставе, да мало провену.

Ако се деси да већ просушена конопља закисне, онда стабљике поцрне, и од такве конопље повесмо је црно или наместичаво црно, и таква конопља нема велику цену, зато ако не можемо већ провенућу конопљу одмах да свеземо из њиве, ваља да је зденемо у камарице, и да је добро укријемо.

Да бисмо имали семена, може се при брању оставити овде онде по њиви по која црнојка. Али најбоље је оставити на међи који изредак, или читаву стручицу не дирати, него оставити, да црнојка са свим узри.

Неки опет по њиви, која је засејана кукурузом, нарочито на увратинама, прсну мало конопљина семена, и тако ту конопља боље нарасте, и роди више семена.

И ако су у нас већ навикли да конопљу чупају, боље је и корисније жети је.

Кад се обрана конопља мало просуши, мочи се у воду, да се раскисели, те да се после на трлици може влакно одвојити од поздера.

Најбоље је мочити конопљу у устојалој води, у плићацима, где се вода преко дана од сунца лако загреје.

Баре и ритови врло су zgodни за мочила. У воду се метне грање или трска, на то се наслаже конопља, и све се то после притисне трупцима или камењем.

Конопља не треба да остане дуго у мочилу, да се не *прекисели*, јер кад се прекисели, има слабо влакно и много одлази с поздером.

Што је вода мекша и топлија, конопља треба краће време да остане у мочилу.

Кад треба конопљу вадити из мочила, познаје се по трсци: кад се трска преломи, а влакно се одвоји од трске и остане, конопља је готова и треба је вадити из воде.

После се конопља добро испере у води и просуши, па се носи кући, да се трли, кад се има времена за то.

Влакно се одваја од стабљике на *трлици*.

Рад око конопље врло се добро исплаћује, те је много боље сејати конопљу, него ли жито или кукуруз.

Зато сви они греше, који имају земље у равници, а не сеју ову корисну биљку.

75. КАКО ДА СЕ УБЕЛИ ТЕЖИНА (КОНОПЉА)

Није ни то било баш тако давно, кад су у нашој земљи кројили преобуке само од *тежињава платна*.

То је било у оно старо, добро време, за којим тако често уздишемо, и ако мало кад с разлогом.

После смо почели доносити са стране памук, и мало по мало памучно платно почело је оти-мати мах. Али, срећом, има још села, у којима не заборављају тежину и тежињава платно. А доста често мешају тежину и памук: памук узму за потку, а тежињаву пређу за основу, те тако ткају *полутак* или *полутачно платно*.

Жене више воле памук, јер памук донесу трговци већ одређен, те само треба основати и ткати, а око конопље је и дуг и приметан посао, јер је треба сејати, плевити, чупати, мочити, на трлици чистити од поздера, гребенати, прести, и тек после сновати и ткати.

Али опет конопљу не треба напуштати, јер је памук скуп, а трошећи памук износимо паре у стране земље, а у нашој земљи и онако оскудевамо у новцу. А, после, тежињава платно је и трајашније од памучног. Једина је незгода, што тежињава платно треба белити, а то је мало приметан посао. А памук већ доноси убе-љен, или, ако се и тка жути памук, њега је лакше убелити но тежињава платно.

Међутим, и тежина се може и лако и брзо убелити.

Ево како се то ради.

У каказ чабрић или други повећи суд треба потопити, у млакој води, кукурузно брашно, и

то да буде доста житко. То се сад остави да ускисне. Кад почну избијати клобуци из те каше, те изгледа као да она каша ври, а то бива већ после једнога дана, у ту кашу треба метнути тежињаво платно или пређу, што желимо убелити, и то треба оставити да постоји три четири дана. Кад је овако пређа или платно постојало потребно време, треба их извадити, пропрати у чистој води, онда добро натрти пређу или платно сапуном, па потопити у бакрач, у коме кључа цеђ. У том цеђу и сапуњавици треба их добро прокувати, па после извадити, неколико пута у чистој води пропрати и на сунцу осушити. И пређа и платно биће бело и мекано.

Боље је и лакше је овако белити пређу, па је убељену даље радити, него прво откати платно, па после платно белити.

76. НА КОЈОЈ ЗЕМЉИ КРОМПИР НАЈБОЉЕ РОДИ

Кромпир је од оних усева, који се гаје готово у целој свету; увек добро роди, само кад се на време и добро уради, а употребљава се и као људска храна, и за исхрану стоке, и у фабрикама.

Кромпира има више врста. Али свака врста не може добро успевати на свакоме месту и на свакој земљи, зато и треба знати: која врста кромпира на којој земљи најбоље успева, па сејати ону врсту, која за неку земљу може најбоље поднети.

Кромпир расте и успева и у кршу, и у мочарној равници, и у шљунковитој пескуши, и у

збијеној смоници, у долини, а и по висинама, где иначе ни жита не могу успевати.

У влажнијим земљама у кромпира род је много крупнији, али је водњикав и није тако укусан за јело, као кромпир који роди у планинској, сувој земљи, где је ситнији, али је брашнава, сипкав и много укуснији за јело.

Најбољи је и за јело најукуснији онај кромпир, који роди у планинским крајевима, или где год на сувом, отвореном и промајном месту.

У градинама, где има воћа и дрвећа, кромпир је махом водњикав, љигав и неукусан.

У равнијим крајевима, у влажним земљама, треба сејати кромпир с црвеном или модром кожурицом, а у брдним, сувим крајевима онај са жутом или белом покожицом.

Кромпир добро успева само на дубоко прекопаној, добро урађеној и иситњеној земљи. Што је земља дубље прекопана и боље уситњена, кромпир рађа све боље и све крупнији род.

Ако сејемо кромпир на њиви, треба пустити два плуга један за другим да ору у исту бразду, па ћемо имати добре кромпире.

На риљевини кромпир најбоље роди.

Тамо где желимо сејати кромпир, најбоље је још с јесени дубље преорати, или добро прекопати, па оставити, да земља преко зиме измрзне и добро се накваси, па с пролећа, кад се земља просуши, редити је даље и посејати кромпир.

Још мокру земљу с пролећа не треба ни орати ни копати.

Кромпир тражи јаку, ђубревиту земљу. Али му не годи младо, још несагорело ђубре. Зато треба за кромпир ђубрити само преврелим, сагорелим ђубретом, али на такву земљу не смемо

одмах сејати кромпир, него кукуруз, или ако сејемо кромпир у градини, треба прво на тој земљи да расадимо што друго, па тек друге године да сејемо кромпир.

Ако немамо довољно сагорела ђубрета, да њиме земљу нађубримо, можемо се и друкчије помоћи. У сваки оцак треба при сејању кромпира да метнемо шаку две сагорела ђубрета, и опет ће кромпир добро родити. Само овако се може радити, кад кромпир гајимо у маломе, у градини. Ако га сејемо на већем простору, на њиви, већ је теже и приметно овако радити.

77. ЗАЛИВАЊЕ ПОВРЋА

Ни једна сељачка кућа не сме бити без баште (градине).

У градини вредна домаћица гаји све што јој од зелени и поврћа треба за кућу. А много пута, нарочито у селима која су у близини вароши, гаји и више, но што јој је за кућу потребно, те за зелен и поврће узме преко године лепу пару.

Поврће се не може гајити без воде. Зато се за градину и бира место поред реке, или у близини извора или бунара, јер се зелен и поврће морају лети, кад није кишно време, често и добро заливати.

Кишница је најбоља вода за заливање. Али кад нема кишнице, може се употребити и вода из река, извора и бунара. Само ова вода треба да је устајала, да омекша, јер је у толико боља за заливање, у колико је мекша. Зато и не треба употребити за заливање воду одмах, чим је захватимо из реке или извучемо из бунара. Него

је треба оставити у већим судовима или, ако је градина велика, у каквој већој локви, да престоји, па је тек после употребити за заливање.

С пролећа, док су ноћи још хладне, треба заливати само јутром, а лети, кад опеку врхине, треба заливати или јутром или с вечери. Само лети не треба јутром никад заливати, до сунце добро не огреје.

Лети је најбоље заливати по заласку сунчеву, јер се онда влага одржи целе ноћи и полако се упије у земљу. А ако се јутром залива сунце брзо осуши влагу.

Кад се залива, треба добро залити, да вода довољно накваси земљу око биљке. Али воду не треба сипати с висине, да запљеска земљу и поврје биљку. Најбоље је заливати кантом, која има решетку, или вадама.

Заливање зелени и поврћа трудан је посао. Али се сав труд око тога добро исплати.

78. ГРЕШИМО, ШТО НЕ СЕЈЕМО СОЧИВО (ЛЕЋЕ)

Док је у нашој земљи било мање народа, а доста шума и пашњака, наш сељак није морао много бринути о томе, шта ће са својима јести. Стоке је било доста, те је и белога смока, а и сланине и пастрме било увек довољно.

Али данас више није тако. Народа се намножило, шуме смо затрли, пашњаке смо претворили, па је и стокe омалило. А што и одгајимо, одгајимо за продају, те су већ и у газдинским кућама сланина и пастрма ретка јела. А и бели смок је већ само посластица.

Већ се по многим сеоским кућама читавих недеља проведе или само о пасуљу и луку, или и о самој сувоме хлебу.

А у овојмој могли бисмо се доста помоћи сејањем сочива (лећа).

Сочиво је одлична храна, није га тешко скувати и спремити, а свуда у нашој земљи лепо успева и добро роди.

Сем тога, сочиву је увек добра цена и на тргу, те се може за сочиво узети лепа пара, само кад се мало више посеје и разумно уради. А остане нам од сочива и слама, која је одлична храна за стоку.

Сочиво најбоље роди на оцедној, песковитој иловачи, а нарочито ако је ова земља и по мало кречна. Али успева и на шљунковитој и кречној земљи. Подноси и влажну, али никако подводну земљу.

Није добро сејати сочиво на скоро нађубрену земљу, јер тада много сили у стабљику, а слабо замеће род.

Сочиво се сеје у априлу, пошто престану пролећни мразеви. А може се сејати и до половине маја.

Сеје се на сачму или у бразде. Али је боље и лакше за плевљење, кад се сеје у бразду. Јер коров много досађује сочиву, те се мора плевити. Због овога треба га сејати у врсте, које су далеко једна од друге за стопу и више.

Најбоље је земљу, на коју мислимо сејати сочиво, још с јесени дубоко преорати, па с пролећа опет изорати и земљу иситнити и онда посејати сочиво у врсте: сочиво ће више рода донети, а и коров ће му мање досађивати.

Сочиво брзо расте и сазрева. Бере се већ око Петрова дана, или најдаље до Светога Илије.

Сочиво не узри од једном. Зато га треба подбирати. Јер ако оставимо да га од једном беремо, оне мехуне, које прво почну зрети, распући ће се на сунцу и зрна ће поиспадати.

Сочиво се, као и пасуљ, или комуша, или, ако га има више, млати.

Омлаћено сочиво провеје се и очисти, просуши се и носи на продају, или се остави где год на суво промајно место.

Наше обично, ситно сочиво није добро, и њега не треба сејати. За семе треба у почетку набавити сочиво од Савеза Земљорадничких Задруга или преко Пољопривредног Друштва. После ћемо већ имати семе од свога рода.

Сочиво добро роди и добро се плаћа. На једноме хектару добре земље роди хиљаду и више килограма сочива, а килограм доброга сочива продаје се по три, па и четири гроша.

79. КАД ГРАД ПОТУЧЕ УСЕВЕ

Наш народ вели: *од града нема глади.*

У овоме има доста истине: град не бије сваке године исти крај, не бије увек све усеве, а често се и после града усевни опораве. Али није ни без штете. Па је из године у годину све већа штета од града, јер смо шуме немилице затрли, те је град и чешћи и јачи. А и земља се прилично испостила непрестаним обрађивањем, те су усевни слабији, па кад убије град, мучније се опорављају, но што би било, да су земље ђубрене и снажне.

Град не досади свима усевима подједнако.

Код стрмних жита, ако их град потуче пре цветања, већ после неколико дана потерају нови

изданци. Кад побије град стрмнину у цвету, или после цветања, ту је већ мало помоћи од подрастања. Али опет може бити нешто рода, само ако влаће није обијено од корена.

Кад град убије детелину, треба је одмах косити, да нова расте. Али ако је детелина била сасвим млада, најбоље поново је подсејати.

Ако град потуче кукуруз, он ће се опоравити, нарочито ако је млад, и ако се подеси влажно време, те се може одмах окопати и заломити, а очисти му се све оно лишће, које је град много оштетио.

И репа може доста страдати од града, ако је град потуче, док је још млада.

Код кромпира град не начини много штете.

Лан и конопљу град са свим уништи. Ту после нема друге помоћи, него њиву преорати и посејати кукуруз на сачму, мухар или коју другу биљку, да се бар добије храна за стоку.

Кад град потуче млад дуван, најбоље је све оштећене струкове почупати, па друге расадити. Ако убије већ старији дуван, треба оставити, да из стабљике избијају нови листићи, који ће се такођер моћи да употребе. Само то увек треба јавити контролору, да би се после избегла размирица.

Град нико не жели. Многима је мучно и помишљати на ову неман, која много пута за трен ока затре усева, да нам после ударе сузе на очи, кад погледамо како се црни земља тамо, где се до мало час зеленило море од кукуруза или се жутело жито као злато. Али нико нас не пита хоће ли бити града или неће. Зато је добро да знамо бар то, како да се колико више можемо помогнемо, кад удари „ала“, па од лепоте и питомине направи пустош.

80. САВРШЕНИЈЕ СПРАВЕ У ПОЉСКОЈ ПРИВРЕДИ

У свету све иде напред, све се усавршава. Па и пољопривредни послови све више напредују и све се разумније раде.

Сад се и у пољској привреди многи послови, који су раније дуго и мучно рађени, машинама и лако и брзо ураде.

Примера ради да поменемо вршидбу.

Некада је то био врло приметан посао. Жито су простирали по гумну, сушили снопље, па после млатили батинама, цеповима или и штаповима. Сваки може лако замислити, како је овај посао био и мучан и пипав. Колико је ту требало утрошити и снаге и времена, да се омлати само један товар жита! А колико је опет жита одлазило у сламу или где год у страну, те је пропадало!

Касније су почели врћи стоком, као што се и данас најчешће код нас ради. Убије се гумно, сложи се снопље по њему и остави, да се пропече на сунцу, па се онда потеряју по вршају коњи или говеда.

Да не подсећамо колико је и ово и скуп и приметан посао. То сви знају. Зар је мало пута и зрео човек засузио, кад му вршај закисне и жито, донесено већ до амбара, пропадне? Па колико оде жита у растур! Треба само погледати још с јесени, после јачих киша, како тамо, где је било гумно или где је била плевња, избије зеленило као море. — То су све изникла зрна, што су отишла у растур.

Данас се у разумноме свету врше нарочитим машинама — *вршалицама*.

Вршалицама се посао уради много брже.

Не оде ништа у растур, а може се радити, и кад није сунчан дан, те се не дангуби лети, кад сељак има толико послова, да најчешће не стигне ни честито да једе.

И у нас почињу набављати вршалице и њима радити.

Али се и ту по некада греши.

Машина вршалица скупо стаје. Према томе, она се може набавити само онде, где има доста жита, да бар лети, за време вршидбе, ради коју недељу, те да се исплате трошкови за њу.

Али при набављању вршалице на то се увек не пази, него је људи набављају и тамо, где је за њу врло мало рада. А набављају и такве машине, које су врло гломазне, те их је мучно кретати из места у место, и око којих може пословати само добро спреман човек, кога треба добро платити. Већ нису ретки случајеви, да човеку оде имање, само зато што је купио коју са свим скупу машину, која се радом не исплаћује.

Обично навале они посредници, који нуде машине, јер је њима стало до тога да што више машина продаду. А невешт човек, верујући свему и вољан да набави савршеније справе, купи и оно, што није за њега најбоље, па после муку мучи.

Најбоље је да се више њих удруже, па да набаве заједнички коју савршенију пољопривредну справу. А још је боље да саме земљорадничке задруге набављају ове справе, па после да их узајмљују својим задругарима.

81. КАКО ДА ИЗБЕРЕМО ДОБАР ПЛУГ

Доброга орања не може бити без доброга плуга. Ралицом се не може добро изорати.

А како да познамо добар плуг? Како да изберемо плуг, који ће бити најбољи за наше земље?

Плугова има разних. И сви се између себе у нечем разликују. Један плуг, на пример, јаче преврће земљу, други дубље оре. И тако сваки има по нешто, чиме се разликује од других. Чак и они плугови, које изради исти мајстор, од истог материјала, па нису баш у свему једнаки.

Али опет има нешто, што ваља да знамо, кад хоћемо да набавимо плуг. Јер се и плугови, ма колико они били различити, у главноме могу поделити у неколико група: према дубини бразде; према земљи, коју плугом желимо орати; према запрези, коју мислимо презати у плуг; према положају њиве итд. А ваља при избору плуга и то имати на уму, да ли је орач вешт у руковању плугом или је још неумешан.

И, према томе, за сваки крај биће друкчији плуг, па и за исти крај тражиће се разни плугови, према положају њиве, запрези, вештини орачевој и другим приликама.

Добар плуг мора ово да ради: да земљу дробн и преврће, да уништава коров и да зорава ђубре и семе.

Добар плуг треба да је подвозан, и да је просте направе, те да њим може руковати и орач, који није орању и плугу баш толико вешт.

Не може се у напред рећи: који је плуг за који крај или коју врсту земље најбољи. Некоме један плуг може бити са свим добар, а да другоме није удесан.

Зато је најбоље да се при набавци плуга обраћамо стручњацима за савет. Ту у првome реду долазе наши државни економисти. Они су учили нарочите школе, у којима се учи о обрађивању земље, па најбоље и знају за коју је земљу који плуг најподеснији.

А можемо се обратити и Пољопривредном Друштву или Савезу Земљорадничких Задруга. Само треба да лепо опишемо, каква је земља коју обрађујемо. Они нам могу и сâм плуг набавити.

82. ПОПИН ПЛУГ

— ПРОСТА ПРИЧА —

Да ли сте и ви што слушали о нашем попи Милану? О њему се и данас прича у читавоме нашем крају, и ако је, Бог да га прости, умрo још пре десетак година.

Онаквог човека ретко је наћи. Кад је у цркви и служи службу, милина ти је одстојати службу Божју и слушати оно његово певање и богослужење; кад је ван цркве, на састанку или онако међу људима, слађе ти је слушати њега и његов паметан говор, него многе учене људе; кад је опет у пољу или у башти на раду, по цели би дан стајао гледао га како разумно и с вољом ради.

Сви смо га волели и поштовали, јер нам је свима чинио и помагао: налазио нам се у злу и у добру, и у радости и у жалости. Ако је који био болан, он му је носио понуде и тешно га и храбрио лепим речима; ако је који имао какву новчану невољу, трчао је попи, и он му је помагао, много пута и сâм узајмљујући.

Такав је био поп Милан — наш попа, како

смо га сви звали. Зато га се и сада сви врло радо сећамо.

Наш је попа у сељачким пословима био бољи од свакога сељака. Све је тежачке послове радио у време и разумније и темељније, но и један сељак. Зато је у њега и било све боље но у других људи у селу: ако ћеш најбоље воће, у попином је воћњаку; ако ћеш најлепше жито, на његовој је њиви; ако хоћеш најнапреднију стоку, а ти потражи поп-Миланове оборе

Једно му само нисмо бегенисавали: наш попа није никако ишао у механу, и ако нам је механа била нова, по плану, висока, виша и од саме школе. Радо се разговарао и договарао с људима, али или на састанцима код цркве, или код своје куће; тек никад није хтео привирити у механу.

— Наша механа није за нас из овога села, — говорио је наш попа, кад су му замерали што не иде у механу. Она је подигнута за странце и путнике, кад их нанесе пут у наше село: да се имају где склонити и прихватити, а да не морају лутати по селу и куцати на туђе вратнице.

Кад год није имао посла у цркви или по парохији, наш се попа највише бавио о тежачким пословима: или је био на њиви, или на ливади, или у воћу, или око пчеланика, или у башти, или око куће. Тек никад није седео беспослен.

Радо се дружио с честитим људима у селу. Али кад се Савин Радоје врати из Ратарске Школе у Краљеву, где је био три године на наукама, попа се није одвајао од Радоја. Сваки час је с њим: те пита га за ово, те показује му оно. Мало који дан да прође, а да се не види и не поразговори с њим.

Многима ово није било баш угодно. Замп-

слите само: у селу толики зрели људи, честити, ваљани, добри домаћини, и наш попа не тражи њих, да се с њима саветује о својим пословима, него нашао младића, кога још ни наусница није нагарила. Па га још свуда хвали:

— Баш добар Радоје Савин. Биће од њега ваљан домаћин. Бадава, види се да данас наука много вреди. Зна ти он многе ствари и послове боље но сви ми, колико нас у селу има. Наука, па наука. Ми у њега треба да учимо, како треба радити пољске послове и неговати стоку.

Тек по неки би махнуо главом и кришом, да попа не чује, проговорио би:

— Бога ми, и овај наш попа по некада је чудан човек. Од куда једно багане може боље знати, како се земља ради, но ми, већ остарели људи, који, ево, већ огрбависмо оруђи и копајући?

— Е, де, де, — додавали су други.

Ово је долазило попи до ушију, али он није за то много марио, него је и даље с Радојем разговарао о свему, што му је Радоје знао причати о разумном обрађивању земље и гајењу стоке.

Једнога ће дана рећи попа Радоју:

— Ама, дете, право ми кажи, да ли је баш то тако, да ти гвоздењаци плугови могу поднети и за наше земље?

— Могу, попо, како да не могу? Нигде у разумноме свету више не ору ралицама и дрвеним плуговима, као што ово ми радимо у нашем селу.

Дуго су после говорили о томе, и попа одлучи да оде у варош и да купи гвозден плуг.

Једнога јутра рано упрегао попа своје вранце у кочије, па он и Радоје одоше у варош.

Нико није знао шта ће у вароши. Само су неки видели, кад су се позно у ноћ вратили из

вароши, да је попа донео нешто дугуљасто у кочијама.

Сутра дан попа је већ зором био на ногама. Умрио се, прочитао је, по обичају, своју јутарњу молитву, па отишао у шталу и наређује да се упрегну у јарам два пара најбољих волова. У том стиже и Радоје. Кад виде два пара волова, рече попи:

— А што ће два пара волова? И један је доста.

— Ја као велим, дете, — поче попа, — неће бити згорега; нека изведу. Знаш, ја не верујем да ће плуг кренути само два вола.

— Добро, попо, да ти не кварим вољу. Али ћеш већ видети. Како је наша земља добра, један пар волова вући ће плуг рахат.

Попа је једва чекао да види како ради тај нови гвоздени плуг, о коме му је Радоје толико говорио. Али се опет по мало бојао, да што не испадне рђаво, па да му се после смеју у селу; зато никоме није ништа ни казивао о новоме плугу, нити је хтео с плугом одмах на њиву, него с Радојем и једним момком оде у башту, одмах иза куће, да ту види како нови плуг ради.

Радоје удеси плуг као што треба, упрегоше један пар волова, па потераше. Волови повукоше, раоник се зари у земљу и, Боже помози, бразда се поче превртати. Радоје плужи, а попа гледа и не може да верује својим очима: у јарам упрегнута само два вола, и они вуку као од шале, а овамо бразда стопу широка и педаљ дубока. Никада још до сада није видео такве бразде.

Узе и попа да плужи, па се чуди: као да не држи ручице од плуга, тако лако иде. Нити се тресе, нити замара, као што то бива, кад плужи плугом дрвењаком.

Кад је сунце изгрејало на ручак, већ је башта била поорана.

Гледа попа, па му лице сија од радости.

— Е, дете, хвала ти на твојој науци и савету! Више поп Милан неће пустити на њиву дрвен плуг! — говори он Радоју.

У селу се још тога дана чуло за попин плуг.

Долазе људи и гледају гвозден плуг као неко чудо. Али му сваки налази мане: једноме колечке нису добре; другоме се чини да је гредељ слаб и танак; трећем ручице нису као што треба. Тек сваки нађе по нешто да замери.

Чича-Стеван нађе да му ни даска не ваља.

— Зар је ово даска? Даска, зна се, од дрвета је. А ово пазите шта је: само гвожђе. Ово је Шваба измислио, само да нас сељаке превари, те да напустимо наше лепе плугове, којима су још и наши дедови радили. Али нећеш, Швабо; не да се Србо тако лако преварити. Ако си попу и преварио, нећеш, бели, нас.

Попа све то слуша, па се само смешка.

За први понедељник заказа попа по селу, да ће орати новим плугом њиву у вировима. Зато нека дође сваки, који жели да види како се ради новим плугом.

У понедељник рано дошла читава војска на попину њиву. Дошли људи, да виде: да ли одиста може што бити од попина плуга.

Попа је већ био с Радојем и плугом на њиви.

Кад упрегоше само два вола у јарам, људи су се само погледали, а мали Станојица не могаде отрпети, него рече попи:

— Ама, попо, не замери; али мислиш ли ти да смо ми баш са свим људи? Ко је још орао с два вола? Него, ако ти већ мислиш да тај твој плуг доиста може орати, онда нареди да

дотерају још два пара волова, па да кренемо плуг и да видимо то чудо. Немој овако да дангубимо.

Попа је оћутао. Само помену Бога, узе ручице од плуга и рече Радоју да потера волове.

Волови поћоше напред, као да их неко једнако остеном гони, а раоник поче одваљивати широку и дубоку бразду. Људи поћоше за попом и плугом, па све потрчкују, — тако су волови брзо вукли плуг.

Кад истераше на увратину, Станојица умоли попу да му да, да он мало плужи. Попа му даде, и опет потераше волове.

Тако обићоше неколико пута њиву и готово сви се изређаше у плужењу, па оставише волове, да се мало издувају.

— Е, људи, — вели Станојица, — ово је право чудо. Ни лакше орати, ни бољег орања. Ама, људи, ни да запне, ни да се руке добро затресу, ама ништа. Иде као по лоју.

Провели су готово цели дан на попиној њиви, гледајући како се ради новим плугом. И сви су били задовољни.

У вече су сви хвалили попин плуг, и молили су га и Станојица, и газда-Младен, и чича-Стеван, и многи други, да и њима набави такве плугове.

— Међер смо ми до сада сатирали и себе и стоку нашим дрвењацима, — говорио је чича-Стеван. И опет никад нисмо могли поорати као што треба. Ово је права благодат за сељака.

*

Нису прошле ни две године, а у нашем селу више нико није орао дрвењаком. Многи су већ

били набавили гвоздене плугове, па су један другом узајмљивали.

А сви су захваљивали и попи и Радоју, што су им отворили очи, те сад могу поље урадити како ваља.

Једном су тако седели код попе и разговарали се о многом које чему. Док ће тек рећи деда-Павле:

— Браћо и синови моји! Рекао бих вам нешто, али се бојим смејаћете ми се.

— Нећемо, нећемо, — повикаше сви.

— Гледам оне наше дрвењаке плугове, — настави деда-Павле, — па ми дође жао: од њихових раоника поградисмо секире, црталима туцамо у ступи со и паприку, а они онако без гвожђурије стоје где год у крај, па чекају, да их време и влага поруше, као оно што и ми, немоћни и стари људи, чекамо смрт, да нас ослободи мука, а наше млађе досаде, коју им чинимо. Хајде да будемо милостиви према нашим дрвењацима плуговима, да им прекратимо муке. Какви су да су били, они су нас много пута хлебом исхранили. Сад већ и тако нису ни за шта. Покупимо их све на гомилу и запалимо; боље је да од једном изгоре, него да лагано плесниве и труну. Нека се бар зна да у нашем селу нема више дрвењака плугова.

Деда-Павла су послушали, и прве су недеље код записа искупили све дрвене плугове и запалили их.

*

Деда-Павле је умро; умро је и поп-Милан. Али се попин плуг још помиње и још се прича како су у нашем селу спаљени дрвени плугови.

83. ДОБРА КОСА ЗА КОШЕЊЕ

Без алата нема заната. Без добре косе и најбољи косач не може добро радити.

Добра коса мора имати чист и добар звук; треба да је уска, лако сведена и на врху мало више увијена. Лист треба да јој је тврд, жилав и танак. За вештог косача може бити дужа, а почетници у кошењу нека траже краћу косу.

Сапиште у косе треба да је лако и мало повијено.

Косе могу бити и од са свим меканог челика, јер се разумним клепањем могу дотерати, само ако се при клепању у почетку коса удара лагано, па после све јаче и јаче, те рез постане тврђи и жилавији.

Не треба клепањем истеривати у косе рез ни сувише широко ни одвећ уско, нити треба да је рез искрзан ни претањен.

Ако је тврђа и дебља трава, или ће се косити жито, рез не треба танко исклепати.

Чук и бабица морају бити од доброг челика.

Ако се при кошењу рез извије или искрза, треба га чуком исправити и дотерати.

Косач при кошењу треба увек да има влажан брус, обешен у брусишту. У брусишту треба да је две трећине воде, а једна трећина сирћета. Брус мора бити увек чист.

Кад хоћеш косу оштрити и окивати, увек јој пре тога очисти лист са обе стране. А кад оставиш кошење, добро избриши косу, нарочито лист, сувом крпом.

Не остављај косу на сунце.

Кад се са свим заврши кошење, косу добро отри, лист омажи сланином или салом, па је остави где год на суво место.

VI. ДОЊИЈАМ И БОЉЕ

V.

84. ВОЋЊАЦИ И ВОЋЕ

Воћарство је врло захвалан посао.

Сваки пољопривредник с нешто мало воље и труда и разумнога пословања око воћа може и на маломе комаду земље сваке године да узме лепу пару за воће.

Од воћа имамо многе и разноврсне користи.

Воће је добра и врло здрава храна, посласлица за здраве, а прави лек за болесне. Што је најлепше код воћа, то је, што се може јести у свако доба дана, и то и пресно, и кувано, и сушено; а можемо га имати готово у свако доба године.

Воће је добро: и да жеднима загаси жеђ, и уморне да освежи и разгали. Воће је добро и здраво и за младе и за старе, и за здраве и за болне.

Нема тога, који не воли воће. Зато се оно увек и радо тражи и купује и доста плаћа. Њега, дакле, никад неће бити сувише, нити пољопривредник треба да се боји да својем воћу неће наћи купца, само ако му је оно добро и угледно.

Од разнога воћа могу се правити и разна пића и напитци: од јабуке *јабуковача*; од шљива, трешања и многог другог воћа *ракија*; од малине врло пријатан *сок*. Сем тога од шљива, ја-

бука, крушака, кајсија и бресака прави се цекмез, који је врло здрава и лековита храна. Од крушака, јабука, оскоруша и другог воћа прави се и добро сирће.

Воће се на многе начине може прерадити и врло корисно употребити.

Чак и отпатци од воћа нису без вредности. Цибром се може исхранити стока, или се, кад се осуши, употребљава за гориво; кварно и опало воће поједу свиње; а ако што стока и не потроши, измеша се са заосталим ђубретом и употребљава се за поправљање земље.

И дрво од воћака може нам врло корисно послужити. Кад воћка оматори и престане рађати, дрво се може употребити за гориво. А од неких воћака дрво је одлично за разне израђевине. Ко не зна, како се лепо предмети могу израдити од ораховине, трешњевине или крушковине?

Подижите воћњаке.

Права је грехота остављати оголићене стране, кад на њима може воће врло лепо напредовати и успевати.

У многим је земљама свуда поред путова засађено благородно воће. Зашто и код нас не би тако било?

Садите воће, али садите благородно воће, јер се оно више тражи, добро плаћа, а за употребу је боље, те му је вредност увек већа.

Али при сађењу воћака треба пазити и на то, па садити оно воће, које у томе крају најбоље успева, а чији се род може дуже одржати, те да се може и на даље тргове да донесе.

85. ПРЕД САЂЕЊЕ ВОЋАКА

У нашој земљи воћке готово свуда успевају: и у равници и по стрменима, и у близини река и по брдима. Па опет онај, који хоће да сади воћке, треба да зна неке ствари, јер свака воћка не може добро успевати на свакоме положају и на свакој земљи. На једном месту једна ће воћка боље успевати, а на другоме друга.

При сађењу воћа, нарочито онога воћа које раније успева, ваља бирати положаје, који су заклоњени од хладних северних и источних ветрова. Јер на тим местима, због ових хладних ветрова, бивају и касније мразеви, а они штетно утичу на воће. На таквим положајима може се садити само оно воће, које касно цвета.

Све воћке у опште за свој пораст и род траже доста светлости и сунца. Зато при сађењу воћака треба бирати такве положаје, где може сунце што дуже преко дана грејати.

Кречне, песковите и глинасте пловаче најбоље су земље за воћке, јер су овакве земље умерено влажне и нису много тешке. Ако је земља сува, мршава и пескуша, па још ако је здравица много стегнута, посађена воћка болује и не успева добро.

Ако је земља иначе добра, само је здравица много стегнута, на оним местима, где мислимо да посадимо воћку, ваља ашовом да прекопамо за један метар у дубину и метар и више у ширину. Труд и трошак око овога прекопавања троструко се исплаћује, јер се воћка брзо прими, лепо напредује и раније пророди.

Ако је земља, на којој хоћемо да садимо воћке, подводна, треба прво да је оцедимо, па

тек онда да садимо воћке. Подводне земље нису добре за воћке.

Свака врста воћака тражи друкчију земљу и место.

Јабуре успевају на отвореним местима и воле доста стегнуту и умерено влажну земљу.

Крушка тражи слабију земљу, с дубоком и пропустљивом здравицом, а положај отворен. На тешким мочарним земљама крушке не могу успевати.

Шљиве добро напредују на влажној, али не и подводној земљи, по равницама и омањим брежуљцима. На висинама и тамо где је хладно не могу успевати.

Трешња подноси лаку, трошну и песковиту земљу. Може се садити и на висовима. Али је никако не треба садити на хладној и подводној земљи.

Ораси успевају на свакој земљи и на сваком положају. Али је најбоље садити их на отвореним местима: у дворшћу, на окрајцима њива и поред реке и потока.

86. ШТА ТРЕБА ДА ЗНА ОНАЈ, КОЈИ ХОЋЕ ДА ПОДИЖЕ ВОЋЊАК

Кад неко хоће да подиже воћњак, треба прво на месту, где жели подићи воћњак, да обележи редове, у којима ће садити воћке.

Све се воћке не саде подједнако далеко једна од друге, него једне морају бити доста далеко једна од друге, док друге воћке подносе, ако су и ближе једна уз другу посађене. Зато ће и ови редови за разне воћке бити разне ширине.

Крушке, јабуке и трешње треба да се саде раздалеко једна од друге на седам до десет метара; вишње и шљиве могу се садити и на шест метара даљине, а ораси морају се садити на дванаест метара далеко један од другога.

Кад се обележе места, где ће се воћке садити, на тим местима копају се рупе. Дубина ових рупа зависи од земље. Ако је здравица пропустљива, а земља у опште по површини јака, копају се рупе плиће и уже. А ако је здравица непропустљива, тешка или каменита, онда ове рупе морају бити много дубље и шире.

Најбоље је, кад би се оно место, где желимо подићи воћњак, прво изриљало, као што риљамо за виноград. Али овај рад је доста скуп, те то мало који ради.

При копању ових рупа треба ону горњу, родну земљу одвајати на једну, а здравицу на другу страну.

Најбоље је ове рупе ископати још с јесени, да престоје целе зиме. Али који је пропусти да то с јесени, уради, може их ископати и с пролећа.

Воћке се саде и с јесени и с пролећа. На лакшим земљама и на местима, која су добро заклоњена од ветрова, боље је садити воћке с јесени. А опет на хладним и тешким земљама и на положајима где дувају ветрови, препоручују да се воћке саде с пролећа.

С пролећа се воћке саде већ око Младенаца.

Пре но што се младица метне у већ спремљену рупу, ваља у средини рупе побости појачу притку, која треба да је толико дугачка, да у висини допре од прилике до половине круне у младице. Добро је пре тога ову притку мало

нагорети у ватри, и то онај део, који ће остати у земљи. На дно рупе ваља посути мало ситне земље. А ако је рупа доста дубока, онда треба бацити и више земље.

Сад треба сваку младицу, која је спремна за сађење, добро прегледати и све повређене жилице сасећи донде, где су повређене. Овај засек треба да је кос. Сувише дуге жиле треба скратити. И круницу у младице треба сасећи.

Све ране, које опазимо на младици, ваља замазати лепком или говеђом балегом.

Сад се младица спусти у рупу и намести да стоји са свим усправно.

Код овога полагања младице у јаму ваља нарочито на то пазити, да се не намести ни плитко ни дубоко, него таман онолико, колико је младица била дубоко у земљи, пре но што је ископана за пресађивање.

На жиле треба обратити пажњу, да нису згрчене, нити умршене. Њих ваља лепо одвојити једну од друге и раширити у страну, да не буду једна уз другу.

Кад је све ово урађено пажљиво, жилице се покривају ситном земљом, али се пази да између жилица не остане празних места, него да се све попуни земљом.

Кад су све жиле и жилице покривене земљом, младица се само малко повуче на више.

Сад се земља лагано нагрђе и по мало ногом таба, али даље од жила.

Кад се јама испуни земљом до горе, скупи се оно земље што је још остало, и око воћке околом направити се у округ као мали насип, да вода од кише или заливања не отиче од младице.

Добро је, кад садимо воћке с пролећа, по-

сути и мало сагорела ђубрета око младице, у ономе левчићу, који смо направили земљом, што је претекла.

87. И ВОЋЊАКЕ ТРЕБА ЂУБРИТИ

У нас још непрестано многи мисле да је доста да се воћка посади. Други опет мисле да су све учинили, што је ваљало учинити, ако су воћку накалемили, — ако је таква воћка, да се може калемити.

А не знају да и воћка тражи негу, велику и сталну негу, па тек онда да роди како ваља и да од њена рода буде много користи.

Поред другог ми грешимо и у томе, што воћњаке не ђубримо.

И воћка, као и свака друга биљка, храни се из земље и ваздуха. Она храна, коју воћка добива из ваздуха, непрестано се обнавља; али је у земљи све мање оних материја, које воћка узима за своју храну. Земља се исцрпи, испости се, те воћка нити може да се развија колико треба, нити може добро да рађа.

Оне материје, које воћка својим кореном и жилицама исисава из земље, морају се земљи непрестано додавати, као што разумни пољопривредници чине и код других усева. Те се материје додају земљи ђубрењем. Земља, која је почела да издаје, снажи се ђубретом, гнојем.

Без ђубрења не може се замислити родна воћка.

Воћке, које се редовно ђубре, много боље одолевају непогодама и болестима.

Кад се воћњак редовно ђубри, воћке дуже трају и редовно и боље рађају.

Воћњак треба ђубрити неколико пута преко године и увек по мало. Ђубри се, кад год имамо спремно ђубре: и с пролећа, и с јесени, и зими. Само зими не треба онда ђубрити, кад је мрзла земља.

За ђубрење воћњака може се употребити свако ђубре, само ако је добро згорело.

Ђубре се мало даље од стабла у наоколо растури и затрпа.

Воћњаци се могу ђубрити и осоком (мокраћом) из стаја, заливањем дрвећа. Само осоку треба пре тога водом разблажити.

88. СМОЛОТОЧИНА КОД ВОЋАКА

Брескве, кајсије, шљиве, трешње, вишње и друге коштичаве воћке често пате од смолоточине.

На појединим местима на кори, на стаблу или на гранама отворе се праве ранице и из њих отиче смола, која се обично ту око ранице и згрудва.

Ова болест доста досађује воћкама, јер се они делови стабла или гране изнад тих места, где избија смола, због отицања смоле, слабије хране, те закржљају. А брескве и кајсије много пута и са свим пропадну због смолоточине.

Ова се болест јавља обично на оним воћкама, које су посађене на неподесном земљишту, јер свака воћка не може добро успевати на свакоме земљишту. Или је воћка на великој пригревици, те јој припека досађује. Да се воћке сачувају ове болести, јер је смолоточина права

болест на воћкама, најбоље је избегавати сађење воћака тамо, где није земљиште подесно за неку воћку, или где би припека воћки много досађивала.

А код оних воћака, које су већ посађене, па се на њима појави смолоточина, ваља их лечити од ове болести.

Треба оштрим ножем уклонити сву смолу с коре. Ако се смола већ стврдла, па се не може лако одвојити, треба је прво оквасити, да омекша, па је онда скидати. Кад смо то урадили, онда треба оболела места на кори оштрим ножем испарати по дужини, захватајући по мало и здраве коре и изнад и испод оболелог места.

Ово ће готово увек помоћи, само ако се уради на време.

Најудесније је лечити воћке од смолоточине у времену, док кроз воћку круже сокови, а то је време од Бурђева дне до Мале Госпође.

89. КАД ТРЕБА БРАТИ ВОЋЕ

У нас се не обраћа много пажње на то: кад треба и како брати воће, и у томе се најчешће грешу.

Код воћа је главно сласт и мирис. По овоме се воће цени и плаћа.

А сласт и мирис код воћа највише зависе од тога, кад се воће бере.

По најчешће воће треба брати, кад је добро зрело. Не треба га, дакле, брати још незрело; нити га опет треба оставити да презри. Незрело воће није још добило сласт и мирис. А презрело воће почиње и трулити или се сушити још на дрвету.

Само се дугим радом око воћа може како ваља изучити, кад које воће треба брати, па да има и сласти и мириса. Али су разумни воћари својим искуством ово утврдили:

Шљиве, кајсије, брескве, трешње и вишње треба оставити, да потпуно дозре на дрвету. Ово воће само тада је како ваља и слатко, и укусно, и мирисаво, кад се са свим зрело бере.

Летње јабуке и крушке не треба остављати да са свим дозре на дрвету. Тада постају брашњаве и губе и од мириса и од сласти. Зато ово воће треба брати, кад добро заруди, па га ваља оставити да неколико дана одлежи. Такво воће биће и сочније и укусније.

Јесење јабуке и крушке треба опет брати, кад су са свим зреле. Јабуке се могу познати по томе да су зреле, што им је семенка са свим загасита. А у крушака је црна. Ако се јесење крушке и јабуке узберу пре, но што са свим узре, брзо труну.

Зимско воће, нарочито јабуке, треба оставити што дуже на дрвету. У колико воће остане дуже на дрвету, у толико ће бити боље и укусније и дуже ће се одржати. Ако се зимско воће пре времена узбере, није тако на лик добро, брзо вене и не може се дуго одржати.

Воће у опште треба брати лагано, пажљиво, руком. Нарочито овако треба брати оно воће, које желимо дуже очувати.

У нас се у овоме много греши. Ми воће тресемо или млатимо моткама. Оваквим неразумним брањем воће се повреди и угрува и врло брзо почне трунути.

Треба пазити и на то, у које доба, дана беремо воће.

Јесење и зимско воће можемо преко дана брати кад хоћемо, али само онда, кад је суво време. Ако је време променљиво и кишовито, а морамо брати воће, онда опет не треба брати воће по киши, него треба причекати да стане киша и да се воће на дрвету осуши.

Летње воће треба брати само јутром и вечером, пре сунчева изласка или око заранака, чим седне сунце. Воће, које се обере преко дана, кад су велике врућине, нема ни онога мириса, ни оне сласти, које има воће, убрано јутром, за време росе.

90. ПРЕД СУШЕЊЕ ШЉИВА

Сува шљива врло је важан производ наш, за који сваке године уносимо у земљу лепу пару.

При сушењу шљива код нас се још не обраћа довољна пажња на све оно, што чини да шљива буде боља, те да се због тога може скупље продати. А има доста ствари, на које треба пазити при сушењу шљива.

1. *За сушење ваља узимати само потпуно зреле шљиве.* Сва дрвета у једном воћњаку не сазревају у једно доба. Па чак и на једном дрвету сав род не стаса од једном. Зато се греши, кад се све шљиве са свих дрвета, у једном шљивару, оберу истога дана.

Кад шљива потпуно узри, почне се смежуравати око петељке и лако опада. Зато кад шљиве почну зрети, ваља с времена на време заћи по воћњаку, па свако дрво протрести. Тако ће опати само са свим зрео род, а остали ће род остати на дрвету, да дозри.

Шљиве не треба трести мотком или прутом. Који овако ради, чини себи многу штету: ломи

гранчице и пупољке на дрвету, те ће до године на дрвету бити мање рода; а и разбија, цепа плод, те овај није за сушење.

Шљива је онда најтежа, кад је потпуно зрела. Зато себе много штети сваки, који бере шљиву, пре но што она потпуно дозри.

Зреле шљиве много се брже и боље суше но недозреле, те се сушењем само са свим зрелих шљива штеди и у времену и у гориву.

Потпуно зрела шљива, кад се осуши, слатка је и мекана, а недозрела киса, и тврда је и корава.

За сушење се могу употребити само здраве и читаве шљиве. Напреле и поцепане шљиве не смеју се метати на лесу. А шљиве при трешењу често попрскају. То је отуда, што су наши шљивари махом густе, па дрво јури у висину. А с високог дрвета тешко је отрести читав род. Зато треба при сађењу шљива садити их ређе, па ће дрвета бити нижа, круна ће им бити шира, па ће боље и рађати.

Пре трешења шљива добро је у шљивару присути сламе, нарочито ако по шљивару има грудава или камења, да би шљиве мање прскале при трешењу с дрвета.

2. *Сирову шљиву не треба онако од реда метати на лесу, него треба пробрати само целе шљиве, и оне које нису искаљане или иначе прљаве, и које нису натруле и црвљиве.*

Још је боље, ако се шљиве, пре но што се метну на лесу, одберу и по крупноћи, па се само крупније суше, и то са свим крупне за себе, а нешто ситније опет за себе. Са свим ситне шљиве не треба ни сушити.

3. *Од сушнице много зависи, каква ће бити сува шљива.*

Наше обичне пушнице нису добре. У њима

је сушење шљива споро, много се горива потроши, шљиве често испрскају или се коре, а и лакше су, но кад се суше у другим сушницама.

За сушење шљива ваља употребити нову сушницу, која има гвоздено огњиште. То је позната *Главинићева сушница*. У овој сушници шљиве се брже и боље осуше, теже су на мери и мање пуцају. Сем тога око оваквих сушница и рад је лакши, а мање се и горива троши.

Зато треба место старих сушница подизати ове нове сушнице.

4. *При сушењу шљива ваља бити врло пажљив.*

Шљиве се не суше од једном и нагло, него постепено и у прекидима.

Кад се шљиве одберу и метну на лесе, оставе се дан два на сунце или под настрешицу, да се провену и још боље дозре, па се тек онда уносе у сушницу. Сушница треба да је већ загрејана. Лесе се са шљивама обично међу у загрејану сушницу у вече, па се оставе у сушници преко целе ноћи. Али сушница не сме бити много загрејана, јер у прегрејаној сушници шљиве прскају. У јутру се лесе ваде из сушнице и оставе на пољу, да се шљиве са свим охладе, па се онда преврћу.

Овако уполовачене шљиве могу и остати који дан. Ако има доста сирових шљива, то треба њих метати у сушницу, да се просуше. Јер се лакше очувају овако уполовачене шљиве него сирове.

Уполовачене шљиве међу се по ново у сушницу обично у јутру или у подне, и тамо остају пола дана, и сад треба да је сушница више загрејана, но што је била, кад су шљиве први пут сушене. У подне, или у вече, према томе кад су лесе метнуте у сушницу, лесе се опет ваде

на поље и оставе се, да се шљиве охладе. Сад се шљиве на лесама опет преврну; ако су неједнаке, крупније се преберу и одвоје, да се с крупнијима досуше, па се лесе поново уносе у сушницу.

Сад сушница треба да је још топлија, но што је била и при другој сушењу. Шљиве опет остају у сушници бар пола дана, и кад се изваде, потпуно су осушене и спремљене за употребу или продају.

Ето, то су најглавније ствари, које треба знати, пре но што се отпочне сушење шљива. Али морамо нарочито нагласити, да није довољно, ако неко само ово прочита и упамти, па да већ уме разумно радити око сушнице.

91. ЈОШ НЕШТО ЗА ОНЕ, КОЈИ СУШЕ ШЉИВУ

Кад су шљиве већ са свим осушене и лесе извађене из сушнице, треба шљиве оставити на лесама, да се са свим охладе. Онда треба шљиве опет пребирати. Све шљиве, које су чвржаве и препечене, или су напукле и нису још досушене (паренице), треба издвојити. Јер овакве шљиве кваре цену и осталим шљивама, а паренице и напукле могу и здраве шљиве покварити, кад су измешане са овима.

Крупније шљиве ваља издвојити за себе, а ситније за себе. Јер се на тргу цена шљивама одређује по томе, колико комада осушених шљива иде у килограм, па се крупније шљиве сразмерно много скупље плаћају. Ово пребирање шљива по крупноћи може се урадити и руком. Али

тамо, где суше шљиве у велико, то би издвајање руком било и споро и заметно. Зато је боље тај посао радити нарочитим требилима (тријерима). Ова требила не стају баш тако много, и њих би требало да имају земљорадничке задруге у оним крајевима, где се шљиве суше у велико.

Кад су суве шљиве овако пребрране и издвојене по крупноћи, ваља их метнути у пошироке, а плитке батаре, па оставити где год на суво, а промајно место. Који нема овакве батаре, може шљиве разастрти и по даскама и оставити, да овако мало постоје. Само ни батаре ни даске са шљивама не треба остављати на земљу, на под, него их ваља на нешто подићи. Јер ако се оставе на под, шљиве ће се убуђати.

Који осушене шљиве одмах, како их скине с леса, трпа у вреће или џакове, много греша. Тада су шљиве још мекане, па се у џаковима сабију, изгњече и прскају, те после нису као што треба. А кад се прво мало очувају онако разастрте по плитким батарама или на даскама, оне се мало стврдну, дођу још боље на лик, а, Бога ми, привуку и нешто мало влаге из ваздуха, те су и теже на мери.

Они који суше шљиве обично их одмах, чим им се накупи нешто више шљива, износе на трг и продају.

Махом је трг прилично удаљен од места, где се суше шљиве. Зато треба пазити и на то, да се шљиве не искваре преношењем.

Код нас обично осушене шљиве потрпају у вреће или џакове, или их онако проспу у кола,

као кад кукуруз свозе с њиве у кош, па изврше кола.

Овакво преношење сувих шљива није за препоруку. Шљиве се овако изгњече, прскају, те изгубе лице, брзо се кваре и оборе цену и добрим и здравим шљивама. Још ако пре тога нису биле издвојене паренице и напукле шљиве, штета је још већа.

Зато је боље преносити шљиве у батарама или корпама, или у плитким сандуцима, које можемо наслагати у колима колико хоћемо, па опет да се шљиве не изгњече и не попуцају.

Кола, у која су утоварене шљиве, треба да су добро потегнута, да издрже пут, и да имају асуре или што друго, што ће сачувати товар од кише, и бранити да снег навејава у кола. Ако се на ово не пази, шљиве ће се много овлажити, и комисија, која на тргу прегледа суве шљиве, мислиће да су шљиве намерно квашене, и вратиће их, да се досуше.

Неки не досуше шљиве, да би само на мери биле теже. Ови такођер греше. Такве шљиве комисија неће примити, те их онда морају врати кући и досушивати, а то је увек скопчано с великим трошковима.

По неки опет одберу крупније шљиве, па њих метну на врх вреће или цака, или на дно цака или вреће метну недопечене шљиве, а само по врху добре и крупне. И ови греше. Сад овакве мајсторије више не помажу. Све се то ухвати, па се човек и штети и срамоти. Још неко може бити за ово и кажњен.

Ваља упамтити нарочито код сувих шљива: што пажљивије и марљивије спремиш робу, што ти је боља роба, добићеш све бољу цену. Рад

ће ти се само онда као што треба исплатити, кад све најбоље урадиш.

92. СИМИНЕ ШИБЉИКЕ

— ПРОСТА ПРИЧА —

Остао Сима без соли у кући, а, Бога ми, био је и без новаца, јер што је било јагњаци за продају, то је још о Тројицама био поиспродавао, а јечам ено стоји још у крстинама неовршен, те просто није имао за шта пару добити.

Мислио Сима шта ће, па смисли да уради оно, што је и до сада много пута чинио, кад је био у невољи: спреми кола и волове, узе секиру, па похита у планину, да насече дрва и однесе у варош и прода.

Оборио Сима читаву букву и навршио кола буковим главњама, да је једва истерао кола на друм, па хајде терај у варош.

Успут је смишљао шта ће све купити за оно пара, што добије за дрва: узеће крупичицу соли, себи опанке и жени мараму, да има бар чиме преповезати главу, кад пође у цркву. А надао се, добро ће продати дрва, јер је добро натоварио.

Стигао Сима у варош у јутру рано, стао с колима на тргу и чека купца. На тргу ври. Једни продају, други купују, трећи тек онако свратили, да виде шта има на тргу и пошто је шта. Али њега нико ни да погледа, нити да га упита за дрва. Скоро ће и подне, а нико ни да се наштали да га запита, пошто су му дрва. Лето, па људима мало дрва требају. Сими се већ досади чекати, па поче нудити пролазницима да

купе дрва. Али је опет био зле среће. Нико ни да се осврне. На послетку наиђе Коста апотекар, те Сима и њему понуди дрва. И апотекар рече да му сад нису потребна дрва, али кад Сима окупи, он приђе колима, прегледа товар и после дужега цењкања купи дрва за двадесет и два гроша.

Таман Сима стоварио дрва у дворишту, па ушао у апотеку, да му апотекар плати, а један дечко готово утрча у апотеку, весело говорећи апотекару :

— Нашао сам, господине; нашао сам! Само је та једна била. Осам гроша кило!

Сима је гледао зачуђено у дечка, а још више се зачуди, кад у апотеку уђе једна сељанка с неком тепсијом и у њој нешто црвено, — као јагоде, а нису јагоде.

Апотекар и не доброја Сими паре, него одмах узе од сељанке тепсију, па оно из тепсије пажљиво изручи на неку белу хартију, па то измери. После је нешто писао и рачунао, па сељанци одброја седам динара и грош. И тек после изброја и Сими паре за дрва.

Гледа све то Сима и чуди се. Он дотерао пуна пунцата кола дрва и добио двадесет и два гроша, а она сељанка за оно на тепсији прими тридесет и шест гроша! Шта ли је то било на тепсији? Дудињке нису. А и ко би дудињке куповао? Јагоде исто тако нису. Јагоде су друкчије. Личи на купине, али нису купине, јер су купине црне, а ово је било црвено као крв; а, после, купине још нису зреле. Све га је копкало да дозна шта је то, што чак и апотекар тако радо купује и добро плаћа.

И Сима науми да упита ону жену, шта је то донела у тепсији.

Зато остави волове и кола за један часак пред апотеком, па пође за оном женом и брзо је стиже.

— Ама, снајо, не замери ми што ћу те нешто упитати, — отпоче Сима.

Жена га погледа зачуђено, али застаде и рече:

— Питај.

— Шта ти оно беше у теџији, што мало час продаде апотекару?

— Малине, — одговори жена.

— Како рече? — упита Сима.

— Малине, — понови жена.

Сима дотле није био чуо за малине, те онет упита:

— А шта су му то малине?

— Па малине, — одговори жена.

Онда му узе причати: како малине код ње расту у градини, како добро рађају, како сваке године узме за њих лепу пару и од Косте апотекара и од многих госпођа у вароши.

Сима се свему томе чудно, па је окупи питати: како се гаје малине, могу ли и код њега расти, треба ли им велика нега, колико рађају, и све оно, што је могло занимати човека, који је први пут чуо за нешто, што дотле није знао, а што се, ето, тако добро плаћа.

Простодушна жена све му је причала, што је знала о малинама: како јој је син Мића пре неку годину радио у „привреди“, како му је господин економ дао трпестак шибљика од малина и научио га како се то сади и гаји, и како већ ево две три године она узима по банку две преко лета само за малине.

Сима је све то врло пажљиво слушао. Па

и сâм науми, да огледа с малинама. Зато опет упита ону жену:

— А да ли би господин економ и мени дао те шибљике?

— Не знам. Али ми мој Мића каже да је „привреда“ зато и начињена, да нас сељаке научи да разумније радимо своје послове и да унемо гајити и оно, што до сада нисмо умели, а што се добро исплаћује.

Сима лепо захвали оној жени, па се врати колима и воловима, и пође кући. Мислећи на малине, заборавио је да купи соли и опанке.

Он је непрестано мислио о томе, како је то лепо: засадиш пуну градину тих шибљика, па кад буде преко лета, а ти само напуниш тепсију, па у варош, па теби апотекар одмах за оно мало малина по осам девет динара у руке. А не овако: издангубиш два дана, ломиш кола, мориш волове, сатиреш шуму, и опет, кад дотераш дрва у варош, нико ни да те упита за њих. Само се Сима бојао да га господин економ не одбије.

Како је пут, који је водио из вароши у Симино село, пролазио баш поред самога срескога расадника — „привреде“, како су расадник свуда у околини звали, Сима заустави кола пред расадником, па поче звати на вртницама економа:

— Господине, госпо'н економе!

Економ изиђе. На глави му велики сламни шешир, а у рукама држи малу мотику, којом је нешто плевнио по расаднику.

Сима га неповерљиво гледа. Не верује да је то економ. Економ је господин човек, а овај држи у рукама мотику, као да је обичан сељак. Зато упита:

— Молићемо, да ли је ту госп'он економ?

— Ја сам економ, — одговори му овај.

— Ама, овај, — намешта Сима, а никако не верује, да је то економ, -- ми смо хтели нешто питати; али, овај... знаш... хтели смо госпо'н-економом.

— Ја сам, брате, економ. Другога овде нема. Говори шта желиш, да не стојимо залудни.

— Па, овај, ја бих као желео да знам, може ли и у мене родити малина, али добро да роди, као у оне жене, што је данас продала апотекару пуну тепсију тога рода.

Економ сврати Симу у расадник, показа му малине, које се бежу осуле родом, и објасни му све о њима.

— Па, роде, ти баш велиш, да те шибљике могу и код мене у градини напредовати? — пита Сима, а очи му се саме смеју од радости.

— Могу; могу те још како!

— И ти ћеш ми дати те шибљике, да посадим?

— Даћу ти. Кад буде с јесени, кад опадне лишће, даћу ти колико хоћеш. Оно, могу се садити и с пролећа, али с јесени је боље.

— Е, хвала ти као рођеном брату, — захваљује Сима економу. Али ме немој заборавити. Ја ћу с јесени доћи. Велиш по Митрову дне?

— Јесте, око Митрова дне. Или мало раније, или мало доцније, каква већ буде јесен.

— Е хвала ти и опрошћавај!

Сео Сима на кола, па пустио волове, да иду како хоће, а он се удубио у мисли, и размишља како ће то бити лепо, кад он засади у градини малине, па оне пророде, и он почне за њих узимати све сâм динар.

Кад би с јесени, Сима оде у расадник и

економ му накопи пуно шибљика од малина и научи га, како ће их посадити и како ће их после неговати.

Сима је урадио све онако, како му је економ казао. Свуда је у градини поред оgrade расадно шибљике од малине.

Чуло се у селу за Симине шибљике, па су се многи Сими смејали. Неки су говорили:

— Сими́на посла! Хоће он сад нешто ново! Нема од тога ништа. Да је то нешто добро, то би радили и наши стари.

Други су опет говорили:

— Луда човека, Бога ми! Шта ће му оне шибљике? Ако је баш хтео да сади трње у градини, што бар није накопио у брду глогове и посадио. Могао је после на њих накалемити коју питому воћку. А овако жали, Боже, његов труд.

— Море, да је засадио багрем, па да га и Бог види, — говорили су трећи. Имао би бар доцније коље за виноград, притке за пасуљ, па и дрва за огрев. А овако ништа.

Сима је све то на једно уво примао, а на друго пуштао. Па се у напред радовао како ће му сви завидети, кад он отпочне брати и добро продавати малине.

Чим је грануло пролеће, Сима је почео чепрати око својих шибљика: окопавао их је и радио све оно, што му је економ био казао.

Оне шибљике пустише ластар, па доцније по која и процвета.

Сима гледа оне беле цветове, па једва чека да дође лето, да стигне род, те да види: да ли су и његове малине онакве, као у оне сељанке, што их оно пре продаде апотекару. Мало му је мучно било, што је било мало цветова. Волео

би да их је било више. Али је знао, економ му је тако казао, да ће прве године тек по која родити.

Кад би око Петрова дне, Симине се малине већ заруменеле. Он их гледа, па му срце игра од радости: лепе, румене, крупне; па као да их је ситна слана попала. Он узабра зрно два и метну у уста, а оно му у устима слатко, благо, мирисаво.

— Охо, — рече Сима самоме себи. Па ово бдлан да се лечи. Међер господа знају шта је добро. Зато они и траже и добро плаћају малине.

Друге године Симине шибљике понеле, да не може бити боље. Кад би око Прокопља, Сима узе тепсију, па пажљиво, онако као што га је и учио економ, обра малине и донесе у варош, да прода.

Пошао је право апотекару. Али га успут срете нека дебела госпођа, па га готово узе молити, да њој прода малине.

Сима им није знао цене, него је онако од ока тражио осам гроша за кило. Овамо, онамо, па се погодише за шест и по гроша. И Сима узе за оно мало малина у тепсији скоро једанаест динара.

Одмах је купиовао у дућану, што је за кућу требало, па, сав радостан, похита кући.

У селу су чули како је Сима прошао с малинама, па многима није било право.

А неки су опет говорили:

— Е, људи, ко је још то могао веровати? Ми се пре смејемо Сими што сади шибљике, а сад треба он нама да се смеје, кад ми морамо отерати по товар два жита, па да узмемо онолико пара, колико он узме за једно тепсијче својих малина.

— Бадава, морамо и ми у »привреду«, да господин економ и нас научи како се саде и гаје оне шибљике, — додавали су други.

Сима је те године још два пута подбирао малине, и увек их је добро продавао. Па је благосиљао и економа и оне који су наредили да се подигне »привреда«.

THE HISTORY OF THE UNITED STATES
OF AMERICA

VI.

93. КАКО СЕ ПРИПРЕМА ЗЕМЉА ЗА ВИНОГРАД

Који год хоће да сади виноград, мора пре тога нарочито да припреми земљу: да поравни и да изриља оно земљиште, на којем мисли да засади винову лозу.

Ми виноград махом подижемо по странама. Ту је земља ретко кад равна, него или је изривена, или има ваздан неких бурумукa. Зато пре свега морамо земљиште изравнити: све оне бурумке и узвишења треба да скрешемо и поравнимо, а рупчаге и вододерине да заспемо и испунимо.

После овога треба да се побринемо и о томе, како ћемо одводити воду, кад пљусне нагла киша, или кад се с пролећа почне нагло отапати снег. Јер ако о овоме раније не мислимо и не побринемо се о одвођењу те сувишне воде, коју неће моћи земља одмах да упије, имаћемо велике штете: вода ће нагло отицати низа стране, спираће и носиће собом плодну земљу и по винограду ће изрити читаве јаружице.

За одвођење ове воде најбоље је да сами направимо јаружице, али да их поплучамо камењем, или да их поплетемо прућем, да вода не би собом ронила земљу и ове јаружице све дубље укопавала.

Добро је да ове јаружице правимо неравне, као степенице. Тако ћемо помоћи да вода нагло не отиче. А имаћемо и подесну стазу за виноград.

После овога отпочиње риљање земље.

Риљањем се прекопа земља, те после лоза може лако пуштати корен и жиле у земљу. А риљањем се земља и измеша: она горња, плодна земља смеша се са оном доњом, те после жиле и жилице имају више хране, и лоза бујније расте и боље роди.

За виноград треба дубоко риљати. Треба ићи у дубину за три ашова.

Најбоље је риљати пред зиму, да зимски мразеви земљу истроше, а снег је натопи влагом. Али се може риљати и преко зиме, кад мразеви попусте. Тада се њак и тако има мало рада у кући и око куће, те може корисно време да употребити.

Истина, риљање је доста скуп посао. Јер један радник може данас да изриља највише 20 до 30 метара у квадрат. Али се овај посао свакоме богато исплати, кад виноград почне рађати.

94. ПРИТКЕ У ВИНОГРАДУ

Сваки који има виноград с калемљеном лозом мора уз сваки чокот побадати притке (тачке) и уз њих везивати лозу.

На овај начин помаже се, да светлост и топлота дођу што лакше до лозе и гроздова, те се земља боље загрева, а и грозђе брже и боље сазрева.

Овим побадањем притака и увезивањем лозе

чувамо лозу и од ветра, да ветар не ломи ластаре и не млати грожђе.

Најбоље су и најдуже трају притке од растовине и церовине. Али су добре, а и јевтиније су, и од багрема.

Да се притке дуже очувају, треба прво притке очистити од коре, па било да су цепанице или облице, и онда растворити плави камен у води и у ту воду умочити онај део притака, који ће доћи у земљу, и оставити да престоје два три дана, па тек онда притке побадати.

При везивању лозе за притке треба на то пазити, да се лишће и грожђе не увезују. Исто тако не сме се ни сувише стезати канапом или ликом.

За везивање лозе за притку најбоље је употребити лику.

95. КАКО ДА СЕ ПОМОГНЕМО, КАД С ПРОЛЕЋА СЛАНА УБИЈЕ ВИНОГРАД

Дешава се, да с пролећа слана убије винограде, кад већ лоза потера ластаре и почне одсецати род.

Али и у овој невољи има помоћи.

Кад нас већ задеси та несрећа, те нам слана с пролећа оштети винограде, онда треба ово одмах урадити:

Зађи по винограду, па на сваком чокоту, на коме су ластари остали ма и мало неповређени од слане, макар то било и при дну, до главе чокота, маказама (ножницама) орежи ластаре до над последњим здравим, неубијеним оком. Из ових здравих окаца одмах ће потерати јаки заперци, који ће врло бујно расти и донеће род.

На оним чокотима, где ни један ластар није остао од слане, треба кондире пререзати на једно око, и одатле ће брзо потерати ластар.

Резнице, које смо остављали, треба штедети и не рубити их до главе. Оне увек имају резервних окаца, из којих ће сад избијати бујни ластари.

Ваља се само сетити, да и у обичним приликама, кад лозу само заломимо, избију многи ластари, који роде *греш* или *јагуриду*, која често, кад је добра јесен, узри. Сад, кад раније омогућимо избијање ластара, и кад они имају више хране, јер је оне главне, раније ластаре упропастила слана, место греша имаћемо право грожђе, које ће и узрети, само нешто мало касније, но што обично зри.

Да би нам овај други род у винограду био напреднији, ваља доцније, кад избију ови ластари и понесу род, пажљиво оплевити сваки чокот и покидати све оне ластаре, која избију из саме главе чокота, а још су слаби и нису понели род. Јер ако их оставимо, они ће такођер бујати, али ће због тога заостати у порасту они ластари, који су понели род.

До душе, најбоље би било да слане није никако било.

Али кад нас је то зло већ задесило, ваља да се побринемо, да нам штета буде што мања.

96. НЕМА ДОБРОГ ВИНА БЕЗ ДОБРОГ ПОДРУМА

У нашој земљи из године у годину све је више винограда на подлози америчке лозе, па је све више и грожђа. Винограде разумно ра-

димо и редимо, грозђе нам је добро и имамо га већ доста. Па опет још немамо доброга вина у обиљу. Вино нам махом цикне, или нема лепу боју, или му ма шта недостаје.

Многи се чуде томе.

А ствар је проста. Није довољно имати доста и доброга грозђа. Ваља имати и добрих судова, у којима ћемо држати и неговати вино, и добро спремљен подрум, где ћемо чувати судове с вином, а и потребнога знања и умешности, да можемо пословати у подруму.

А свега тога ми мало имамо.

За судове се још и које како побринемо. Али добар подрум редак је. Јер зато, поред разумевања у пословању око вина, треба и доста пара. А наши пољопривредници махом тога немају. Јер с муком се набави и оно новаца, колико је потребно да се може подићи виноград с калемљеном лозом.

Како да се помогнемо?

Признајем, тешко је тамо помоћи, где много треба, а мало имамо. Али помоћи има. Што не може један човек, може више њих. Нека се виноградари једнога села, или и једнога краја, удруже и нека образују винарску задругу, па заједнички нека подигну подрум, какав је потребан, да би се могло однеговати и очувати добро вино. Тако се ради и у другом, паметном свету. Појединцу мучно је подићи о своме трошку подрум, какав је потребан.

Али док се не освестимо и не почнемо се удруживати, да бисмо што боље уредили своје пољопривредне послове, те од свога рада имали истинске користи, ево шта треба да знају они, који имају винограде: подрум мора бити увек сув,

добро проветрен и да је у њему што више уједначена топлота (зимни топлије, а лети хладније).

Да се ово постигне, ево шта ваља радити.

Подрум треба да је подигнут на оцедитоме месту; дуварови ваља да се често чисте од плесни и крече кречом, у коме има растворено и нешто плавог камена; подрум треба чешће за кађивати сумпором. На подруму треба да су увек двострука врата, да се онај ваздух из подрума не меша тако лако са спољним ваздухом. Лети се на подруму врата ноћу отварају, а дању се затварају и врата и прозори. У подруму, где се чува вино, не сме се држати кисео купус, ни кромпир, или која друга зелен, нити у опште ма што, што труне и одаје од себе какав задах. А не сме у близини подрума бити ни ђубриште, ни нужник.

Који нема добар подрум, или не пази на ово, што напред поменусмо, боље је и да не чува вино. Његово вино не може бити никад добро, јер без доброга подрума нема доброга вина.

ST. MARIE L'ÉTOILE HAUTE HAUBERTY'S GARD

VII.

97. НАШЕ ШУМЕ, НАШЕ НАЈВЕЋЕ БЛАГО

Наше шуме наше су највеће благо.

Шума нам даје дрво за огрев, за алате, за грађу и за све потребе наше. Шума нам даје храну за стоку. Шуме нас бране од суше и чувају од поплава. Шуме нам доносе здравље.

Шта су шуме најбоље знају они, који су их некада имали, па су их лудо сатрли и упропали.

Шуме су обично по брдима и врлетима, тамо где би било мало вајде од плуга и мотике. Зато свуда на тим местима, кад се посече шума, остану голети и сињи камен.

Кад удари пљусак, или кад се с пролећа почну топити снегови, па лине вода, тамо где нема шуме, вода сплаче и оно мало родне земље, па понесе собом камење и шљунак и јурне у долине, и собом носи све на шта наиђе: и куће, и људе, и стоку, и дрвеће. Па учини пустош, поруши села, подави људе и стоку, почупа дрвеће, упропасти усеве, заспе њиве шљунком и камењем, однесе ограде, поквари путеве, прокопа ендеке и провалије.

А тамо где има доста шуме, и кад удари пљусак, и кад одјугови снег, вода се не стаче одмах у долине, него лишће и трава упију многу воду, па се она после лагано цеди кроз земљу

и после излази на изворе, те читаве године да живота и људима и свему што је живо.

Тамо где има доста шуме, нема ни поплава ни суше. Тамо су чешће кише и бујније реке, а вода се не слије од једном, те нико не страда од многе воде.

Шуме су извор свему животу.

Шуме чувају од јаких ветрова и прашина.

Где има доста шума, ту је ваздух чистији и људи су снажнији и здравији.

У близини шума болести се ретко настањују.

Где је доста шума, живот је лакши и угоднији.

Шуме су највеће благо. Чувајмо шуме.

Који ништи шуму, руши своју кућу, зову га сушу, тражи поплаву, призива себи болести, глад и смрт.

Чувајте шуме. Где нема шуме, или их је мало, било, па су упропашћене, подижите их.

98. ЗАШТО СВЕ ВИШЕ СТРАДАМО ОД ПОПЛАВА

Ми не бисмо могли живети без воде. Нема један жив створ не би се могао одржати, кад бисмо остали без воде: животиње би поскапале, биљке би се посушиле. Зато и бринемо да имамо увек довољно воде.

Али није добро, кад вода сувише навали. Јер вода и ватра добре су слуге, али зли господари. Вода и ватра су дотле од користи, док су у руци човековој, док човек њима господари. А чим се осиле и измакну из наше власти, тешко нама. За час направе пустош.

Па од ватре се још и можемо склонити; о

ватре је штета мања. Али вода, кад удари, однесе све. Пред њом је човек немоћан.

А ми баш од воде све чешће страдамо. Мало које године да који крај наше Србије не настрада од поплаве.

А за све ово по највише криви смо ми сами.

Ово може изгледати и чудно, али тако је.

Кад преко године удари киша, или с пролећа почну копнити снегови, један део воде одмах испари и враћа се у ваздух; други, нешто већи део отече у потоке и реке, а трећи, много већи део упије земља, и ту воду после употребн боље за свој пораст, или се вода слива у подземне поточиће, те после избија на изворе.

Ако падне киша на голети, или се вода од отопљена снега слива преко голети, онда нема шта да задржи воду, да је упије, него се она готово сва слива у долине, и онда, јурећи у великим количинама, великом снагом руши и обара све испред себе и тако чини пустош.

Тамо, где је очувана шума, нема великих поплава. Нека падне ма колики пљусак, опет се највећи део воде задржи у шушњу и лишћу, воду упије земља. А тамо где су голети сва се вода одмах сјури у доље.

Зато с правом и тврдимо, да смо највише сами криви, што околико страдамо од поплаве. Уништили смо шуме, па смо на тај начин себе и своје увалили у зло.

Ако желимо да се бар у будуће сачувамо тих великих и честих поплава, морамо бити разумнији. Не смемо више овако немиле сатирати шуме. Све голети и стрмени морамо што пре забранити и пошумити, па ћемо се сачувати поплава и ветрова и избећи велике и дуге

летње суше. А и многи усанули извори ожи-
веће, а поточићи и речице зажубориће нам опет.

Зато будимо пријатељи себи и својима.

99. ШУМЕ И СТОКА

Србија је некада била позната са својих
многих шума. Читав један крај по томе је био
и добио своје име и прозвао се *Шумадија*. Али
то је било некада. Сад је већ друкчије. Сад је
и Шумадија без шуме.

Већ годинама се у нашој земљи немилос-
рдно размахује секиром. Сва шума, што је била
ближе путевима и иначе била приступачна, обо-
рена је, посечена и уништена. Остало је шуме
још тамо, где се због врлети и потока не може из-
вући или где још нема путева, да се може снети.

Али већ и тамо секира ради.

Истина је, и у другоме свету секу шуму.
Али је секу разумно, и обично је одмах об-
нављају.

А у нас на обављање шуме мало који по-
мишља.

А што би се шума сама од себе подигла,
не да јој стока.

Ми не забрањујемо младу гору од стоке,
него пустимо стоку, те газе по шуми, ломе мла-
дице, љушти кору, кида и брсти гранчице и пу-
пољке, те тако затиремо и оно, што је остало
иза секире, или што само ниче.

Највећу штету чини стока по шумама с
пролећа. Тада су млади изданци и лишће пуни
сока. Паша је у то доба врло слаба, а стока
је опет после дуге зиме врло жељна сочне хране.

И кад је у то доба пустимо у шуму, она навали на брст и упропасти све што дохвати.

Од све стоке коза је најштетнија за шуме, она је права затра шумама. Коза брсти лишће, пупољке и гранчице; љушти кору, нагриза изданке. Она се пентра по стењу и дрвећу, па упропашћује шуму и тамо, где друга стока не може дохватити.

И овце и рогата стока чине велику штету по шумама.

Свиња је још најмање штетна. Она, истина, рије и квари жилице и корење, али у исти мах уништава мишчеве и штетне бубе, те тако и помаже шуми.

Ми морамо поклонити озбиљнију пажњу подизању шума, а нарочито по странама и стрменима. Али ваља да будемо на чисто с тим, да се шума не може подићи онде, где није забрањено за стоку.

Стока се чува по пашњацима и стајама, а не тамо, где хоћемо да се подигне шума.

100. ДА ОПАЛО ЛИШЋЕ КОРИСНО УПОТРЕБИМО

Свака ствар у земљорадњи има своју употребу. Али се често уништава баш оно, што може бити од користи. Тако се ради и са опалим лишћем, које је одлично за ђубрење. Оно је готово свуда напуштено, занемарено. А земљорадници, кад доврше своје послово или кад имају мало рада, могли би га скупљати и употребити за ђубре, јер лишће садржи у себи све оно, што треба да има добро и јако ђубре.

Лишће је доста лоша простирка за стоку, јер не може да прими животињску мокраћу. Постојећа од лишћа, која се употребљава по шумама и шумарцима у овом циљу, врло је непрактична. На тај начин се одузима, с малом користи, шумском земљишту знатна количина плодне материје. А ово лишће лако се претвара у ђубровиту земљу, а упија и чува у себи влагу. Шта више, оно је кадро да и из ваздуха узимље храну и тако да буде још јаче ђубре.

По ливадама опало лишће не само што није корисно, него је и од штете. Кад би се лишће растурало по ливадама, сметало би порасту траве.

По баштама, где је благородно дрвеће уредно ђубрено, лишће није корисно, ако га има сувише.

Земљорадник има рачуна да скупља опало лишће с дрвећа и да га меша с травом, балегом, нечистоћом из јаркова и другим одпадцима, ако их има. Кад се направи таква мешавина, треба јој додавати негашена креча, или заливати с времена на време пиштевином од ђубрета. Све ће то учинити, да добијемо јевтино ђубре, а да ово ђубре буде што јаче и боље.

ПРЕГЛЕД

	СТР.
Да нам буде боље	5

I.

1. Своја кућица своја слободица	11
2. Тешко ономе ко се од сунца крије	12
3. Да будемо здрави	14
4. Лакше је болест сиречити, него је после лечити .	16
5. Јектика је опака бољка	18
6. Како да се сачувамо колере	21
7. Од богиња се можемо лако сачувати	23
8. Мајка немајка (проста прича)	24
9. Кад имамо болесника у кући	28
10. Да нам бунари не буду легло заразе и извор смрти	31
11. Снага на уста улази	33
12. Млеко као храна и лек	36
13. Шта је добро и здраво пити	38
14. Вајалице и врачаре	39
15. Баба-Стамена (проста прича)	41
16. Подушја и даће	49
17. Необични снови (проста прича)	50
18. Жена и кућа	59
19. Зашто газда-Марко не да кћери у Радића кућу (проста прича)	60
20. Село сито на његово место (народна)	62
21. Просвећен и непросвећен човек	63
22. Село без школе	66
23. Седељке и читања	67
24. Старо, добро време	69

	СТР.
25. Живот је у раду	71
26. Мода је наше велико зло	73
27. Дуг је зао друг (проста прича)	75
28. Који штеди, пријатељ је себи и својима	88

II.

29. Добра пасмина код стоке	93
30. Стаје за стоку	94
31. Како са стоком да поступаш	96
32. И краве треба редовно чистити и тимарити	98
33. Стеона крава	99
34. Да крава музара даје што више млека	100
35. На шта треба пазити при мужењу краве	102
36. Да се млеко лети не поквари	103
37. Без доброг сиршита не може се направити добар сир	105
38. Сушица (јектика) код стоке	107
39. Запаљење копита код стоке	109
40. Сакагија у коња	110
41. Колика (наступ) код коња	112
42. Да не останемо без сточне хране у сушним годинама	113
43. Како је чича-Милић сејао траву (проста прича)	115
44. Без сечке се не може стока исхранити	119
45. Да се крупна стока лакше исхрани	121
46. Да нам говеда не добију надун	121
47. За оне који хране свиње	123
48. И свиње воли чистоту	125
49. Супрасна крмача	126
50. Свињска куга	127
51. Строкаве овце	129
52. Потрице затрице	130
53. Имање треба оградити	131

III.

54. Какав треба да је живинарник	135
55. Кокошке носиле	136
56. Пазите при насађивању кокошију	137
57. Да кокошка лежиља добро излеже насад	139
58. Лажна матица код пчела	140

	СТР.
59. Пчеле крадљивице	141
60. Да свилюбубе лакше одгајимо	143

IV.

61. Да њива боље роди	147
62. Како се пеушују подводне земље	151
63. Јесење орање	154
64. Чим се пожње жито, стрњику ваља преорати	155
65. Закопано благо	157
66. Каква сетва, онаква и жетва	158
67. Да знамо да ли је неко семе добро	160
68. Откуда главница у пшеници	161
69. Да сачувамо пшеницу од главнице	162
70. О жетви	163
71. Да кукуруз добро роди	165
72. Разне врсте кукуруза	167
73. Зелен кукуруз одлична је храна за крунну стоку	169
74. Једна корисна биљка	170
75. Како да се убели тежина (конопља)	174
76. На којој земљи кромпир најбоље роди	175
77. Заливање поврћа	177
78. Грешимо што не сејемо сочиво (леће)	178
79. Кад град потуче усеве	180
80. Савршеније справе у пољској привреди	282
81. Како да изберемо добар плуг	184
82. Поини плуг (проста прича)	185
83. Добра коса за кошење	192

V.

84. Воњњаци и воће	195
85. Пред сађење воћака	197
86. Шта треба да зна онај, који хоће да подиже воњњак	198
87. И воњњаке треба ђубрити	201
88. Смолоточина код воћака	202
89. Кад треба брати воће	203
90. Пред сушење шљива	205
91. Још нешто за оне који суше шљиве	208
92. Сimine шибљике (проста прича)	211

VI.

93. Како се припрема земља за виноград	221
94. Притке у винограду	222

	СТР.
95. Како да се помогнемо, кад с пролећа слана убије виноград	223
96. Нема доброг вина без доброг подрума	224

VII.

97. Наше шуме, наше највеће благо	229
98. Зашто све више страдамо од поплава	230
99. Шуме и стока	232
100. Да онало лишће борисно употребимо	233

ИЗДАЊА
ЗАДУЖБИНЕ ДИМИТРИЈА СТАМЕНКОВИЋА

- Књига 1. **Родољуб**, од П. Бурда, превео с француског Јов. М. Јовановић. С биографијом добротворовом. Стр. LXVI и 144. Штампано у 25.000 примерака.
- „ 2. **Шта ћемо и како ћемо**, од П. Аршинова, професора. Стр. 238. Штампано у 25.000 примерака.
- „ 3. **Зло и добро у нашем народу**, просте приче из живота нашега народа, испричао Ж. О. Дачић. Стр. 149. Штампано у 25.000 примерака.
- „ 4. **Српско родољубље и отачаствољубље**, од др. Вој. Бакића. Стр. 149. Штампано у 25.000 примерака.
- „ 5. **Учитељева писма са села**, од Милана Ст. Недељковића, учитеља. Стр. 128. Штампано у 25.000 примерака.
- „ 6. **Како моји живе**, просте приче из живота нашега народа, испричао Ж. О. Дачић. Стр. 130. Штампано у 25.000 примерака.
- „ 7. **Да нам буде боље**, читанка за народ, од Ж. О. Дачића. Стр. 234. Штампано у 25.000 примерака.

По тестаменту великога просветног добротвора Димитрија Стаменковића све се ове књиге његове задужбине раздају народу српском у Србији и ван Србије бесплатно.

